
Gita - sandhi-vigraha

गीता सन्धिविग्रह

Document Information

Text title : bhagavadgItA sandhivigrahasahitaM

File name : gitAsandhivigraha.itx

Category : gItA, giitaa, bhagavadgItA

Location : doc_giitaa

Author : -

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Sunder Hattangadi

Translated by : -

Latest update : September 6, 2024

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

September 6, 2024

sanskritdocuments.org

ગીતા સન્ધિવિગ્રહ

૧

અથ પ્રથમોઽધ્યાયઃ । અર્જુનવિષાદયોગઃ ।

અથ પ્રથમઃ અધ્યાયઃ । અર્જુન-વિષાદ યોગઃ ।

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ ।

ધૃતરાષ્ટ્રઃ ઉવાચ ।

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ ।

મામકાઃ પાણ્ડવાશ્ચૈવ કિમકુર્વત સઙ્ગય ॥ ૧-૧ ॥

ધર્મ-ક્ષેત્રે કુરુ-ક્ષેત્રે સમવેતાઃ યુયુત્સવઃ ।

મામકાઃ પાણ્ડવાઃ ચ એવ કિમ્ અકુર્વત સઙ્ગય ॥ ૧-૧ ॥

સઙ્ગય ઉવાચ ।

સઙ્ગયઃ ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વા તુ પાણ્ડવાનીકં વ્યૂઢં દુર્યોધનસ્તદા ।

આચાર્યમુપસંગમ્ય રાજા વચનમબ્રવીત્ ॥ ૧-૨ ॥

દૃષ્ટ્વા તુ પાણ્ડવ-અનીકમ્ વ્યૂઢમ્ દુર્યોધનઃ તદા ।

આચાર્યમ્ ઉપસઙ્ગમ્ય રાજા વચનમ્ અબ્રવીત્ ॥ ૧-૨ ॥

પશ્યૈતાં પાણ્ડુપુત્રાણામાચાર્ય મહર્તાં ચમૂમ્ ।

વ્યૂઢાં દ્રુપદપુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥ ૧-૩ ॥

પશ્ય એતામ્ પાણ્ડુ-પુત્રાણામ્ આચાર્ય મહતીમ્ ચમૂમ્ ।

વ્યૂઢામ્ દ્રુપદ-પુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥ ૧-૩ ॥

અત્ર શૂરા મહેષ્વાસા ભીમાર્જુનસમા યુધિ ।

યુયુધાનો વિરાટશ્ચ દ્રુપદશ્ચ મહારથઃ ॥ ૧-૪ ॥

અત્ર શૂરાઃ મહા-ઇષુ-આસાઃ ભીમ-અર્જુન-સમાઃ યુધિ ।

युयुधानः विराटः य द्रुपदः य मछारथः ॥ १-४ ॥

धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान् ।

पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नरपुंगवः ॥ १-५ ॥

धृष्टकेतुः चेकितानः काशिराजः य वीर्यवान् ।

पुरुजित् कुन्तिभोजः य शैब्यः य नर-पुङ्गवः ॥ १-५ ॥

युधामन्युश्च विक्रान्त उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।

सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्वे एव मछारथाः ॥ १-६ ॥

युधामन्युः य विक्रान्तः उत्तमौजाः य वीर्यवान् ।

सौभद्रः द्रौपदेयाः य सर्वे एव मछारथाः ॥ १-६ ॥

अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम ।

नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥ १-७ ॥

अस्माकम् तु विशिष्टाः ये तान् निबोध द्विज-उत्तम ।

नायकाः मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान् ब्रवीमि ते ॥ १-७ ॥

भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिञ्जयः ।

अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिर्जयद्रथः ॥ १-८ ॥

भवान् भीष्मः य कर्णः य कृपः य समितिञ्जयः ।

अश्वत्थामा विकर्णः य सौमदत्तिः तथा एव य ॥ १-८ ॥

अन्ये य बलवः शूरा मर्त्ये त्यक्तजुविताः ।

नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ १-९ ॥

अन्ये य बलवः शूराः मर्त्ये त्यक्त-जुविताः ।

नाना-शस्त्र-प्रहरणाः सर्वे युद्ध-विशारदाः ॥ १-९ ॥

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम् ।

पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥ १-१० ॥

अपर्याप्तम् तत् अस्माकम् बलम् भीष्म-अभिरक्षितम् ।

पर्याप्तम् तु इदम् एतेषाम् बलम् भीम-अभिरक्षितम् ॥ १-१० ॥

अयनेषु य सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ।

भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्वे एव हि ॥ १-११ ॥

અયનેષુ ચ સર્વેષુ યથા-ભાગમ્ અવસ્થિતાઃ ।
 ભીષ્મમ્ એવ અભિરક્ષન્તુ ભવન્તઃ સર્વે એવ હિ ॥ ૧-૧૧ ॥
 તસ્ય સઙ્ગનયન્ હર્ષ કુરુવૃદ્ધઃ પિતામહઃ ।
 સિંહનાદં વિનદોચ્ચૈઃ શઙ્ખં દધ્મૌ પ્રતાપવાન્ ॥ ૧-૧૨ ॥
 તસ્ય સઙ્ગનયન્ હર્ષમ્ કુરુ-વૃદ્ધઃ પિતામહઃ ।
 સિંહનાદમ્ વિનદ્ય ઉચ્ચૈઃ શઙ્ખમ્ દધ્મૌ પ્રતાપવાન્ ॥ ૧-૧૨ ॥
 તતઃ શઙ્ખાશ્ચ ભેર્યશ્ચ પાણવાનકગોમુખાઃ ।
 સહસૈવાભ્યહન્યન્ત સ શબ્દસ્તુમુલોડભવત્ ॥ ૧-૧૩ ॥
 તતઃ શઙ્ખાઃ ચ ભેર્યઃ ચ પાણવ-આનક-ગોમુખાઃ ।
 સહસા એવ અભ્યહન્યન્ત સઃ શબ્દઃ તુમુલઃ અભવત્ ॥ ૧-૧૩ ॥
 તતઃ શ્વેતૈર્યૈર્યુક્તે મહતિ સ્યન્દને સ્થિતૌ ।
 માધવઃ પાણ્ડવશ્ચૈવ દિવ્યૌ શઙ્ખૌ પ્રદધ્મતુઃ ॥ ૧-૧૪ ॥
 તતઃ શ્વેતૈઃ હયૈઃ યુક્તે મહતિ સ્યન્દને સ્થિતૌ ।
 માધવઃ પાણ્ડવઃ ચ એવ દિવ્યૌ શઙ્ખૌ પ્રદધ્મતુઃ ॥ ૧-૧૪ ॥
 પાઞ્ચજન્યં હૃષીકેશો દેવદત્તં ધનઞ્જયઃ ।
 પૌણ્ડ્રં દધ્મૌ મહાશઙ્ખં ભીમકર્મા વૃકોદરઃ ॥ ૧-૧૫ ॥
 પાઞ્ચજન્યમ્ હૃષીકેશઃ દેવદત્તમ્ ધનઞ્જયઃ ।
 પૌણ્ડ્રમ્ દધ્મૌ મહા-શઙ્ખમ્ ભીમ-કર્મા વૃક-ઉદરઃ ॥ ૧-૧૫ ॥
 અનન્તવિજયં રાજા કુન્તીપુત્રો યુધિષ્ઠિરઃ ।
 નકુલઃ સહદેવશ્ચ સુદ્યોષમણિપુષ્પકૌ ॥ ૧-૧૬ ॥
 અનન્તવિજયમ્ રાજા કુન્તી-પુત્રઃ યુધિષ્ઠિરઃ ।
 નકુલઃ સહદેવઃ ચ સુદ્યોષ-મણિ-પુષ્પકૌ ॥ ૧-૧૬ ॥
 કાશ્યશ્ચ પરમેષ્વાસઃ શિખાણ્ડી ચ મહારથઃ ।
 ધૃષ્ટદ્યુમ્નો વિરાટશ્ચ સાત્યકિશ્નાપરાજિતઃ ॥ ૧-૧૭ ॥
 કાશ્યઃ ચ પરમ-ઇષુ-આસઃ શિખાણ્ડી ચ મહારથઃ ।
 ધૃષ્ટદ્યુમ્નઃ વિરાટઃ ચ સાત્યકિઃ ચ અપરાજિતઃ ॥ ૧-૧૭ ॥
 દ્રુપદો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વશઃ પૃથિવીપતે ।
 સૌભદ્રશ્ચ મહાબાહુઃ શઙ્ખાન્દધ્મુઃ પૃથક્પૃથક્ ॥ ૧-૧૮ ॥

द्रुपदः द्रौपदेयाः य सर्वशः पृथिवी-पते ।

सौमद्रः य मला-जालुः शङ्भान् दधुः पृथक् पृथक् ॥ १-१८ ॥

स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ।

नभश्च पृथिवीं शैव तुमुलो व्यनुनादयन् ॥ १-१९ ॥

सः घोषः धार्तराष्ट्राणाम् हृदयानि व्यदारयत् ।

नभः य पृथिवीम् य शेव तुमुलः अभ्यनुनादयन् ॥ १-१९ ॥

अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ।

प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते धनुरुधम्य पाण्डवः ॥ १-२० ॥

हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाल महीपते ।

अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान् कपि-ध्वजः ।

प्रवृत्ते शस्त्र-सम्पाते धनुः उधम्य पाण्डवः ॥ १-२० ॥

हृषीकेशम् तदा वाक्यम् इदम् आल महीपते ।

अर्जुन उवाच ।

अर्जुनः उवाच ।

सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽव्युत ॥ १-२१ ॥

सेनयोः उभयोः मध्ये रथम् स्थापय मे अव्युत ॥ १-२१ ॥

यावदेतान्निरीक्षेऽलं योद्धुकामानवस्थितान् ।

कैर्मया सल योद्धव्यमस्मिन् राणसमुद्यमे ॥ १-२२ ॥ ॥

यावत् ऐतान् निरीक्षे अलम् योद्धु-कामान् अवस्थितान् ।

कैः मया सल योद्धव्यम् अस्मिन् राण-समुद्यमे ॥ १-२२ ॥

योत्स्यमानानवेक्षेऽलं य ऐतेऽत्र समागताः ।

धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रिय-यिकीर्षवः ॥ १-२३ ॥ ॥

योत्स्यमानान् अवेक्षे अलम् ये ऐते अत्र समागताः ।

धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेः युद्धे प्रिय-यिकीर्षवः ॥ १-२३ ॥

सञ्जय उवाच ।

सञ्जयः उवाच ।

એવમુક્તો હૃષીકેશો ગુડાકેશેન ભારત ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે સ્થાપયિત્વા રથોત્તમમ્ ॥ ૧-૨૪ ॥

ભીષ્મદ્રોણપ્રમુખતઃ સર્વેષાં ચ મહીક્ષિતામ્ ।

ઉવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્સમવેતાન્કુરુનિતિ ॥ ૧-૨૫ ॥

એવમ્ ઉક્તઃ હૃષીકેશઃ ગુડાકેશેન ભારત ।

સેનયોઃ ઉભયોઃ મધ્યે સ્થાપયિત્વા રથ-ઉત્તમમ્ ॥ ૧-૨૪ ॥

ભીષ્મ-દ્રોણ-પ્રમુખતઃ સર્વેષામ્ ચ મહી-ક્ષિતામ્ ।

ઉવાચ પાર્થ પશ્ય એતાન્ સમવેતાન્ કુરુન્ ઇતિ ॥ ૧-૨૫ ॥

તત્રાપશ્યત્સ્થિતાન્પાર્થઃ પિતૃનથ પિતામહાન્ ।

આચાર્યાન્માતુલાન્ભ્રાતૃન્પુત્રાન્પૌત્રાન્સાખીંસ્તથા ॥ ૧-૨૬ ॥

શ્વશુરાન્સુહૃદશ્ચૈવ સેનયોરુભયોરપિ ।

તાન્સમીક્ષ્ય સ કૌન્તેયઃ સર્વાન્બન્ધૂનવસ્થિતાન્ ॥ ૧-૨૭ ॥

કૃપયા પરચાવિષ્ઠો વિષીદન્નિદમબ્રવીત્ ।

તત્ર અપશ્યત્ સ્થિતાન્ પાર્થઃ પિતૃન્ અથ પિતામહાન્ ।

આચાર્યાન્ માતુલાન્ ભ્રાતૃન્ પુત્રાન્ પૌત્રાન્ સાખીન્ તથા ॥ ૧-૨૬ ॥

શ્વશુરાન્ સુહૃદઃ ચ એવ સેનયોઃ ઉભયોઃ અપિ ।

તાન્ સમીક્ષ્ય સઃ કૌન્તેયઃ સર્વાન્ બન્ધૂન્ અવસ્થિતાન્ ॥ ૧-૨૭ ॥

કૃપયા પરચાવિષ્ઠઃ વિષીદન્ ઇદમ્ અબ્રવીત્ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વેમં સ્વજનં કૃષ્ણ યુયુત્સું સમુપસ્થિતમ્ ॥ ૧-૨૮ ॥

સીદન્તિ મમ ગાત્રાણિ મુખં ચ પરિશુષ્યતિ ।

વેપથુશ્ચ શરીરે મે રોમહર્ષશ્ચ જાયતે ॥ ૧-૨૯ ॥

દૃષ્ટ્વા ઇમમ્ સ્વજનમ્ કૃષ્ણ યુયુત્સુમ્ સમુપસ્થિતમ્ ॥ ૧-૨૮ ॥

સીદન્તિ મમ ગાત્રાણિ મુખમ્ ચ પરિશુષ્યતિ ।

વેપથુઃ ચ શરીરે મે રોમ-હર્ષઃ ચ જાયતે ॥ ૧-૨૯ ॥

ગાણ્ડીવં સંસતે હસ્તાત્ત્વજ્યૈવ પરિદહ્યતે ।

न य शक्नोम्यवस्थातुं ભ્રમતીવ ચ મે મનઃ ॥ ૧-૩૦ ॥

ગાણ્ડીવમ્ સંસતે હસ્તાત્ ત્વક્ ચ એવ પરિદહ્યતે ।

ન ચ શક્નોમિ અવસ્થાતુમ્ ભ્રમતિ ઇવ ચ મે મનઃ ॥ ૧-૩૦ ॥

નિમિત્તાનિ ચ પશ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ।

ન ચ શ્રેયોડનુપશ્યામિ હત્વા સ્વજનમાહવે ॥ ૧-૩૧ ॥

નિમિત્તાનિ ચ પશ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ।

ન ચ શ્રેયઃ અનુપશ્યામિ હત્વા સ્વજનમ્ આહવે ॥ ૧-૩૧ ॥

ન કાક્ષે વિજયં કૃષ્ણ ન ચ રાજ્યં સુખાનિ ચ ।

કિં નો રાજ્યેન ગોવિન્દ કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા ॥ ૧-૩૨ ॥

ન કાક્ષે વિજયમ્ કૃષ્ણ ન ચ રાજ્યમ્ સુખાનિ ચ ।

કિમ્ નઃ રાજ્યેન ગોવિન્દ કિમ્ ભોગૈઃ જીવિતેન વા ॥ ૧-૩૨ ॥

યેષામર્થે કાક્ષિતં નો રાજ્યં ભોગાઃ સુખાનિ ચ ।

ત ઇમેડવસ્થિતા યુદ્ધે પ્રાણાંસ્ત્યક્ત્વા ધનાનિ ચ ॥ ૧-૩૩ ॥

આચાર્યાઃ પિતરઃ પુત્રાસ્તથૈવ ચ પિતામહાઃ ।

માતુલાઃ શ્વશુરાઃ પૌત્રાઃ શ્યાલાઃ સમ્બન્ધિનસ્તથા ॥ ૧-૩૪ ॥

યેષામ્ અર્થે કાક્ષિતમ્ નઃ રાજ્યમ્ ભોગાઃ સુખાનિ ચ ।

તે ઇમે અવસ્થિતાઃ યુદ્ધે પ્રાણાન્ ત્યક્ત્વા ધનાનિ ચ ॥ ૧-૩૩ ॥

આચાર્યાઃ પિતરઃ પુત્રાઃ તથા એવ ચ પિતામહાઃ ।

માતુલાઃ શ્વશુરાઃ પૌત્રાઃ શ્યાલાઃ સમ્બન્ધિનઃ તથા ॥ ૧-૩૪ ॥

એતાન્ હન્તુમિચ્છામિ ધ્રતોડપિ મધુસૂદન ।

અપિ ત્રૈલોક્યરાજ્યસ્ય હેતોઃ કિં નુ મહીકૃતે ॥ ૧-૩૫ ॥

એતાન્ ન હન્તુમ્ ઇચ્છામિ ધ્રતઃ અપિ મધુસૂદન ।

અપિ ત્રૈલોક્ય-રાજ્યસ્ય હેતોઃ કિમ્ નુ મહીકૃતે ॥ ૧-૩૫ ॥

નિહત્ય ધાર્તરાષ્ટ્રાન્નઃ કા પ્રીતિઃ સ્થાજ્જનાર્દન ।

પાપમેવાશ્રયેદસ્માન્હત્વૈતાનાતતાયિનઃ ॥ ૧-૩૬ ॥

નિહત્ય ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ નઃ કા પ્રીતિઃ સ્થાત્ જનાર્દન ।

પાપમ્ એવ આશ્રયેત્ અસ્માન્ હત્વા એતાન્ આતતાયિનઃ ॥ ૧-૩૬ ॥

તસ્માન્નાહી વયં હન્તું ધાર્તરાષ્ટ્રાન્સ્વબાન્ધવાન્ ।
 સ્વજનં હિ કથં હત્વા સુખિનઃ સ્યામ માધવ ॥ ૧-૩૭ ॥
 તસ્માત્ ન અહીઃ વયમ્ હન્તુમ્ ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ સ્વબાન્ધવાન્ ।
 સ્વજનમ્ હિ કથમ્ હત્વા સુખિનઃ સ્યામ માધવ ॥ ૧-૩૭ ॥
 યદ્યપ્યેતે ન પશ્યન્તિ લોભોપહતચેતસઃ ।
 કુલક્ષયકૃતં દોષં મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્ ॥ ૧-૩૮ ॥
 કથં ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્ ।
 કુલક્ષયકૃતં દોષં પ્રપશ્યદ્ભિર્જનાર્દન ॥ ૧-૩૯ ॥
 યદિ અપિ એતે ન પશ્યન્તિ લોભ-ઉપહત-ચેતસઃ ।
 કુલ-ક્ષય-કૃતમ્ દોષમ્ મિત્ર-દ્રોહે ચ પાતકમ્ ॥ ૧-૩૮ ॥
 કથમ્ ન જ્ઞેયમ્ અસ્માભિઃ પાપાત્ અસ્માન્ નિવર્તિતુમ્ ।
 કુલ-ક્ષય-કૃતમ્ દોષમ્ પ્રપશ્યદ્ભિઃ જનાર્દન ॥ ૧-૩૯ ॥
 કુલક્ષયે પ્રણશ્યન્તિ કુલધર્માઃ સનાતનાઃ ।
 ધર્મે નષ્ટે કુલં કૃત્સ્નમધર્મોઽભિભવત્યુત ॥ ૧-૪૦ ॥
 કુલ-ક્ષયે પ્રણશ્યન્તિ કુલ-ધર્માઃ સનાતનાઃ ।
 ધર્મે નષ્ટે કુલમ્ કૃત્સ્નમ્ અધર્મઃ અભિભવતિ ઉત ॥ ૧-૪૦ ॥
 અધર્માભિભવાત્કૃષ્ણ પ્રદુષ્યન્તિ કુલસ્ત્રિયઃ ।
 સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાષર્ણેય જાયતે વર્ણસકુરઃ ॥ ૧-૪૧ ॥
 અધર્મ-અભિભવાત્ કૃષ્ણ પ્રદુષ્યન્તિ કુલ-સ્ત્રિયઃ ।
 સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાષર્ણેય જાયતે વર્ણ-સકુરઃ ॥ ૧-૪૧ ॥
 સકુરો નરકાયૈવ કુલધ્વાનાં કુલસ્ય ચ ।
 પતન્તિ પિતરો હ્યેષાં લુપ્તપિણ્ડોદકક્રિયાઃ ॥ ૧-૪૨ ॥
 સકુરઃ નરકાય એવ કુલ-ધ્વાનામ્ કુલસ્ય ચ ।
 પતન્તિ પિતરઃ હિ એષામ્ લુપ્ત-પિણ્ડ-ઉદક-ક્રિયાઃ ॥ ૧-૪૨ ॥
 દોષૈરેતૈઃ કુલધ્વાનાં વર્ણસકુરકારકૈઃ ।
 ઉત્સાદ્યન્તે જાતિધર્માઃ કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ ॥ ૧-૪૩ ॥
 દોષૈઃ એતૈઃ કુલ-ધ્વાનામ્ વર્ણ-સકુર-કારકૈઃ ।
 ઉત્સાદ્યન્તે જાતિ-ધર્માઃ કુલ-ધર્માઃ ચ શાશ્વતાઃ ॥ ૧-૪૩ ॥

ઉત્સન્નકુલધર્માણાં મનુષ્યાણાં જનાર્દન ।

નરકે નિયતં વાસો ભવતીત્યનુશુશ્રુમ ॥ ૧-૪૪ ॥

ઉત્સન્ન-કુલ-ધર્માણામ્ મનુષ્યાણામ્ જનાર્દન ।

નરકે અનિયતમ્ વાસઃ ભવતિ ઇતિ અનુશુશ્રુમ ॥ ૧-૪૪ ॥

અહો બત મહત્પાપં કર્તું વ્યવસિતા વયમ્ ।

યદ્રાજ્યસુખલોભેન હન્તું સ્વજનમુદ્યતાઃ ॥ ૧-૪૫ ॥

અહો બત મહત્ પાપમ્ કર્તુમ્ વ્યવસિતા વયમ્ ।

યત્ રાજ્ય-સુખ-લોભેન હન્તુમ્ સ્વજનમ્ ઉદ્યતાઃ ॥ ૧-૪૫ ॥

યદિ મામપ્રતીકારમશસ્ત્રં શસ્ત્રપાણયઃ ।

ધાર્તરાષ્ટ્રા રણે હન્યુસ્તન્મે ક્ષેમતરં ભવેત્ ॥ ૧-૪૬ ॥

યદિ મામ્ અપ્રતીકારમ્ અશસ્ત્રમ્ શસ્ત્ર-પાણયઃ ।

ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ રણે હન્યુઃ તત્ મે ક્ષેમતરમ્ ભવેત્ ॥ ૧-૪૬ ॥

સઞ્જય ઉવાચ ।

સઞ્જયઃ ઉવાચ ।

એવમુક્તવાર્જુનઃ સદ્ગ્ર્યે રથોપસ્થ ઉપાવિશત્ ।

વિસૃજ્ય સશરં ચાપં શોકસંવિગ્રમાનસઃ ॥ ૧-૪૭ ॥

એવમ્ ઉક્ત્વા અર્જુનઃ સદ્ગ્ર્યે રથ-ઉપસ્થે ઉપાવિશત્ ।

વિસૃજ્ય સશરમ્ ચાપં શોક-સંવિગ્ર-માનસઃ ॥ ૧-૪૭ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

અર્જુનવિષાદયોગો નામ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયાં યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

અર્જુન-વિષાદ-યોગઃ નામ પ્રથમઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧ ॥

૨

અથ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ । સાઙ્ખ્યયોગઃ ।

અથ દ્વિતીયઃ અધ્યાયઃ । સાઙ્ખ્ય-યોગઃ ।

સઙ્જય ઉવાચ ।

સઙ્જયઃ ઉવાચ ।

તં તથા કૃપયાવિષ્ટમશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્ ।

વિષીદન્તમિદં વાક્યમુવાચ મધુસૂદનઃ ॥ ૨-૧ ॥

તમ્ તથા કૃપયા આવિષ્ટમ્ અશ્રુ-પૂર્ણ-આકુલ-ઈક્ષણમ્ ।

વિષીદન્તમ્ ઇદમ્ વાક્યમ્ ઉવાચ મધુસૂદનઃ ॥ ૨-૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

કુતસ્ત્વા કશ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।

અનાર્યજુષ્ટમસ્વર્ગ્યમકીર્તિકરમર્જુન ॥ ૨-૨ ॥

કુતઃ ત્વા કશ્મલમ્ ઇદમ્ વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।

અનાર્ય-જુષ્ટમ્ અસ્વર્ગ્યમ્ અકીર્તિકરમ્ અર્જુન ॥ ૨-૨ ॥

કલૈભ્યં મા સ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વચ્યુપપદ્યતે ।

ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્ભલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરન્તપ ॥ ૨-૩ ॥

કલૈભ્યમ્ મા સ્મ ગમઃ પાર્થ ન એતત્ ત્વયિ ઉપપદ્યતે ।

ક્ષુદ્રમ્ હૃદય-દૌર્ભલ્યમ્ ત્યક્ત્વા ઉત્તિષ્ઠ પરન્તપ ॥ ૨-૩ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

કથં ભીષ્મહં સઙ્ખ્યે દ્રોણં ચ મધુસૂદન ।

ઇષુભિઃ પ્રતિયોત્સ્યામિ પૂજાર્હવરિસૂદન ॥ ૨-૪ ॥

કથમ્ ભીષ્મમ્ અહમ્ સઙ્ખ્યે દ્રોણમ્ ચ મધુસૂદન ।

ઇષુભિઃ પ્રતિયોત્સ્યામિ પૂજા-અર્હો અરિ-સૂદન ॥ ૨-૪ ॥

ગુરુનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્

શ્રેયો ભોક્તું ભૈક્ષ્યમપીહ લોકે ।

હત્વાર્થકામાંસ્તુ ગુરુનિહૈવ

ભુઞ્જ્ય ભોગાન્ રુધિરપ્રદિગ્ધાન્ ॥ ૨-૫ ॥

ગુરુન્ અહત્વા હિ મહાનુભાવાન્

શ્રેયઃ ભોક્તુમ્ ભૈક્ષ્યમ્ અપિ ઇહ લોકે ।

હત્વા અર્થ-કામાન્ તુ ગુરુન્ ઇહ એવ

ભુઞ્જ્ય ભોગાન્ રુધિર-પ્રદિગ્ધાન્ ॥ ૨-૫ ॥

ન ચૈતદ્વિઘ્નઃ કતરન્નો ગરીયો

યદ્વા જયેમ યદિ વા નો જયેયુઃ ।

યાનેવ હત્વા ન જિજીવિષામ-

સ્તેડવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥ ૨-૬ ॥

ન ચ એતત્ વિઘ્નઃ કતરત્ નઃ ગરીયઃ

યત્ વા જયેમ યદિ વા નઃ જયેયુઃ ।

યાન્ એવ હત્વા ન જિજીવિષામઃ

તે અવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥ ૨-૬ ॥

કાર્પણ્યદોષોપહતસ્વભાવઃ

પૃચ્છામિ ત્વાં ધર્મસમ્મૂઢચેતાઃ ।

યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્મે

શિષ્યસ્તેડહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્ ॥ ૨-૭ ॥

કાર્પણ્ય-દોષ-ઉપહત-સ્વભાવઃ

પૃચ્છામિ ત્વામ્ ધર્મ-સમ્મૂઢ-ચેતાઃ ।

યત્ શ્રેયઃ સ્યાત્ નિશ્ચિતમ્ બ્રૂહિ તત્ મે

શિષ્યઃ તે અહમ્ શાધિ મામ્ ત્વામ્ પ્રપન્નમ્ ॥ ૨-૭ ॥

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુદ્યાદ્

યચ્છોકમુચ્છોષણમિન્દ્રિયાણામ્ ।

અવાપ્ય ભૂમાવસપત્નમૃદ્ધં

રાજયં સુરાણામપિ ચાધિપત્યમ્ ॥ ૨-૮ ॥

ન હિ પ્રપશ્યામિ મમ અપનુદ્યાત્

યત્ શોકમ્ ઉચ્છોષણમ્ ઇન્દ્રિયાણામ્ ।

અવાપ્ય ભૂમૌ અસપત્નમ્ ઋદ્ધમ્

રાજયમ્ સુરાણામ્ અપિ ચ આધિપત્યમ્ ॥ ૨-૮ ॥

સઞ્જય ઉવાચ ।

સઞ્જયઃ ઉવાચ ।

એવમુક્ત્વા હૃષીકેશં ગુડાકેશઃ પરન્તપઃ ।

ન યોત્સ્યે ઇતિ ગોવિન્દમુક્ત્વા તૂષ્ણીં બભૂવ હ ॥ ૨-૯ ॥

એવમ્ ઉક્ત્વા હૃષીકેશમ્ ગુડાકેશઃ પરન્તપઃ ।

ન યોત્સ્યે ઇતિ ગોવિન્દમ્ ઉક્ત્વા તૂષ્ણીમ્ બભૂવ હ ॥ ૨-૯ ॥

તમુવાચ હૃષીકેશઃ પ્રહસન્નિવ ભારત ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે વિષીદન્તમિદં વચઃ ॥ ૨-૧૦ ॥

તમ્ ઉવાચ હૃષીકેશઃ પ્રહસન્ ઇવ ભારત ।

સેનયોઃ ઉભયોઃ મધ્યે વિષીદન્તમ્ ઇદમ્ વચઃ ॥ ૨-૧૦ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે ।

ગતાસૂનગતાસૂંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પણ્ડિતાઃ ॥ ૨-૧૧ ॥

અશોચ્યાન્ અન્વશોચઃ ત્વમ્ પ્રજ્ઞા-વાદા ચ ભાષસે ।

ગતાસૂન્ અગતાસૂન્ ચ ન અનુશોચન્તિ પણ્ડિતાઃ ॥ ૨-૧૧ ॥

ન ત્વેવાહં જાતુ નાસં ન ત્વં નેમે જનાધિપાઃ ।

ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમતઃ પરમ્ ॥ ૨-૧૨ ॥

ન તુ એવ અહમ્ જાતુ ન આસમ્ ન ત્વમ્ ન ઇમે જનાધિપાઃ ।

ન ચ એવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમ્ અતઃ પરમ્ ॥ ૨-૧૨ ॥

દેહિનોઽસ્મિન્યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।

તથા દેહાન્તરપ્રાપ્તિર્ધીરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૨-૧૩ ॥

દેહિનઃ અસ્મિન્ યથા દેહે કૌમારમ્ યૌવનમ્ જરા ।

તથા દેહાન્તર-પ્રાપ્તિઃ ધીરઃ તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૨-૧૩ ॥

માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૌન્તેય શીતોષ્ણસુખદુઃખદાઃ ।

આગમાપાયિનોઽનિત્યાસ્તાંસ્તિતિક્ષસ્વ ભારત ॥ ૨-૧૪ ॥

માત્રા-સ્પર્શાઃ તુ કૌન્તેય શીત-ઉષ્ણ-સુખ-દુઃખ-દાઃ ।

આગમ અપાયિનઃ અનિત્યાઃ । ભારત તાન્ તિતિક્ષસ્વ ॥ ૨-૧૪ ॥

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ।

समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ २-१५ ॥

यम् हि न व्यथयन्ति तेते पुरुषम् पुरुष-ऋषभ ।

सम-दुःख-सुखम् धीरम् सः अमृतत्वाय कल्पते ॥ २-१५ ॥

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ।

उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २-१६ ॥

न असतः विद्यते भावः न अभावः विद्यते सतः ।

उभयोः अपि दृष्टः अन्तः तु अनयोः तत्त्व-दर्शिभिः ॥ २-१६ ॥

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ।

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ २-१७ ॥

अविनाशि तु तत् विद्धि येन सर्वम् इदम् ततम् ।

विनाशम् अव्ययस्य अस्य न कश्चित् कर्तुम् अर्हति ॥ २-१७ ॥

अन्तवन्तं धमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।

अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व ભારત ॥ २-१८ ॥

अन्तवन्तः धमे देहाः नित्यस्य उक्ताः शरीरिणः ।

अनाशिनः अप्रमेयस्य तस्मात् युध्यस्व ભારત ॥ २-१८ ॥

य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते ततम् ।

उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥ २-१९ ॥

यः एनम् वेत्ति हन्तारम् यः य एनम् मन्यते ततम् ।

उभौ तौ न विजानीतः न अयम् हन्ति न हन्यते ॥ २-१९ ॥

न जायते म्रियते वा कदाचिन्

નાયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ ।

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो

ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥ २-२० ॥

न जायते म्रियते वा कदाचित्

ન અયમ્ ભૂત્વા અભવિતા વા ન ભૂયઃ ।

अजः नित्यः शाश्वतः अयम् पुराणः

ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥ ૨-૨૦ ॥

વેદાવિનાશિનં નિત્યં ચ એનમજમવ્યયમ્ ।

કથં સ પુરુષઃ પાર્થ કં ઘાતયતિ હન્તિ કમ્ ॥ ૨-૨૧ ॥

વેદ અવિનાશિનમ્ નિત્યમ્ ચઃ એનમ્ અજમ્ અવ્યયમ્ ।

કથમ્ સઃ પુરુષઃ પાર્થ કમ્ ઘાતયતિ હન્તિ કમ્ ॥ ૨-૨૧ ॥

વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય

નવાનિ ગૃહ્ણાતિ નરોડપરાણિ ।

તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણા-

ન્યન્યાનિ સંયાતિ નવાનિ દેહી ॥ ૨-૨૨ ॥

વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય

નવાનિ ગૃહ્ણાતિ નરઃ અપરાણિ ।

તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણાનિ

અન્યાનિ સંયાતિ નવાનિ દેહી ॥ ૨-૨૨ ॥

નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ ।

ન યૈનં કલેદયન્ત્યાપો ન શોષયતિ મારુતઃ ॥ ૨-૨૩ ॥

ન એનમ્ છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ ન એનમ્ દહતિ પાવકઃ ।

ન ચ એનમ્ કલેદયન્તિ આપઃ ન શોષયતિ મારુતઃ ॥ ૨-૨૩ ॥

અચ્છેદ્યોડયમદાહ્યોડયમકલેદ્યોડશોષ્ય એવ ચ ।

નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુરયલોડયં સનાતનઃ ॥ ૨-૨૪ ॥

અચ્છેદ્યઃ અયમ્ અદાહ્યઃ અયમ્ અકલેદ્યઃ અશોષ્યઃ એવ ચ ।

નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુઃ અચલઃ અયમ્ સનાતનઃ ॥ ૨-૨૪ ॥

અવ્યક્તોડયમચિન્ત્યોડયમવિકાર્યોડયમુચ્યતે ।

તસ્માદેવં વિદિત્વૈનં નાનુશોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૫ ॥

અવ્યક્તઃ અયમ્ અચિન્ત્યઃ અયમ્ અવિકાર્યઃ અયમ્ ઉચ્યતે ।

તસ્માત્ એવમ્ વિદિત્વા એનમ્ ન અનુશોચિતુમ્ અર્હસિ ॥ ૨-૨૫ ॥

અથ યૈનં નિત્યજાતં નિત્યં વા મન્યસે મૃતમ્ ।

તથાપિ ત્વં મહાબાહો નૈનં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૬ ॥

અથ ચ એનમ્ નિત્ય-જાતમ્ નિત્યમ્ વા મન્યસે મૃતમ્ ।

તથા અપિ ત્વમ્ મહા-બાહો ન એનમ્ શોચિતુમ્ અર્હસિ ॥ ૨-૨૬ ॥

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
તસ્માદપરિહાર્યેઽર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૨૭ ॥

જાતસ્ય હિ ધ્રુવઃ મૃત્યુઃ ધ્રુવમ્ જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
તસ્માત્ અપરિહાર્યે અર્થે ન ત્વમ્ શોચિતુમ્ અર્હસિ ॥ ૨-૨૭ ॥

અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત ।
અવ્યક્તનિધનાન્યેવ તત્ર કા પરિદેવના ॥ ૨-૨૮ ॥
અવ્યક્ત-આદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્ત-મધ્યાનિ ભારત ।
અવ્યક્ત-નિધનાનિ એવ તત્ર કા પરિદેવના ॥ ૨-૨૮ ॥

આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેન્-
માશ્ચર્યવદ્વદતિ તથૈવ ચાન્યઃ ।
આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ
શ્રુત્વાપ્યેનં વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ॥ ૨-૨૯ ॥

આશ્ચર્યવત્ પશ્યતિ કશ્ચિત્ એનમ્
આશ્ચર્યવત્ વદતિ તથા એવ ચ અન્યઃ ।
આશ્ચર્યવત્ ચ એનમ્ અન્યઃ શૃણોતિ
શ્રુત્વા અપિ એનમ્ વેદ ન ચ એવ કશ્ચિત્ ॥ ૨-૨૯ ॥

દેહી નિત્યમવધ્યોઽયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
તસ્માત્સર્વાણિ ભૂતાનિ ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૨-૩૦ ॥
દેહી નિત્યમ્ અવધ્યઃ અયમ્ દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
તસ્માત્ સર્વાણિ ભૂતાનિ ન ત્વમ્ શોચિતુમ્ અર્હસિ ॥ ૨-૩૦ ॥

સ્વધર્મમપિ ચાવેક્ષ્ય ન વિકમ્પિતુમર્હસિ ।
ધર્મ્યાહિં યુદ્ધાઝ્ઞૈયોઽન્યત્ક્ષત્રિયસ્ય ન વિદ્યતે ॥ ૨-૩૧ ॥

સ્વધર્મમ્ અપિ ચ અવેક્ષ્ય ન વિકમ્પિતુમ્ અર્હસિ ।
ધર્મ્યાત્ હિ યુદ્ધાત્ શ્રેયઃ અન્યત્ ક્ષત્રિયસ્ય ન વિદ્યતે ॥ ૨-૩૧ ॥

યદૃચ્છયા ચોપપન્નં સ્વર્ગદ્વારમપાવૃતમ્ ।
સુખિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભન્તે યુદ્ધમીદૃશમ્ ॥ ૨-૩૨ ॥

યત્ ઋચ્છયા ચ ઉપપન્નં સ્વર્ગ-દ્વારમ્ અપાવૃતમ્ ।

સુખિનઃ ક્ષત્રિયાઃ પાર્થ લભન્તે યુદ્ધમ્ ઈદૃશમ્ ॥ ૨-૩૨ ॥
 અથ ચેત્વમિમં ધર્મ્યં સંગ્રામં ન કરિષ્યસિ ।
 તતઃ સ્વધર્મં કીર્તિં ચ હિત્વા પાપમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૩ ॥
 અથ ચેત્ ત્વમ્ ઇમમ્ ધર્મ્યમ્ સઙ્ગ્રામમ્ ન કરિષ્યસિ ।
 તતઃ સ્વધર્મમ્ કીર્તિમ્ ચ હિત્વા પાપમ્ અવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૩ ॥
 અકીર્તિં ચાપિ ભૂતાનિ કથયિષ્યન્તિ તેઽવ્યયામ્ ।
 સમ્ભાવિતસ્ય ચાકીર્તિર્મરણાદતિરિચ્યતે ॥ ૨-૩૪ ॥
 અકીર્તિમ્ ચ અપિ ભૂતાનિ કથયિષ્યન્તિ તે અવ્યયામ્ ।
 સમ્ભાવિતસ્ય ચ અકીર્તિઃ મરણાત્ અતિરિચ્યતે ॥ ૨-૩૪ ॥
 ભયાદ્રણાદુપરતં મંસ્યન્તે ત્વાં મહારથાઃ ।
 યેષાં ચ ત્વં બહુમતો ભૂત્વા ચાસ્યસિ લાઘવમ્ ॥ ૨-૩૫ ॥
 ભયાત્ રણાત્ ઉપરતમ્ મંસ્યન્તે ત્વામ્ મહારથાઃ ।
 યેષામ્ ચ ત્વમ્ બહુ-મતઃ ભૂત્વા ચાસ્યસિ લાઘવમ્ ॥ ૨-૩૫ ॥
 અવાચ્યવાદાંશ્ચ બહૂન્વદિષ્યન્તિ તવાહિતાઃ ।
 નિન્દન્તસ્તવ સામર્થ્યં તતો દુઃખતરં નુ કિમ્ ॥ ૨-૩૬ ॥
 અવાચ્ય-વાદાન્ ચ બહૂન્ વદિષ્યન્તિ તવ અહિતાઃ ।
 નિન્દન્તઃ તવ સામર્થ્યમ્ તતઃ દુઃખતરમ્ નુ કિમ્ ॥ ૨-૩૬ ॥
 હતો વા પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગં જિત્વા વા ભોક્ષ્યસે મહીમ્ ।
 તસ્માદુત્તિષ્ઠ કૌન્તેય યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ ॥ ૨-૩૭ ॥
 હતઃ વા પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગમ્ જિત્વા વા ભોક્ષ્યસે મહીમ્ ।
 તસ્માત્ ઉત્તિષ્ઠ કૌન્તેય યુદ્ધાય કૃત-નિશ્ચયઃ ॥ ૨-૩૭ ॥
 સુખદુઃખે સમે કૃત્વા લાભાલાભૌ જયાજયૌ ।
 તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ નૈવં પાપમવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૮ ॥
 સુખ-દુઃખે સમે કૃત્વા લાભ-અલાભૌ જય-અજયૌ ।
 તતઃ યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ ન એવમ્ પાપમ્ અવાપ્સ્યસિ ॥ ૨-૩૮ ॥
 એષા તેઽભિહિતા સાઙ્ખ્યે બુદ્ધિર્યોગે ત્વિમાં શૃણુ ।
 બુદ્ધ્યા યુક્તો યથા પાર્થ કર્મબન્ધં પ્રહાસ્યસિ ॥ ૨-૩૯ ॥

એષા તે અભિહિતા સાઙ્ખ્યે બુદ્ધિઃ યોગે તુ ઇમામ્ શૃણુ ।
બુદ્ધ્યા યુક્તઃ યથા પાર્થ કર્મ-બન્ધમ્ પ્રહાસ્યસિ ॥ ૨-૩૯ ॥

નેહાભિક્ષમનાશોઽસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિદ્યતે ।
સ્વલ્પમાયસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્ ॥ ૨-૪૦ ॥

ન ઇહ અભિક્ષમ-નાશઃ અસ્તિ પ્રત્યવાયઃ ન વિદ્યતે ।
સ્વલ્પમ્ અપિ અસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતઃ ભયાત્ ॥ ૨-૪૦ ॥

વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિરેકેહ કુરુનન્દન ।
બહુશાખા હ્યનન્તાશ્ચ બુદ્ધયોઽવ્યવસાયિનામ્ ॥ ૨-૪૧ ॥

વ્યવસાય-આત્મિકા બુદ્ધિઃ એકા ઇહ કુરુ-નન્દન ।
બહુ-શાખાઃ હિ અનન્તાઃ ચ બુદ્ધયઃ અવ્યવસાયિનામ્ ॥ ૨-૪૧ ॥

યામિમાં પુષ્પિતાં વાયં પ્રવદન્ત્યવિપશ્ચિતઃ ।
વેદવાદરતાઃ પાર્થ નાન્યદસ્તીતિ વાદિનઃ ॥ ૨-૪૨ ॥

કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરા જન્મકર્મફલપ્રદામ્ ।
ક્રિયાવિશેષબહુલાં ભોગૈશ્વર્યગતિં પ્રતિ ॥ ૨-૪૩ ॥

ભોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં તથાપહૃતચેતસામ્ ।
વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે ॥ ૨-૪૪ ॥

યામ્ ઇમામ્ પુષ્પિતામ્ વાયમ્ પ્રવદન્તિ અવિપશ્ચિતઃ ।
વેદ-વાદ-રતાઃ પાર્થ ન અન્યત્ અસ્તિ ઇતિ વાદિનઃ ॥ ૨-૪૨ ॥

કામ-આત્માનઃ સ્વર્ગ-પરાઃ જન્મ-કર્મ-ફલ-પ્રદામ્ ।
ક્રિયા-વિશેષ-બહુલામ્ ભોગ-ઐશ્વર્ય-ગતિમ્ પ્રતિ ॥ ૨-૪૩ ॥

ભોગ-ઐશ્વર્ય-પ્રસક્તાનામ્ તથા અપહૃત-ચેતસામ્ ।
વ્યવસાય-આત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે ॥ ૨-૪૪ ॥

ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદા નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ।
નિર્દ્વન્દ્વો નિત્યસત્ત્વસ્થો નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્ ॥ ૨-૪૫ ॥

ત્રૈગુણ્ય-વિષયાઃ વેદાઃ નિસ્ત્રૈગુણ્યઃ ભવાર્જુન ।
નિર્દ્વન્દ્વઃ નિત્ય-સત્ત્વસ્થઃ નિર્યોગક્ષેમઃ આત્મવાન્ ॥ ૨-૪૫ ॥

યાવાનર્થ ઉદપાને સર્વતઃ સમ્પલુતોદકે ।
તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥ ૨-૪૬ ॥

યાવાન્ અર્થઃ ઉદપાને સર્વતઃ સમ્પલુતોદકે ।

તાવાન્ સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥ ૨-૪૬ ॥

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ।

મા કર્મફલહેતુર્ભૂર્મા તે સદ્ગોડસ્ત્વકર્મણિ ॥ ૨-૪૭ ॥

કર્મણિ એવ અધિકારઃ તે મા ફલેષુ કદાચન ।

મા કર્મ-ફલ-હેતુઃ ભૂઃ મા તે સદ્ગઃ અસ્તુ અકર્મણિ ॥ ૨-૪૭ ॥

યોગસ્થઃ કુરુ કર્મણિ સદ્ગં ત્યક્ત્વા ધનઞ્જય ।

સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોઃ સમો ભૂત્વા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥ ૨-૪૮ ॥

યોગસ્થઃ કુરુ કર્મણિ સદ્ગમ્ ત્યક્ત્વા ધનઞ્જય ।

સિદ્ધિ અસિદ્ધ્યોઃ સમઃ ભૂત્વા સમત્વમ્ યોગઃ ઉચ્યતે ॥ ૨-૪૮ ॥

દૂરેણ હ્યવરં કર્મ બુદ્ધિયોગાદ્ધનઞ્જય ।

બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥ ૨-૪૯ ॥

દૂરેણ હિ અવરમ્ કર્મ બુદ્ધિ-યોગાત્ ધનઞ્જય ।

બુદ્ધૌ શરણમ્ અન્વિચ્છ કૃપણાઃ ફલ-હેતવઃ ॥ ૨-૪૯ ॥

બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ ઉભે સુકૃતદુષ્કૃતે ।

તસ્માદ્યોગાય યુજ્યસ્વ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૨-૫૦ ॥

બુદ્ધિ-યુક્તઃ જહાતિ ઇહ ઉભે સુકૃત-દુષ્કૃતે ।

તસ્માત્ યોગાય યુજ્યસ્વ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૨-૫૦ ॥

કર્મજં બુદ્ધિયુક્તા હિ ફલં ત્યક્ત્વા મનીષિણઃ ।

જન્મબન્ધવિનિર્મુક્તાઃ પદં ગચ્છન્ત્યનામયમ્ ॥ ૨-૫૧ ॥

કર્મજમ્ બુદ્ધિ-યુક્તાઃ હિ ફલં ત્યક્ત્વા મનીષિણઃ ।

જન્મ-બન્ધ-વિનિર્મુક્તાઃ પદમ્ ગચ્છન્તિ અનામયમ્ ॥ ૨-૫૧ ॥

યદા તે મોહકલિલં બુદ્ધિર્વ્યતિતરિષ્યતિ ।

તદા ગન્તાસિ નિર્વેદં શ્રોતવ્યસ્ય શ્રુતસ્ય ચ ॥ ૨-૫૨ ॥

યદા તે મોહ-કલિલમ્ બુદ્ધિઃ વ્યતિતરિષ્યતિ ।

તદા ગન્તાસિ નિર્વેદમ્ શ્રોતવ્યસ્ય શ્રુતસ્ય ચ ॥ ૨-૫૨ ॥

શ્રુતિવિપ્રતિપન્ના તે યદા સ્થાસ્યતિ નિશ્ચલા ।

समाधावयला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥ २-५३ ॥

श्रुति-विप्रतिपत्ता ते यदा स्थास्यति निश्चला ।

समाधौ अयला बुद्धिः तदा योगम् अवाप्स्यसि ॥ २-५३ ॥

अर्जुन उवाच ।

अर्जुनः उवाच ।

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।

स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत ब्रजेत किम् ॥ २-५४ ॥

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।

स्थितधीः किम् प्रभाषेत किम् आसीत ब्रजेत किम् ॥ २-५४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

श्रीभगवान् उवाच ।

प्रजडाति यदा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।

आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ २-५५ ॥

प्रजडाति यदा कामान् सर्वान् पार्थ मनोगतान् ।

आत्मनि एव आत्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञः तदा उच्यते ॥ २-५५ ॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।

वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्भुनिरुच्यते ॥ २-५६ ॥

दुःखेषु अनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगत-स्पृहः ।

वीत-राग-भय-क्रोधः स्थितधीः भुनिः उच्यते ॥ २-५६ ॥

यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।

नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५७ ॥

यः सर्वत्र अनभिस्नेहः तत् तत् प्राप्य शुभ-अशुभम् ।

न अभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५७ ॥

यदा संहरते यायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

छन्द्रीयाणिन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५८ ॥

यदा संहरते य अयम् कूर्मः अङ्गानि एव सर्वशः ।

छन्द्रीयाणि छन्द्रीय-अर्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५८ ॥

વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।

રસવર્જ રસોડપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥ ૨-૫૯ ॥

વિષયાઃ વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।

રસવર્જમ્ રસઃ અપિ અસ્ય પરમ્ દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥ ૨-૫૯ ॥

યતતો હ્યપિ કૌન્તેય પુરુષસ્ય વિપશ્ચિતઃ ।

ઇન્દ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥ ૨-૬૦ ॥

યતતઃ હિ અપિ કૌન્તેય પુરુષસ્ય વિપશ્ચિતઃ ।

ઇન્દ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥ ૨-૬૦ ॥

તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્ત આસીત મત્પરઃ ।

વશે હિ યસ્યેન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૧ ॥

તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્તઃ આસીત મત્પરઃ ।

વશે હિ યસ્ય ઇન્દ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૧ ॥

ધ્યાયતો વિષયાન્પુંસઃ સઙ્ગસ્તેષૂપજાયતે ।

સઙ્ગાત્સઙ્ગાયતે કામઃ કામાઢોધોડભિજાયતે ॥ ૨-૬૨ ॥

ધ્યાયતઃ વિષયાન્ પુંસઃ સઙ્ગઃ તેષુ ઉપજાયતે ।

સઙ્ગાત્ સઙ્ગાયતે કામઃ કામાત્ ક્રોધઃ અભિજાયતે ॥ ૨-૬૨ ॥

ક્રોધાદ્ભવતિ સમ્મોહઃ સમ્મોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમઃ ।

સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણશ્યતિ ॥ ૨-૬૩ ॥

ક્રોધાત્ ભવતિ સમ્મોહઃ સમ્મોહાત્ સ્મૃતિ-વિભ્રમઃ ।

સ્મૃતિ-ભ્રંશાત્ બુદ્ધિ-નાશઃ બુદ્ધિ-નાશાત્ પ્રણશ્યતિ ॥ ૨-૬૩ ॥

રાગદ્વેષવિમુક્તૈસ્તુ વિષયાનિન્દ્રિયૈશ્ચરન્ । (વિયુક્તૈસ્તુ)

આત્મવશ્યૈર્વિધેયાત્મા પ્રસાદમધિગચ્છતિ ॥ ૨-૬૪ ॥

રાગ-દ્વેષ-વિમુક્તૈઃ તુ વિષયાન્ ઇન્દ્રિયૈઃ ચરન્ । (વિયુક્તૈઃ તુ)

આત્મ-વશ્યૈઃ વિધેય-આત્મા પ્રસાદમ્ અધિગચ્છતિ ॥ ૨-૬૪ ॥

પ્રસાદે સર્વદુઃખાનાં હાનિરસ્યોપજાયતે ।

પ્રસન્નચેતસો હ્યાશુ બુદ્ધિઃ પર્યવતિષ્ઠતે ॥ ૨-૬૫ ॥

પ્રસાદે સર્વ-દુઃખાનામ્ હાનિઃ અસ્ય ઉપજાયતે ।

પ્રસન્ન-ચેતસઃ હિ આશુ બુદ્ધિઃ પર્યવતિષ્ઠતે ॥ ૨-૬૫ ॥

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न यायुक्तस्य भावना ।

न याभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुषम् ॥ २-६६ ॥

न अस्ति बुद्धिः अयुक्तस्य न य अयुक्तस्य भावना ।

न य अभावयतः शान्तिः अशान्तस्य कुतः सुषम् ॥ २-६६ ॥

ઇન્દ્રિયાણાં હિ ચરતાં યન્મનોઽનુવિધીયતે ।

તદસ્ય હરતિ પ્રજ્ઞાં વાયુર્નાવમિવામ્ભસિ ॥ ૨-૬૭ ॥

ઇન્દ્રિયાણામ્ હિ ચરતામ્ યત્ મનઃ અનુવિધીયતે ।

તત્ અસ્ય હરતિ પ્રજ્ઞામ્ વાયુઃ નાવમ્ ઇવ અમ્ભસિ ॥ ૨-૬૭ ॥

તસ્માદસ્ય મહાબાહો નિગૃહીતાનિ સર્વશઃ ।

ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૮ ॥

તસ્માત્ યસ્ય મહા-બાહો નિગૃહીતાનિ સર્વશઃ ।

ઇન્દ્રિયાણિ ઇન્દ્રિય-અર્થેભ્યઃ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૨-૬૮ ॥

યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।

યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥ ૨-૬૯ ॥

યા નિશા સર્વ-ભૂતાનામ્ તસ્યામ્ જાગર્તિ સંયમી ।

યસ્યામ્ જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતઃ મુનેઃ ॥ ૨-૬૯ ॥

આપૂર્યમાણમચલપ્રતિષ્ઠં

સમુદ્રમાપઃ પ્રવિશન્તિ યદ્રત્ ।

તદ્રત્કામા યં પ્રવિશન્તિ સર્વે

સ શાન્તિમાપ્નોતિ ન કામકામી ॥ ૨-૭૦ ॥

આપૂર્યમાણમ્ અચલ-પ્રતિષ્ઠમ્

સમુદ્રમ્ આપઃ પ્રવિશન્તિ યદ્રત્ ।

તદ્રત્ કામાઃ યમ્ પ્રવિશન્તિ સર્વે

સઃ શાન્તિમ્ આપ્નોતિ ન કામ-કામી ॥ ૨-૭૦ ॥

વિહાય કામાન્યઃ સર્વાન્પુમાંશ્ચરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।

નિર્મમો નિરહઙ્કારઃ સ શાન્તિમધિગચ્છતિ ॥ ૨-૭૧ ॥

વિહાય કામાન્ યઃ સર્વાન્ પુમાન્ ચરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।

નિર્મમઃ નિરહકારઃ સઃ શાન્તિમ્ અધિગચ્છતિ ॥ ૨-૭૧ ॥

એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ પાર્થ નૈનાં પ્રાપ્ય વિમુહ્યતિ ।

સ્થિત્વા સ્થામન્તકાલેડપિ બ્રહ્મનિર્વાણમૃચ્છતિ ॥ ૨-૭૨ ॥

એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ પાર્થ ન એનામ્ પ્રાપ્ય વિમુહ્યતિ ।

સ્થિત્વા અસ્થામ્ અન્તકાલે અપિ બ્રહ્મ-નિર્વાણમ્ ઋચ્છતિ ॥ ૨-૭૨ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

સાઙ્ખ્યયોગો નામ દ્વિતીયોડધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્-ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રી-કૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

સાઙ્ખ્ય-યોગઃ નામ દ્વિતીયઃ અધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

3

અથ તૃતીયોડધ્યાયઃ । કર્મયોગઃ ।

અથ તૃતીયઃ અધ્યાયઃ । કર્મ-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

જ્યાયસી ચેત્કર્મણસ્તે મતા બુદ્ધિર્જનાર્દન ।

તત્કિં કર્મણિ ઘોરે માં નિયોજયસિ કેશવ ॥ ૩-૧ ॥

જ્યાયસી ચેત્ કર્મણઃ તે મતા બુદ્ધિઃ જનાર્દન ।

તત્ કિમ્ કર્મણિ ઘોરે મામ્ નિયોજયસિ કેશવ ॥ ૩-૧ ॥

વ્યામિશ્રેણેવ વાક્યેન બુદ્ધિં મોહયસીવ મે ।

તદેકં વદ નિશ્ચિત્ય ચેન શ્રેયોડહમાપ્નુયામ્ ॥ ૩-૨ ॥

વ્યામિશ્રેણ ઇવ વાક્યેન બુદ્ધિં મોહયસિ ઇવ મે ।

તત્ એકં વદ નિશ્ચિત્ય ચેન શ્રેયઃ અહમ્ આપ્નુયામ્ ॥ ૩-૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

લોકેડસ્મિન્ દ્વિવિધા નિષ્ઠા પુરા પ્રોક્તા મયાનઘ ।

ज्ञानयोगेन साङ्ख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम् ॥ ३-३ ॥

लोके अस्मिन् द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मया अनघ ।

ज्ञान-योगेन साङ्ख्यानाम् कर्म-योगेन योगिनाम् ॥ ३-३ ॥

न कर्मणामनारम्भान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्रुते ।

न य संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ ३-४ ॥

न कर्मणाम् अनारम्भात् नैष्कर्म्यं पुरुषः अश्रुते ।

न य संन्यसनात् एव सिद्धिम् समधिगच्छति ॥ ३-४ ॥

न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।

कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥ ३-५ ॥

न हि कश्चित् क्षणम् अपि जातु तिष्ठति अकर्मकृत् ।

कार्यते हि अवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैः गुणैः ॥ ३-५ ॥

कर्मन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ।

धन्त्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ ३-६ ॥

कर्म-धन्द्रियाणि संयम्य यः आस्ते मनसा स्मरन् ।

धन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः सः उच्यते ॥ ३-६ ॥

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ।

कर्मन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥ ३-७ ॥

यः तु धन्द्रियाणि मनसा नियम्य आरभते अर्जुन ।

कर्म-धन्द्रियैः कर्म-योगम् असक्तः सः विशिष्यते ॥ ३-७ ॥

नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।

शरीरयात्रापि य ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥ ३-८ ॥

नियतम् कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायः हि अकर्मणः ।

शरीर-यात्रा अपि य ते न प्रसिद्ध्येत् अकर्मणः ॥ ३-८ ॥

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ।

तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥ ३-९ ॥

यज्ञार्थात् कर्मणः अन्यत्र लोकः अयम् कर्म-बन्धनः ।

तत् अर्थम् कर्म कौन्तेय मुक्त-सङ्गः समाचर ॥ ३-९ ॥

સહયજ્ઞાઃ પ્રજાઃ સૃષ્ટ્વા પુરોવાય પ્રજાપતિઃ ।

અનેન પ્રસવિષ્યાધ્વમેષ વોઽસ્તિવજકામધુક્ ॥ ૩-૧૦ ॥

સહ-યજ્ઞાઃ પ્રજાઃ સૃષ્ટ્વા પુરા ઉવાય પ્રજાપતિઃ ।

અનેન પ્રસવિષ્યાધ્વમ્ એષઃ વઃ અસ્તુ ઇજ-કામધુક્ ॥ ૩-૧૦ ॥

દેવાન્ભાવયતાનેન તે દેવા ભાવયન્તુ વઃ ।

પરસ્પરં ભાવયન્તઃ શ્રેયઃ પરમવાપ્સ્યથ ॥ ૩-૧૧ ॥

દેવાન્ ભાવયત અનેન તે દેવાઃ ભાવયન્તુ વઃ ।

પરસ્પરં ભાવયન્તઃ શ્રેયઃ પરમ્ અવાપ્સ્યથ ॥ ૩-૧૧ ॥

ઇજાન્ભોગાન્હિ વો દેવા દાસ્યન્તે યજ્ઞભાવિતાઃ ।

તૈર્દત્તાનપ્રદાયૈભ્યો યો ભુક્તો સ્તેન એવ સઃ ॥ ૩-૧૨ ॥

ઇજાન્ ભોગાન્ હિ વઃ દેવાઃ દાસ્યન્તે યજ્ઞ-ભાવિતાઃ ।

તૈઃ દત્તાન્ અપ્રદાય એભ્યઃ યઃ ભુક્તો સ્તેનઃ એવ સઃ ॥ ૩-૧૨ ॥

યજ્ઞશિષ્ટાશિનઃ સન્તો મુચ્યન્તે સર્વકિલ્બિષૈઃ ।

ભુજ્જતે તે ત્વઘં પાપા યે પચન્ત્યાત્મકારણાત્ ॥ ૩-૧૩ ॥

યજ્ઞ-શિષ્ટ આશિનઃ સન્તઃ મુચ્યન્તે સર્વ-કિલ્બિષૈઃ ।

ભુજ્જતે તે તુ અઘં પાપાઃ યે પચન્તિ આત્મ-કારણાત્ ॥ ૩-૧૩ ॥

અન્નાદ્ભવન્તિ ભૂતાનિ પર્જન્યાદન્નસમ્ભવઃ ।

યજ્ઞાદ્ભવતિ પર્જન્યો યજ્ઞઃ કર્મસમુદ્ભવઃ ॥ ૩-૧૪ ॥

અન્નાત્ ભવન્તિ ભૂતાનિ પર્જન્યાત્ અન્ન-સમ્ભવઃ ।

યજ્ઞાત્ ભવતિ પર્જન્યઃ યજ્ઞઃ કર્મ-સમુદ્ભવઃ ॥ ૩-૧૪ ॥

કર્મ બ્રહ્મોદ્ભવં વિદ્ધિ બ્રહ્માક્ષરસમુદ્ભવમ્ ।

તસ્માત્સર્વગતં બ્રહ્મ નિત્યં યજ્ઞે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૩-૧૫ ॥

કર્મ બ્રહ્મ-ઉદ્ભવં વિદ્ધિ બ્રહ્મ અક્ષર-સમુદ્ભવમ્ ।

તસ્માત્ સર્વગતં બ્રહ્મ નિત્યં યજ્ઞે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૩-૧૫ ॥

એવં પ્રવર્તિતં ચક્રં નાનુવર્તયતીહ યઃ ।

અઘાયુરિન્દ્રિયારામો મોઘં પાર્થ સ જીવતિ ॥ ૩-૧૬ ॥

એવં પ્રવર્તિતમ્ ચક્રમ્ ન અનુવર્તયતિ ઇહ યઃ ।

અઘાયુઃ ઇન્દ્રિય-આરામઃ મોઘમ્ પાર્થ સઃ જીવતિ ॥ ૩-૧૬ ॥

યસ્ત્વાત્મરતિરેવ સ્યાદાત્મતૃપ્તિર્માનવઃ ।
 આત્મન્યેવ ચ સન્તુષ્ટસ્તસ્ય કાર્યં ન વિદ્યતે ॥ ૩-૧૭ ॥
 યઃ તુ આત્મ-રતિઃ એવ સ્યાત્ આત્મ-તૃપ્તિઃ ચ માનવઃ ।
 આત્મનિ એવ ચ સન્તુષ્ટઃ તસ્ય કાર્યમ્ ન વિદ્યતે ॥ ૩-૧૭ ॥
 નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્થો નાકૃતેનેહ કશ્ચન ।
 ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ કશ્ચિદર્થવ્યપાશ્રયઃ ॥ ૩-૧૮ ॥
 ન એવ તસ્ય કૃતેન અર્થઃ ન અકૃતેન ઇહ કશ્ચન ।
 ન ચ અસ્ય સર્વ-ભૂતેષુ કશ્ચિત્ અર્થ-વ્યપાશ્રયઃ ॥ ૩-૧૮ ॥
 તસ્માદસક્તઃ સતતં કાર્યં કર્મ સમાચર ।
 અસક્તો હ્યાચરન્કર્મ પરમાપ્નોતિ પૂરુષઃ ॥ ૩-૧૯ ॥
 તસ્માત્ અસક્તઃ સતતમ્ કાર્યમ્ કર્મ સમાચર ।
 અસક્તઃ હિ આચરન્ કર્મ પરમ્ આપ્નોતિ પૂરુષઃ ॥ ૩-૧૯ ॥
 કર્મણૈવ હિ સંસિદ્ધિમાસ્થિતા જનકાદયઃ ।
 લોકસંગ્રહમેવાપિ સમ્પશ્યન્કર્તુમર્હસિ ॥ ૩-૨૦ ॥
 કર્મણા એવ હિ સંસિદ્ધિમ્ આસ્થિતાઃ જનક-આદયઃ ।
 લોક-સંગ્રહમ્ એવ અપિ સમ્પશ્યન્ કર્તુમ્ અર્હસિ ॥ ૩-૨૦ ॥
 યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જનઃ ।
 સ યત્પ્રમાણં કુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે ॥ ૩-૨૧ ॥
 યત્ યત્ આચરતિ શ્રેષ્ઠઃ તત્ તત્ એવ ઇતરઃ જનઃ ।
 સઃ યત્ પ્રમાણમ્ કુરુતે લોકઃ તત્ અનુવર્તતે ॥ ૩-૨૧ ॥
 ન મે પાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિષુ લોકેષુ કિઞ્ચન ।
 નાનવાસમવાસવ્યં વર્ત એવ ચ કર્મણિ ॥ ૩-૨૨ ॥
 ન મે પાર્થ અસ્તિ કર્તવ્યમ્ ત્રિષુ લોકેષુ કિઞ્ચન ।
 ન અનવાસમ્ અવાસવ્યમ્ વર્ત એવ ચ કર્મણિ ॥ ૩-૨૨ ॥
 યદિ હ્યહં ન વર્તેયં જાતુ કર્મણ્યતન્દ્રિતઃ ।
 મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥ ૩-૨૩ ॥
 યદિ હિ અહં ન વર્તેયમ્ જાતુ કર્મણિ અતન્દ્રિતઃ ।

મમ વર્ત્મ અનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥ ૩-૨૩ ॥

ઉત્સીદ્યુરિમે લોકા ન કુર્યાં કર્મ ચેદહમ્ ।

સક્રુરસ્ય ચ કર્તા સ્યામુપહન્યામિમાઃ પ્રજાઃ ॥ ૩-૨૪ ॥

ઉત્સીદ્યુઃ ઇમે લોકાઃ ન કુર્યામ્ કર્મ ચેત્ અહમ્ ।

સક્રુરસ્ય ચ કર્તા સ્યામ્ ઉપહન્યામ્ ઇમાઃ પ્રજાઃ ॥ ૩-૨૪ ॥

સક્તાઃ કર્મણ્યવિદ્વાંસો યથા કુર્વન્તિ ભારત ।

કુર્યાદ્ધિદ્વાંસ્તથાસક્તશ્ચિકીર્ષુર્લોકસંગ્રહમ્ ॥ ૩-૨૫ ॥

સક્તાઃ કર્મણિ અવિદ્વાંસઃ યથા કુર્વન્તિ ભારત ।

કુર્યાત્ વિદ્વાન્ તથા અસક્તઃ ચિકીર્ષુઃ લોક-સંગ્રહમ્ ॥ ૩-૨૫ ॥

ન બુદ્ધિભેદં જનયેદજ્ઞાનાં કર્મસંગિનામ્ ।

જોષયેત્સર્વકર્માણિ વિદ્વાન્યુક્તઃ સમાચરન્ ॥ ૩-૨૬ ॥

ન બુદ્ધિ-ભેદમ્ જનયેત્ અજ્ઞાનામ્ કર્મ-સંગિનામ્ ।

જોષયેત્ સર્વ-કર્માણિ વિદ્વાન્ યુક્તઃ સમાચરન્ ॥ ૩-૨૬ ॥

પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃ કર્માણિ સર્વશઃ ।

અહહ્કારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥ ૩-૨૭ ॥

પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃ કર્માણિ સર્વશઃ ।

અહહ્કાર-વિમૂઢ-આત્મા કર્તા અહમ્ ઇતિ મન્યતે ॥ ૩-૨૭ ॥

તત્ત્વવિત્તુ મહાબાહો ગુણકર્મવિભાગયોઃ ।

ગુણા ગુણેષુ વર્તન્ત ઇતિ મત્વા ન સજ્જતે ॥ ૩-૨૮ ॥

તત્ત્વવિત્ તુ મહાબાહો ગુણ-કર્મ-વિભાગયોઃ ।

ગુણાઃ ગુણેષુ વર્તન્તે ઇતિ મત્વા ન સજ્જતે ॥ ૩-૨૮ ॥

પ્રકૃતેર્ગુણસમ્મૂઢાઃ સજ્જન્તે ગુણકર્મસુ ।

તાનકૃત્સ્નવિદો મન્દાન્કૃત્સ્નવિત્ર વિચાલયેત્ ॥ ૩-૨૯ ॥

પ્રકૃતેઃ ગુણ-સમ્મૂઢાઃ સજ્જન્તે ગુણ-કર્મસુ ।

તાન્ અકૃત્સ્નવિદઃ મન્દાન્ કૃત્સ્નવિત્ ન વિચાલયેત્ ॥ ૩-૨૯ ॥

મયિ સર્વાણિ કર્માણિ સંન્યસ્યાધ્યાત્મયેતસા ।

નિરાશીર્નિર્મમો ભૂત્વા યુધ્યસ્વ વિગતજ્વરઃ ॥ ૩-૩૦ ॥

मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्य अध्यात्म-चेतसा ।
 निराशीः निर्ममः भूत्वा युध्यस्व विगत-ज्वरः ॥ ३-३० ॥
 ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
 श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३-३१ ॥
 ये मे मतम् इदम् नित्यम् अनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
 श्रद्धावन्तः अनसूयन्तः मुच्यन्ते ते अपि कर्मभिः ॥ ३-३१ ॥
 ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
 सर्वज्ञानविभूढांस्तान्विद्धि नष्टानयेतसः ॥ ३-३२ ॥
 ये तु अेतत् अभ्यसूयन्तः न अनुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
 सर्व-ज्ञान-विभूढान् तान् विद्धि नष्टान् अयेतसः ॥ ३-३२ ॥
 सदृशं येष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
 प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ ३-३३ ॥
 सदृशम् येष्टते स्वस्याः प्रकृतेः ज्ञानवान् अपि ।
 प्रकृतिम् यान्ति भूतानि निग्रहः किम् करिष्यति ॥ ३-३३ ॥
 इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।
 तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥ ३-३४ ॥
 इन्द्रियस्य इन्द्रियस्य-अर्थे राग-द्वेषौ व्यवस्थितौ ।
 तयोः न वशम् आगच्छेत् तौ हि अस्य परिपन्थिनौ ॥ ३-३४ ॥
 श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
 स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३-३५ ॥
 श्रेयान् स्वधर्मः विगुणः परधर्मात् स्वनुष्ठितात् ।
 स्वधर्मे निधनम् श्रेयः परधर्मः भय-आवहः ॥ ३-३५ ॥
 अर्जुन उवाच ।
 अर्जुनः उवाच ।
 अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं यरति पूरुषः ।
 अनिच्छन्नपि वाष्पेयं बलादिव नियोजितः ॥ ३-३६ ॥
 अथ केन प्रयुक्तः अयं पापम् यरति पूरुषः ।
 अनिच्छन् अपि वाष्पेयं बलात् एव नियोजितः ॥ ३-३६ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

કામ એષ ક્રોધ એષ રજોગુણસમુદ્ભવઃ ।

મહાશનો મહાપાપ્મા વિદ્યેનમિહ વૈરિણમ્ ॥ ૩-૩૭ ॥

કામઃ એષઃ ક્રોધઃ એષઃ રજઃ ગુણ-સમુદ્ભવઃ ।

મહા-અશનઃ મહા-પાપ્મા વિદ્ધિ એનમ્ ઇહ વૈરિણમ્ ॥ ૩-૩૭ ॥

ધૂમેનાગ્રિયતે વહ્નિર્યથાદર્શો મલેન ચ ।

યથોલ્બેનાવૃત્તો ગર્ભસ્તથા તેનેદમાવૃત્તમ્ ॥ ૩-૩૮ ॥

ધૂમેન આગ્રિયતે વહ્નિઃ યથા આદર્શઃ મલેન ચ ।

યથા ઉલ્બેન આવૃત્તઃ ગર્ભઃ તથા તેન ઇદમ્ આવૃત્તમ્ ॥ ૩-૩૮ ॥

આવૃત્તં જ્ઞાનમેતેન જ્ઞાનિનો નિત્યવૈરિણા ।

કામરૂપેણ કૌન્તેય દુષ્પૂરેણાનલેન ચ ॥ ૩-૩૯ ॥

આવૃત્તમ્ જ્ઞાનમ્ એતેન જ્ઞાનિનઃ નિત્યવૈરિણા ।

કામરૂપેણ કૌન્તેય દુષ્પૂરેણા અનલેન ચ ॥ ૩-૩૯ ॥

ઇન્દ્રિયાણિ મનો બુદ્ધિરસ્યાધિજ્ઞાનમુચ્યતે ।

એતૈર્વિમોહયત્યેષ જ્ઞાનમાવૃત્ય દેહિનમ્ ॥ ૩-૪૦ ॥

ઇન્દ્રિયાણિ મનઃ બુદ્ધિઃ અસ્ય અધિજ્ઞાનમ્ ઉચ્યતે ।

એતૈઃ વિમોહયતિ એષઃ જ્ઞાનમ્ આવૃત્ય દેહિનમ્ ॥ ૩-૪૦ ॥

તસ્માત્ત્વમિન્દ્રિયાણ્યાદૌ નિયમ્ય ભરતર્ષભ ।

પાપ્માનં પ્રજહિ હ્યેનં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનાશનમ્ ॥ ૩-૪૧ ॥

તસ્માત્ ત્વમ્ ઇન્દ્રિયાણિ આદૌ નિયમ્ય ભરતર્ષભ ।

પાપ્માનમ્ પ્રજહિ હિ એનં જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-નાશનમ્ ॥ ૩-૪૧ ॥

ઇન્દ્રિયાણિ પરાણ્યાહુરિન્દ્રિયેભ્યઃ પરં મનઃ ।

મનસસ્તુ પરા બુદ્ધિર્યો બુદ્ધેઃ પરતસ્તુ સઃ ॥ ૩-૪૨ ॥

ઇન્દ્રિયાણિ પરાણિ આહુઃ ઇન્દ્રિયેભ્યઃ પરમ્ મનઃ ।

મનસઃ તુ પરા બુદ્ધિઃ યઃ બુદ્ધેઃ પરતઃ તુ સઃ ॥ ૩-૪૨ ॥

એવં બુદ્ધેઃ પરં બુદ્ધ્યા સંસ્તભ્યાત્માનમાત્મના ।

જહિ શત્રુ મહાબાહો કામરૂપં દુરાસદમ્ ॥ ૩-૪૩ ॥

એવમ્ બુદ્ધેઃ પરમ્ બુદ્ધ્યા સંસ્તભ્ય આત્માનમ્ આત્મના ।

જહિ શત્રુમ્ મહાબાહો કામ-રૂપમ્ દુરાસદમ્ ॥ ૩-૪૩ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

કર્મયોગો નામ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્-ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રી-કૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

કર્મ-યોગઃ નામ તૃતીયઃ અધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

૪

અથ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ । જ્ઞાનકર્મસંન્યાસયોગઃ

અથ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ । જ્ઞાન-કર્મ-સંન્યાસ-યોગઃ

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ઇમં વિવસ્વતે યોગં પ્રોક્તવાનહમવ્યયમ્ ।

વિવસ્વાન્મનવે પ્રાહ મનુરિક્ષ્વાકવેઽબ્રવીત્ ॥ ૪-૧ ॥

ઇમમ્ વિવસ્વતે યોગમ્ પ્રોક્તવાન્ અહમ્ અવ્યયમ્ ।

વિવસ્વાન્ મનવે પ્રાહ મનુઃ ઇક્ષ્વાકવે અબ્રવીત્ ॥ ૪-૧ ॥

એવં પરમ્પરાપ્રાપ્તમિમં રાજર્ષયો વિદુઃ ।

સ કાલેનેહ મહતા યોગો નષ્ટઃ પરન્તપ ॥ ૪-૨ ॥

એવમ્ પરમ્પરા-પ્રાપ્તમ્ ઇમમ્ રાજર્ષયઃ વિદુઃ ।

સઃ કાલેન ઇહ મહતા યોગઃ નષ્ટઃ પરન્તપ ॥ ૪-૨ ॥

સ એવાયં મયા તેઽદ્ય યોગઃ પ્રોક્તઃ પુરાતનઃ ।

ભક્તોઽસિ મે સખા ચેતિ રહસ્યં હ્યેતદુત્તમમ્ ॥ ૪-૩ ॥

સઃ એવ અયમ્ મયા તે અદ્ય યોગઃ પ્રોક્તઃ પુરાતનઃ ।

ભક્તઃ અસિ મે સખા ચ ઇતિ રહસ્યમ્ હિ એતત્ ઉત્તમમ્ ॥ ૪-૩ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

અપરં ભવતો જન્મ પરં જન્મ વિવસ્વતઃ ।

કથમેતદ્વિજાનીયાં ત્વમાદૌ પ્રોક્તવાનિતિ ॥ ૪-૪ ॥

અપરમ્ ભવતઃ જન્મ પરમ્ જન્મ વિવસ્વતઃ ।

કથમ્ એતત્ વિજાનીયામ્ ત્વમ્ આદૌ પ્રોક્તવાન્ ઇતિ ॥ ૪-૪ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

બહૂનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ તવ ચાર્જુન ।

તાન્યહં વેદ સર્વાણિ ન ત્વં વેત્ય પરન્તપ ॥ ૪-૫ ॥

બહૂનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ તવ ચ અર્જુન ।

તાનિ અહમ્ વેદ સર્વાણિ ન ત્વમ્ વેત્ય પરન્તપ ॥ ૪-૫ ॥

અજોડપિ સન્નત્રય્યાત્મા ભૂતાનામીશ્વરોડપિ સન્ ।

પ્રકૃતિ સ્વામધિષ્ઠાય સમ્ભવામ્યાત્મમાયયા ॥ ૪-૬ ॥

અજઃ અપિ સન્ અવ્યય-આત્મા ભૂતાનામ્ ઈશ્વરઃ અપિ સન્ ।

પ્રકૃતિમ્ સ્વામ્ અધિષ્ઠાય સમ્ભવામિ આત્મ-માયયા ॥ ૪-૬ ॥

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥ ૪-૭ ॥

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિઃ ભવતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમ્ અધર્મસ્ય તદા આત્માનમ્ સૃજામિ અહમ્ ॥ ૪-૭ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્ટતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સમ્ભવામિ યુગે યુગે ॥ ૪-૮ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનામ્ વિનાશાય ચ દુષ્ટતામ્ ।

ધર્મ-સંસ્થાપન-અર્થાય સમ્ભવામિ યુગે યુગે ॥ ૪-૮ ॥

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોડર્જુન ॥ ૪-૯ ॥

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમ્ એવમ્ યઃ વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહમ્ પુનઃ જન્મ ન એતિ મામ્ એતિ સઃ અર્જુન ॥ ૪-૯ ॥

વીતરાગભયક્રોધા મન્મયા મામુપાશ્રિતાઃ ।

બહવો જ્ઞાનતપસા પૂતા મદ્ભાવમાગતાઃ ॥ ૪-૧૦ ॥

વીત-રાગ-ભય-ક્રોધાઃ મન્મયાઃ મામ્ ઉપાશ્રિતાઃ ।

બહવઃ જ્ઞાન-તપસા પૂતાઃ મદ્ભાવમ્ આગતાઃ ॥ ૪-૧૦ ॥

યે યથા માં પ્રપદ્યન્તે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ।

મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥ ૪-૧૧ ॥

યે યથા મામ્ પ્રપદ્યન્તે તાન્ તથા એવ ભજામ્યિ અહમ્ ।

મમ વર્ત્મ અનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥ ૪-૧૧ ॥

કાઙ્ક્ષન્તઃ કર્મણાં સિદ્ધિં યજન્ત ઇહ દેવતાઃ ।

ક્ષિપ્રં હિ માનુષે લોકે સિદ્ધિર્ભવતિ કર્મજા ॥ ૪-૧૨ ॥

કાઙ્ક્ષન્તઃ કર્મણામ્ સિદ્ધિમ્ યજન્તે ઇહ દેવતાઃ ।

ક્ષિપ્રમ્ હિ માનુષે લોકે સિદ્ધિઃ ભવતિ કર્મજા ॥ ૪-૧૨ ॥

ચાતુર્વર્ણ્યં મયા સૃષ્ટં ગુણકર્મવિભાગશઃ ।

તસ્ય કર્તારમપિ માં વિદ્ધ્યકર્તારમવ્યયમ્ ॥ ૪-૧૩ ॥

ચાતુર્વર્ણ્યમ્ મયા સૃષ્ટમ્ ગુણ-કર્મ-વિભાગશઃ ।

તસ્ય કર્તારમ્ અપિ મામ્ વિદ્ધિ અકર્તારમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૪-૧૩ ॥

ન માં કર્માણિ લિપ્યન્તિ ન મે કર્મ-ફલે સ્પૃહા ।

ઇતિ માં યોડભિજાનાતિ કર્મભિર્ન સ બધ્યતે ॥ ૪-૧૪ ॥

ન મામ્ કર્માણિ લિપ્યન્તિ ન મે કર્મ-ફલે સ્પૃહા ।

ઇતિ મામ્ યઃ અભિજાનાતિ કર્મભિઃ ન સ બધ્યતે ॥ ૪-૧૪ ॥

એવં જ્ઞાત્વા કૃતં કર્મ પૂર્વેરપિ મુમુક્ષુભિઃ ।

કુરુ કર્મેવ તસ્માત્ત્વં પૂર્વેઃ પૂર્વતરં કૃતમ્ ॥ ૪-૧૫ ॥

એવમ્ જ્ઞાત્વા કૃતમ્ કર્મ પૂર્વેઃ અપિ મુમુક્ષુભિઃ ।

કુરુ કર્મ એવ તસ્માત્ ત્વમ્ પૂર્વેઃ પૂર્વતરમ્ કૃતમ્ ॥ ૪-૧૫ ॥

કિં કર્મ કિમકર્મેતિ કવયોડપ્યત્ર મોહિતાઃ ।

તત્તે કર્મ પ્રવક્ષ્યામિ યજ્ઞજ્ઞાત્વા મોક્ષયસેડશુભાત્ ॥ ૪-૧૬ ॥

કિમ્ કર્મ કિમ્ અકર્મ ઇતિ કવયઃ અપિ અત્ર મોહિતાઃ ।

તત્ તે કર્મ પ્રવક્ષ્યામિ યત્ જ્ઞાત્વા મોક્ષયસે અશુભાત્ ॥ ૪-૧૬ ॥

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं य विदर्शयः ।
 अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः ॥ ४-१७ ॥
 कर्मणः हि अपि बोद्धव्यम् बोद्धव्यम् य विदर्शयः ।
 अकर्मणः य बोद्धव्यम् गहना कर्मणः गतिः ॥ ४-१७ ॥
 कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि य कर्म यः ।
 स बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥ ४-१८ ॥
 कर्मणि अकर्म यः पश्येत् अकर्मणि य कर्म यः ।
 सः बुद्धिमान् मनुष्येषु सः युक्तः कृत्स्न-कर्म-कृत् ॥ ४-१८ ॥
 यस्य सर्वे समारम्भाः कामसङ्कल्पवर्जिताः ।
 ज्ञानाग्निदग्धकर्माणि तमाहुः पण्डितं बुधाः ॥ ४-१९ ॥
 यस्य सर्वे समारम्भाः काम-सङ्कल्प-वर्जिताः ।
 ज्ञान-अग्नि-दग्ध-कर्माणि तम् आहुः पण्डितम् बुधाः ॥ ४-१९ ॥
 त्यक्त्वा कर्मकृत्वाऽङ्गं नित्यतृप्तो निराश्रयः ।
 कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि नैव किञ्चित्करोति सः ॥ ४-२० ॥
 त्यक्त्वा कर्म-कृत्-आसङ्गम् नित्य-तृप्तः निराश्रयः ।
 कर्मणि अभिप्रवृत्तः अपि न एव किञ्चित् करोति सः ॥ ४-२० ॥
 निराशीर्यत्तच्चित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ।
 शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ ४-२१ ॥
 निराशीः यत्त-चित्त-आत्मा त्यक्त-सर्व-परिग्रहः ।
 शारीरम् केवलम् कर्म कुर्वन् न आप्नोति किल्बिषम् ॥ ४-२१ ॥
 यदृच्छावाप्तसन्तुष्टो द्वन्द्वतीतो विमत्सरः ।
 समः सिद्धावसिद्धौ य कृत्वापि न निबध्यते ॥ ४-२२ ॥
 यदृच्छा-लाभ-सन्तुष्टः द्वन्द्व-अतीतः विमत्सरः ।
 समः सिद्धौ असिद्धौ य कृत्वा अपि न निबध्यते ॥ ४-२२ ॥
 गतसङ्गस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेतसः ।
 यज्ञायायरतः कर्म समग्रं प्रविलीयते ॥ ४-२३ ॥
 गत-सङ्गस्य मुक्तस्य ज्ञान-अवस्थित-चेतसः ।

यज्ञाय आचरतः कर्म समग्रम् प्रविवीयते ॥ ४-२३ ॥

ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ।

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ॥ ४-२४ ॥

ब्रह्म-अर्पणं ब्रह्म हविः ब्रह्म-अग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ।

ब्रह्म એવ તેન ગન્તવ્યમ્ બ્રહ્મ-કર્મ-સમાધિના ॥ ૪-૨૪ ॥

દૈવમેવાપરે યજ્ઞં યોગિનઃ પર્યુપાસતે ।

બ્રહ્માગ્નાવપરે યજ્ઞં યજ્ઞેનૈવોપજુહતિ ॥ ૪-૨૫ ॥

દૈવમ્ એવ અપરે યજ્ઞમ્ યોગિનઃ પર્યુપાસતે ।

બ્રહ્મ-અગ્નૌ અપરે યજ્ઞં યજ્ઞેન એવ ઉપજુહતિ ॥ ૪-૨૫ ॥

શ્રોત્રાદીનીન્દ્રિયાણ્યન્યે સંયમાગ્નિષુ જુહતિ ।

શબ્દાદીન્વિષયાનન્ય ઇન્દ્રિયાગ્નિષુ જુહતિ ॥ ૪-૨૬ ॥

શ્રોત્ર-આદીનિ ઇન્દ્રિયાણિ અન્યે સંયમ-અગ્નિષુ જુહતિ ।

શબ્દ-આદીન્ વિષયાન્ અન્યે ઇન્દ્રિય-અગ્નિષુ જુહતિ ॥ ૪-૨૬ ॥

સર્વાણીન્દ્રિયકર્માણિ પ્રાણકર્માણિ ચાપરે ।

આત્મસંયમયોગાગ્નૌ જુહતિ જ્ઞાનદીપિતે ॥ ૪-૨૭ ॥

સર્વાણિ ઇન્દ્રિય-કર્માણિ પ્રાણ-કર્માણિ ચ અપરે ।

આત્મ-સંયમ-યોગ-અગ્નૌ જુહતિ જ્ઞાન-દીપિતે ॥ ૪-૨૭ ॥

દ્રવ્યયજ્ઞાસ્તપોયજ્ઞા યોગયજ્ઞાસ્તથાપરે ।

સ્વાધ્યાયજ્ઞાનયજ્ઞાશ્ચ યતયઃ સંશિતપ્રતાઃ ॥ ૪-૨૮ ॥

દ્રવ્ય-યજ્ઞાઃ તપો-યજ્ઞાઃ યોગ-યજ્ઞાઃ તથા અપરે ।

સ્વાધ્યાય-જ્ઞાન-યજ્ઞાઃ ચ યતયઃ સંશિતપ્રતાઃ ॥ ૪-૨૮ ॥

અપાને જુહતિ પ્રાણં પ્રાણોડપાનં તથાપરે ।

પ્રાણાપાનગતી રુદ્ધ્વા પ્રાણાયામપરાયણાઃ ॥ ૪-૨૯ ॥

અપાને જુહતિ પ્રાણમ્ પ્રાણે અપાનમ્ તથા અપરે ।

પ્રાણ-અપાન-ગતી રુદ્ધ્વા પ્રાણાયામ-પરાયણાઃ ॥ ૪-૨૯ ॥

અપરે નિયતાહારાઃ પ્રાણાન્પ્રાણેષુ જુહતિ ।

સર્વેડપ્યેતે યજ્ઞવિદો યજ્ઞક્ષપિતકલ્મષાઃ ॥ ૪-૩૦ ॥

અપરે નિયત-આહારાઃ પ્રાણાન્ પ્રાણેષુ જુહ્વતિ ।
સર્વે અપિ એતે યજ્ઞાવિદઃ યજ્ઞ-ક્ષપિત-કલ્મષાઃ ॥ ૪-૩૦ ॥

યજ્ઞશિષ્ટામૃતભુજો યાન્તિ બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।
નાયં લોકોઽસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોઽન્યઃ કુરુસત્તમ ॥ ૪-૩૧ ॥

યજ્ઞ-શિષ્ટ-અમૃત-ભુજઃ યાન્તિ બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।
નાયમ્ લોકઃ અસ્તિ અયજ્ઞસ્ય કુતઃ અન્યઃ કુરુસત્તમ ॥ ૪-૩૧ ॥

એવં બહુવિધા યજ્ઞા વિતતા બ્રહ્મણો મુખે ।
કર્મજાન્વિદ્ધિ તાન્સર્વાનિવં જ્ઞાત્વા વિમોક્ષયસે ॥ ૪-૩૨ ॥

એવમ્ બહુવિધાઃ યજ્ઞાઃ વિતતાઃ બ્રહ્મણઃ મુખે ।
કર્મજાન્ વિદ્ધિ તાન્ સર્વાન્ એવમ્ જ્ઞાત્વા વિમોક્ષયસે ॥ ૪-૩૨ ॥

શ્રેયાન્દ્રવ્યમયાદ્યજ્ઞજ્ઞાનયજ્ઞઃ પરન્તપ ।
સર્વં કર્માખિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે ॥ ૪-૩૩ ॥

શ્રેયાન્ દ્રવ્યમયાત્ યજ્ઞાત્ જ્ઞાન-યજ્ઞઃ પરન્તપ ।
સર્વમ્ કર્મ-અખિલમ્ પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે ॥ ૪-૩૩ ॥

તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।
ઉપદેક્ષ્યન્તિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥ ૪-૩૪ ॥

તત્ વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।
ઉપદેક્ષ્યન્તિ તે જ્ઞાનમ્ જ્ઞાનિનઃ તત્ત્વ-દર્શિનઃ ॥ ૪-૩૪ ॥

યજ્ઞજ્ઞાત્વા ન પુનર્મોહમેવં યાસ્યસિ પાણ્ડવ ।
યેન ભૂતાન્યશેષાણાં દ્રક્ષ્યસ્યાત્મન્યથો મયિ ॥ ૪-૩૫ ॥

યત્ જ્ઞાત્વા ન પુનઃ મોહમ્ એવમ્ યાસ્યસિ પાણ્ડવ ।
યેન ભૂતાનિ અશેષાણિ દ્રક્ષ્યસિ આત્મનિ અથો મયિ ॥ ૪-૩૫ ॥

અપિ ચેદસિ પાપેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ ।
સર્વં જ્ઞાનપ્લવેનૈવ વૃજિનં સન્તરિષ્યસિ ॥ ૪-૩૬ ॥

અપિ ચેત્ અસિ પાપેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ પાપ-કૃત્તમઃ ।
સર્વમ્ જ્ઞાન-પ્લવેન એવ વૃજિનમ્ સન્તરિષ્યસિ ॥ ૪-૩૬ ॥

યથૈધાંસિ સમિદ્ધોઽગ્નિર્ભસ્મસાત્કુરુતેઽર્જુન ।
જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્કુરુતે તથા ॥ ૪-૩૭ ॥

यथा ओषांसि समिद्धः अग्निः भस्मसात् कुरुते अर्जुन ।
 ज्ञान-अग्निः सर्व-कर्माणि भस्मसात् कुरुते तथा ॥ ४-३७ ॥
 न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ।
 तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विन्दति ॥ ४-३८ ॥
 न हि ज्ञानेन सदृशम् पवित्रम् इह विद्यते ।
 तत् स्वयं योग-संसिद्धः कालेन आत्मनि विन्दति ॥ ४-३८ ॥
 श्रद्धावाँल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।
 ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ४-३९ ॥
 श्रद्धावान् लभते ज्ञानम् तत्परः संयत-धैर्यः ।
 ज्ञानम् लब्ध्वा पराम् शान्तिम् अचिरेणाधिगच्छति ॥ ४-३९ ॥
 अज्ञश्चाश्रद्धानश्च संशयात्मा विनश्यति ।
 नायं लोकोऽस्ति न परो न सुप्तं संशयात्मनः ॥ ४-४० ॥
 अज्ञः य अश्रद्धानः य संशय-आत्मा विनश्यति ।
 न अयं लोकः अस्ति न परः न सुप्तं संशयात्मनः ॥ ४-४० ॥
 योगसंन्यस्तकर्माणां ज्ञानसंछिन्नसंशयम् ।
 आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ॥ ४-४१ ॥
 योग-संन्यस्तकर्माणां ज्ञानसंछिन्नसंशयम् ।
 आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ॥ ४-४१ ॥
 तस्मादज्ञानसम्भूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः ।
 छित्त्वेन संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥ ४-४२ ॥
 तस्मात् अज्ञान-सम्भूतम् हृत्स्थम् ज्ञान-असिना-आत्मनः ।
 छित्त्वा ऐनम् संशयम् योगम् आतिष्ठ उत्तिष्ठ भारत ॥ ४-४२ ॥
 ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
 ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
 ज्ञानकर्मसंन्यासयोगो नाम यतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
 ॐ तत् सत् इति श्रीमत् भगवत् गीतासु उपनिषत्सु
 ब्रह्म-विद्यायाम् योग-शास्त्रे श्रीकृष्ण-अर्जुन-संवादे

જ્ઞાન-કર્મ-સંન્યાસ-યોગઃ નામ ચતુર્થઃ અધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥

પ

અથ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ । સંન્યાસયોગઃ ।

અથ પચ્ચમઃ અધ્યાયઃ । સંન્યાસ-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

સંન્યાસં કર્મણાં કૃષ્ણ પુનર્યાગં ચ શંસસિ ।

યચ્છ્રેય એતયોરેકં તન્મે બ્રૂહિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૫-૧ ॥

સંન્યાસમ્ કર્મણામ્ કૃષ્ણ પુનઃ યોગમ્ ચ શંસસિ ।

યત્ શ્રેયઃ એતયોઃ એકમ્ તત્ મે બ્રૂહિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૫-૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

સંન્યાસઃ કર્મયોગશ્ચ નિઃશ્રેયસકરાવુભૌ ।

તયોસ્તુ કર્મસંન્યાસાત્કર્મયોગો વિશિષ્યતે ॥ ૫-૨ ॥

સંન્યાસઃ કર્મ-યોગઃ ચ નિઃશ્રેયસકરૌ ઉભૌ ।

તયોઃ તુ કર્મ-સંન્યાસાત્ કર્મ-યોગઃ વિશિષ્યતે ॥ ૫-૨ ॥

જ્ઞેયઃ સ નિત્યસંન્યાસી યો ન દ્વેષ્ટિ ન કાંક્ષતિ ।

નિર્દ્વંદ્વો હિ મહાબાહો સુખં બન્ધાત્પ્રમુચ્યતે ॥ ૫-૩ ॥

જ્ઞેયઃ સઃ નિત્ય-સંન્યાસી યઃ ન દ્વેષ્ટિ ન કાંક્ષતિ ।

નિર્દ્વંદ્વઃ હિ મહાબાહો સુખમ્ બન્ધાત્ પ્રમુચ્યતે ॥ ૫-૩ ॥

સાઙ્ખ્યયોગૌ પૃથગ્બાલાઃ પ્રવદન્તિ ન પણ્ડિતાઃ ।

એકમધ્યાસ્થિતઃ સમ્યગુભયોર્વિન્દતે ફલમ્ ॥ ૫-૪ ॥

સાઙ્ખ્ય-યોગૌ પૃથક્ બાલાઃ પ્રવદન્તિ ન પણ્ડિતાઃ ।

એકમ્ અપિ આસ્થિતઃ સમ્યક્ ઉભયોઃ વિન્દતે ફલમ્ ॥ ૫-૪ ॥

યત્સાઙ્ખ્યૈઃ પ્રાપ્યતે સ્થાનં તદ્યોગૈરપિ ગમ્યતે ।

એકં સાઙ્ખ્યં ચ યોગં ચ યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥ ૫-૫ ॥

यत् साङ्ख्यैः प्राप्यते स्थानम् तत् योगैः अपि गम्यते ।
 अेकम् साङ्ख्यम् य योगम् य यः पश्यति स पश्यति ॥ ५-५ ॥
 संन्यासस्तु मडाभाडो दुःखमाप्नुमयोगतः ।
 योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म नश्चिरेण अधिगच्छति ॥ ५-६ ॥
 संन्यासः तु मडाभाडो दुःखम् आप्नुम् अयोगतः ।
 योग-युक्तः मुनिः ब्रह्म नश्चिरेण अधिगच्छति ॥ ५-६ ॥
 योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ।
 सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ ५-७ ॥
 योग-युक्तः विशुद्ध-आत्मा विजित-आत्मा जित-इन्द्रियः ।
 सर्व-भूत-आत्म-भूत-आत्मा कुर्वन् अपि न लिप्यते ॥ ५-७ ॥
 नैव किञ्चित्करोमीति युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ।
 पश्यञ्शृण्वन्स्पृशन्निघ्नन्नश्नन् गच्छन् स्वपञ्चसन् ॥ ५-८ ॥
 प्रलपन् विसृजन् गृह्णन् निषिन्निमिषन्नपि ।
 इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयन् ॥ ५-९ ॥
 न एव किञ्चित् करोमि इति युक्तः मन्येत तत्त्ववित् ।
 पश्यन् शृण्वन् स्पृशन् निघ्नन् अश्नन् गच्छन् स्वपञ्चसन् ॥ ५-८ ॥
 प्रलपन् विसृजन् गृह्णन् निषिन्निमिषन् अपि ।
 इन्द्रियाणि इन्द्रिय-अर्थेषु वर्तन्ते इति धारयन् ॥ ५-९ ॥
 ब्रह्मण्यधाय कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा करोति यः ।
 लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ ५-१० ॥
 ब्रह्मणि आधाय कर्माणि सङ्गम् त्यक्त्वा करोति यः ।
 लिप्यते न सः पापेन पद्म-पत्रम् इव अम्भसा ॥ ५-१० ॥
 कायेन मनसा बुद्ध्या देवलैरिन्द्रियैरपि ।
 योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गं त्यक्त्वात्मशुद्धये ॥ ५-११ ॥
 कायेन मनसा बुद्ध्या देवलैः इन्द्रियैः अपि ।
 योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गम् त्यक्त्वा आत्म-शुद्धये ॥ ५-११ ॥
 युक्तः कर्मकृत् त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ।
 अयुक्तः कामकारेण कृत्वे सक्तो निबध्यते ॥ ५-१२ ॥

યુક્તઃ કર્મ-ફલં ત્યક્ત્વા શાન્તિમ્ આપ્રોતિ નૈષ્ઠિકીમ્ ।
 અયુક્તઃ કામકારેણ ફલે સક્તઃ નિબધ્યતે ॥ ૫-૧૨ ॥
 સર્વકર્માણિ મનસા સંન્યસ્થાસ્તે સુખં વશી ।
 નવદ્ધારે પુરે દેહી નૈવ કુર્વન્ કારયન્ ॥ ૫-૧૩ ॥
 સર્વ-કર્માણિ મનસા સંન્યસ્ય આસ્તે સુખમ્ વશી ।
 નવ-દ્ધારે પુરે દેહી ન એવ કુર્વન્ ન કારયન્ ॥ ૫-૧૩ ॥
 ન કર્તૃત્વં ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ ।
 ન કર્મફલસંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે ॥ ૫-૧૪ ॥
 ન કર્તૃત્વમ્ ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ ।
 ન કર્મ-ફલ-સંયોગમ્ સ્વભાવઃ તુ પ્રવર્તતે ॥ ૫-૧૪ ॥
 નાદત્તે કસ્યચિત્પાપં ન ચૈવ સુકૃતં વિભુઃ ।
 અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જન્તવઃ ॥ ૫-૧૫ ॥
 ન આદત્તે કસ્યચિત્ પાપં ન ચ એવ સુકૃતં વિભુઃ ।
 અજ્ઞાનેન આવૃતમ્ જ્ઞાનમ્ તેન મુહ્યન્તિ જન્તવઃ ॥ ૫-૧૫ ॥
 જ્ઞાનેન તુ તદજ્ઞાનં યેષાં નાશિતમાત્મનઃ ।
 તેષામાદિત્યવજ્જ્ઞાનં પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ॥ ૫-૧૬ ॥
 જ્ઞાનેન તુ તત્ અજ્ઞાનમ્ યેષામ્ નાશિતમ્ આત્મનઃ ।
 તેષામ્ આદિત્યવત્ જ્ઞાનમ્ પ્રકાશયતિ તત્ પરમ્ ॥ ૫-૧૬ ॥
 તદ્બુદ્ધયસ્તદાત્માનસ્તન્નિષ્ઠાસ્તત્પરાયણાઃ ।
 ગચ્છન્ત્યપુનરાવૃત્તિં જ્ઞાનનિર્ધૂતકલ્મષાઃ ॥ ૫-૧૭ ॥
 તત્ બુદ્ધયઃ તત્ આત્માનઃ તત્ નિષ્ઠાઃ તત્ પરાયણાઃ ।
 ગચ્છન્તિ અપુનરાવૃત્તિમ્ જ્ઞાન-નિર્ધૂત-કલ્મષાઃ ॥ ૫-૧૭ ॥
 વિદ્યાવિનયસમ્પન્ને બ્રાહ્મણો ગવિ હસ્તિનિ ।
 શુનિ ચૈવ શ્વપાકે ચ પણ્ડિતાઃ સમદર્શિનઃ ॥ ૫-૧૮ ॥
 વિદ્યા-વિનય-સમ્પન્ને બ્રાહ્મણો ગવિ હસ્તિનિ ।
 શુનિ ચ એવ શ્વપાકે ચ પણ્ડિતાઃ સમ-દર્શિનઃ ॥ ૫-૧૮ ॥
 ઇહેવ તૈર્જિતઃ સર્ગો યેષાં સામ્યે સ્થિતં મનઃ ।

निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद् ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥ ५-१८ ॥

ઇહ એવ તૈઃ જિતઃ સર્ગઃ યેષામ્ સામ્યે સ્થિતમ્ મનઃ ।

નિર્દોષમ્ હિ સમમ્ બ્રહ્મ તસ્માત્ બ્રહ્મણિ તે સ્થિતાઃ ॥ ૫-૧૮ ॥

ન પ્રહૃષ્યેત્પ્રિયં પ્રાપ્ય નોદ્વિજેત્પ્રાપ્ય ચાપ્રિયમ્ ।

સ્થિરબુદ્ધિરસમ્મૂઢો બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ॥ ૫-૨૦ ॥

ન પ્રહૃષ્યેત્ પ્રિયમ્ પ્રાપ્ય ન ઉદ્વિજેત્ પ્રાપ્ય ચ અપ્રિયમ્ ।

સ્થિર-બુદ્ધિઃ અસમ્મૂઢઃ બ્રહ્મવિત્ બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ ॥ ૫-૨૦ ॥

બાહ્યસ્પર્શોષ્યસક્તાત્મા વિન્દત્યાત્મનિ યત્સુખમ્ ।

સ બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા સુખમક્ષયમશ્રુતે ॥ ૫-૨૧ ॥

બાહ્ય-સ્પર્શોષુ અસક્ત-આત્મા વિન્દતિ આત્મનિ યત્ સુખમ્ ।

સઃ બ્રહ્મ-યોગ-યુક્તાત્મા સુખમ્ અક્ષયમ્ અશ્રુતે ॥ ૫-૨૧ ॥

યે હિ સંસ્પર્શજા ભોગા દુઃખયોનય એવ તે ।

આદ્યન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥ ૫-૨૨ ॥

યે હિ સંસ્પર્શજાઃ ભોગાઃ દુઃખ-યોનયઃ એવ તે ।

આદિ અન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥ ૫-૨૨ ॥

શક્નોતીહૈવ યઃ સોદ્ભુ પ્રાકશરીરવિમોક્ષણાત્ ।

કામક્રોધોદ્ભવં વેગં સ યુક્તઃ સ સુખી નરઃ ॥ ૫-૨૩ ॥

શક્નોતિ ઇહ એવ યઃ સોદ્ભુ પ્રાક્ શરીર-વિમોક્ષણાત્ ।

કામ-ક્રોધ-ઉદ્ભવમ્ વેગમ્ સઃ યુક્તઃ સઃ સુખી નરઃ ॥ ૫-૨૩ ॥

યોડન્તઃસુખોડન્તરામસ્તથાન્તર્જયોતિરેવ યઃ ।

સ યોગી બ્રહ્મનિર્વાણં બ્રહ્મભૂતોઽધિગચ્છતિ ॥ ૫-૨૪ ॥

યઃ અન્તઃ-સુખઃ અન્તર-આરામઃ તથા અન્તર્-જયોતિઃ એવ યઃ ।

સઃ યોગી બ્રહ્મ-નિર્વાણમ્ બ્રહ્મ-ભૂતઃ અધિગચ્છતિ ॥ ૫-૨૪ ॥

લભન્તે બ્રહ્મનિર્વાણમૃષયઃ ક્ષીણકલ્મષાઃ ।

છિન્નદ્વૈધા યતાત્માનઃ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥ ૫-૨૫ ॥

લભન્તે બ્રહ્મ-નિર્વાણમ્ ઋષયઃ ક્ષીણ-કલ્મષાઃ ।

છિન્ન-દ્વૈધાઃ યત-આત્માનઃ સર્વ-ભૂતહિતે રતાઃ ॥ ૫-૨૫ ॥

કામક્રોધવિયુક્તાનાં યતીનાં યતચેતસામ્ ।
અભિતો બ્રહ્મનિર્વાણં વર્તતે વિદિતાત્મનામ્ ॥ ૫-૨૬ ॥

કામ-ક્રોધ-વિયુક્તાનામ્ યતીનામ્ યત-ચેતસામ્ ।
અભિતઃ બ્રહ્મ-નિર્વાણં વર્તતે વિદિત-આત્મનામ્ ॥ ૫-૨૬ ॥

સ્પર્શાન્કૃત્વા બહિર્બાહ્યાંશ્ચક્ષુઃૈવાન્તરે ભુવોઃ ।
પ્રાણાપાનૌ સમૌ કૃત્વા નાસાભ્યન્તરચારિણૌ ॥ ૫-૨૭ ॥

યતેન્દ્રિયમનોબુદ્ધિર્મુનિર્મોક્ષપરાયણઃ ।
વિગતેચ્છાભયક્રોધો યઃ સદા મુક્ત એવ સઃ ॥ ૫-૨૮ ॥

સ્પર્શાન્ કૃત્વા બહિઃ બાહ્યાન્ ચક્ષુઃ ચ એવ અન્તરે ભુવોઃ ।
પ્રાણ-અપાનૌ સમૌ કૃત્વા નાસ-અભ્યન્તર-ચારિણૌ ॥ ૫-૨૭ ॥

યત-ઇન્દ્રિય-મનઃ બુદ્ધિઃ મુનિઃ મોક્ષ-પરાયણઃ ।
વિગત-ઇચ્છા-ભય-ક્રોધઃ યઃ સદા મુક્તઃ એવ સઃ ॥ ૫-૨૮ ॥

ભોક્તારં યજ્ઞતપસાં સર્વલોકમહેશ્વરમ્ ।
સુહૃદં સર્વભૂતાનાં જ્ઞાત્વા માં શાન્તિમૃચ્છતિ ॥ ૫-૨૯ ॥

ભોક્તારમ્ યજ્ઞ-તપસામ્ સર્વ-લોક-મહેશ્વરમ્ ।
સુહૃદમ્ સર્વ-ભૂતાનામ્ જ્ઞાત્વા માં શાન્તિમ્ ઋચ્છતિ ॥ ૫-૨૯ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
સંન્યાસયોગો નામ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ
બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે
સંન્યાસ-યોગઃ નામ પચ્ચમઃ અધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

૬

અથ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ । આત્મસંયમયોગઃ ।
અથ ષષ્ઠઃ અધ્યાયઃ । આત્મ-સંયમ-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।
શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

અનાશ્રિતઃ કર્મફલં કાર્યં કર્મ કરોતિ યઃ ।

સ સંન્યાસી ચ યોગી ચ ન નિરઞ્ગિર્ન ચાક્રિયઃ ॥ ૬-૧ ॥

અનાશ્રિતઃ કર્મ-ફલમ્ કાર્યમ્ કર્મ કરોતિ યઃ ।

સઃ સંન્યાસી ચ યોગી ચ ન નિરઞ્ગિઃ ન ચ અક્રિયઃ ॥ ૬-૧ ॥

યં સંન્યાસમિતિ પ્રાહુર્યોગં તં વિદ્ધિ પાણ્ડવ ।

ન હ્યસંન્યસ્તસકુલ્પો યોગી ભવતિ કશ્ચન ॥ ૬-૨ ॥

યમ્ સંન્યાસમ્ ઇતિ પ્રાહુઃ યોગમ્ તમ્ વિદ્ધિ પાણ્ડવ ।

ન હિ અસંન્યસ્ત-સકુલ્પઃ યોગી ભવતિ કશ્ચન ॥ ૬-૨ ॥

આરુરુક્ષોર્મુનેર્યોગં કર્મ કારણમુચ્યતે ।

યોગારૂઢસ્ય તસ્યૈવ શમઃ કારણમુચ્યતે ॥ ૬-૩ ॥

આરુરુક્ષોઃ મુનેઃ યોગમ્ કર્મ કારણમ્ ઉચ્યતે ।

યોગ-આરૂઢસ્ય તસ્ય એવ શમઃ કારણમ્ ઉચ્યતે ॥ ૬-૩ ॥

યદા હિ નેન્દ્રિયાર્થેષુ ન કર્મસ્વનુષજ્જતે ।

સર્વસકુલ્પસંન્યાસી યોગારૂઢસ્તદોચ્યતે ॥ ૬-૪ ॥

યદા હિ ન ઇન્દ્રિય-અર્થેષુ ન કર્મસુ અનુષજ્જતે ।

સર્વ-સકુલ્પ-સંન્યાસી યોગ-આરૂઢઃ તદા ઉચ્યતે ॥ ૬-૪ ॥

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનમવસાદયેત્ ।

આત્મૈવ હ્યાત્મનો બન્ધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥ ૬-૫ ॥

ઉદ્ધરેત્ આત્મના આત્માનમ્ ન આત્માનમ્ અવસાદયેત્ ।

આત્મા એવ હિ આત્મનઃ બન્ધુઃ આત્મા એવ રિપુઃ આત્મનઃ ॥ ૬-૫ ॥

બન્ધુરાત્માત્મનસ્તસ્ય યેનાત્મૈવાત્મના જિતઃ ।

અનાત્મનસ્તુ શત્રુત્વે વર્તેતાત્મૈવ શત્રુવત્ ॥ ૬-૬ ॥

બન્ધુઃ આત્મા આત્મનઃ તસ્ય યેન આત્મા એવ આત્મના જિતઃ ।

અનાત્મનઃ તુ શત્રુત્વે વર્તેત આત્મા એવ શત્રુવત્ ॥ ૬-૬ ॥

જિતાત્મનઃ પ્રશાન્તસ્ય પરમાત્મા સમાહિતઃ ।

શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ તથા માનાપમાનયોઃ ॥ ૬-૭ ॥

જિત-આત્મનઃ પ્રશાન્તસ્ય પરમાત્મા સમાહિતઃ ।

શીત-ઉષ્ણ-સુખ-દુઃખેષુ તથા માન-અપમાનયોઃ ॥ ૬-૭ ॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનતૃમાત્મા કૂટસ્થો વિજિતેન્દ્રિયઃ ।

યુક્ત ઇત્યુચ્યતે યોગી સમલોષ્ટાશ્મકાઞ્ચનઃ ॥ ૬-૮ ॥

જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-તૃમ-આત્મા કૂટસ્થઃ વિજિત-ઇન્દ્રિયઃ ।

યુક્તઃ ઇતિ ઉચ્યતે યોગી સમ-લોષ્ટ-અશ્મ-કાઞ્ચનઃ ॥ ૬-૮ ॥

સુહૃન્મિત્રાર્યુદાસીનમધ્યસ્થદ્વેષ્યબન્ધુષુ ।

સાધુષ્વપિ ચ પાપેષુ સમબુદ્ધિર્વિશિષ્યતે ॥ ૬-૯ ॥

સુહૃત્ મિત્ર-અરિ-ઉદાસીન-મધ્યસ્થ-દ્વેષ્ય-બન્ધુષુ ।

સાધુષુ અપિ ચ પાપેષુ સમ-બુદ્ધિઃ વિશિષ્યતે ॥ ૬-૯ ॥

યોગી યુઞ્જીત સતતમાત્માનં રહસિ સ્થિતઃ ।

એકાકી યતચિત્તાત્મા નિરાશીરપરિગ્રહઃ ॥ ૬-૧૦ ॥

યોગી યુઞ્જીત સતતમ્ આત્માનમ્ રહસિ સ્થિતઃ ।

એકાકી યત-ચિત્ત-આત્મા નિરાશીઃ અપરિગ્રહઃ ॥ ૬-૧૦ ॥

શુચૌ દેશે પ્રતિષ્ઠાપ્ય સ્થિરમાસનમાત્મનઃ ।

નાત્યુચ્છ્રિતં નાતિનીચં ચૈલાજિનકુશોત્તરમ્ ॥ ૬-૧૧ ॥

તત્રૈકાગ્રં મનઃ કૃત્વા યતચિત્તેન્દ્રિયક્રિયઃ ।

ઉપવિશ્યાસને યુઞ્જ્યાદ્યોગમાત્મવિશુદ્ધયે ॥ ૬-૧૨ ॥

શુચૌ દેશે પ્રતિષ્ઠાપ્ય સ્થિરમ્ આસનમ્ આત્મનઃ ।

ન અતિ-ઉચ્છ્રિતમ્ ન અતિ-નીચમ્ ચૈલ-અજિન-કુશ-ઉત્તરમ્ ॥ ૬-૧૧ ॥

તત્ર એકાગ્રમ્ મનઃ કૃત્વા યત-ચિત્ત-ઇન્દ્રિય-ક્રિયઃ ।

ઉપવિશ્ય આસને યુઞ્જ્યાત્ યોગમ્ આત્મ-વિશુદ્ધયે ॥ ૬-૧૨ ॥

સમં કાયશિરોગ્રીવં ધારયન્નચલં સ્થિરઃ ।

સમ્પ્રેક્ષ્ય નાસિકાગ્રં સ્વં દિશશ્ચાનવલોકયન્ ॥ ૬-૧૩ ॥

પ્રશાન્તાત્મા વિગતભીર્બ્રહ્મચારિવ્રતે સ્થિતઃ ।

મનઃ સંયમ્ય મચ્છિત્તો યુક્ત આસીત મત્પરઃ ॥ ૬-૧૪ ॥

સમમ્ કાય-શિરઃ-ગ્રીવમ્ ધારયન્ અચલમ્ સ્થિરઃ ।

સમ્પ્રેક્ષ્ય નાસિક-અગ્રં સ્વમ્ દિશઃ ચ અનવલોકયન્ ॥ ૬-૧૩ ॥

પ્રશાન્ત-આત્મા વિગત-ભીઃ બ્રહ્મચારિ-વ્રતે સ્થિતઃ ।

मनः संयम्य मत्-चित्तः युक्तः आसीत् मत्-परः ॥ ६-१४ ॥

युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमानसः ।

शान्तिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति ॥ ६-१५ ॥

युञ्जन् अेवं सदा आत्मानम् योगी नियत-मानसः ।

शान्तिम् निर्वाण-परमाम् मत्-संस्थाम् अधिगच्छति ॥ ६-१५ ॥

नात्यश्रतस्तु योगोऽस्ति न यैकान्तमनश्रतः ।

न यातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव यार्जुन ॥ ६-१६ ॥

न अति अश्रतः तु योगः अस्ति न य अेकान्तम् अनश्रतः ।

न य अति-स्वप्न-शीलस्य जाग्रतः न अेव य अर्जुन ॥ ६-१६ ॥

युक्ताढारविडारस्य युक्तयेष्टस्य कर्मसु ।

युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखभा ॥ ६-१७ ॥

युक्त-आढार-विडारस्य युक्त-येष्टस्य कर्मसु ।

युक्त-स्वप्न-अवबोधस्य योगः भवति दुःखभा ॥ ६-१७ ॥

यदा विनियतं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते ।

निःस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥ ६-१८ ॥

यदा विनियतम् चित्तम् आत्मनि अेव अवतिष्ठते ।

निःस्पृहः सर्व-कामेभ्यः युक्तः इति उच्यते तदा ॥ ६-१८ ॥

यथा दीपो निवातस्थो नेङ्गते सोपमा स्मृता ।

योगिनो यतचित्तस्य युञ्जतो योगमात्मनः ॥ ६-१९ ॥

यथा दीपः निवातस्थः नेङ्गते सोपमा स्मृता ।

योगिनः यत-चित्तस्य युञ्जतः योगम् आत्मनः ॥ ६-१९ ॥

यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया ।

यत्र यैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ॥ ६-२० ॥

सुभमात्यन्तिकं यत्तद् बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम् ।

वेत्ति यत्र न यैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥ ६-२१ ॥

यं लब्ध्वा यापरे लाभं मन्यते नाधिकं ततः ।

यस्मिन्स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विद्यात्यते ॥ ६-२२ ॥

तं विधाद् दृग्भसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम् ।
 स निश्चयेन योक्तव्यो योगोऽनिर्विण्णयेतसा ॥ ६-२३ ॥
 यत्र उपरमते चित्तम् निरुद्धम् योग-सेवया ।
 यत्र य एव आत्मना आत्मानम् पश्यन् आत्मनि तुष्यति ॥ ६-२० ॥
 सुषुप्तम् आत्यन्तिकम् यत् तत् बुद्धि-ग्राह्यम्-अतीन्द्रियम् ।
 वेत्ति यत्र न य एव अयम् स्थितः यलति तत्त्वतः ॥ ६-२१ ॥
 यम् लब्ध्वा य अपरम् लाभम् मन्यते न अधिकम् ततः ।
 यस्मिन् स्थितः न दुःखेन गुरुणा अपि विद्याल्यते ॥ ६-२२ ॥
 तम् विधात् दृग्भ-संयोग-वियोगम् योग-संज्ञितम् ।
 सः निश्चयेन योक्तव्यः योगः अनिर्विण्ण-येतसा ॥ ६-२३ ॥
 सङ्कल्पप्रभवान्दामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ।
 मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः ॥ ६-२४ ॥
 सङ्कल्प-प्रभवान् कामान् त्यक्त्वा सर्वान् अशेषतः ।
 मनसा एव इन्द्रिय-ग्रामम् विनियम्य समन्ततः ॥ ६-२४ ॥
 शनैः शनैरुपरमेद् बुद्ध्या धृतिगृहीतया ।
 आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिन्तयेत् ॥ ६-२५ ॥
 शनैः शनैः उपरमेत् बुद्ध्या धृति-गृहीतया ।
 आत्म-संस्थम् मनः कृत्वा न किञ्चिद् अपि चिन्तयेत् ॥ ६-२५ ॥
 यतो यतो निश्चरति मनश्चञ्चलमस्थिरम् ।
 ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव वशं नयेत् ॥ ६-२६ ॥
 यतः यतः निश्चरति मनः चञ्चलम् अस्थिरम् ।
 ततः ततः नियम्य ऐतत् आत्मनि एव वशं नयेत् ॥ ६-२६ ॥
 प्रशान्तमनसं ह्येनं योगिनं सुषुप्तमुत्तमम् ।
 उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम् ॥ ६-२७ ॥
 प्रशान्त-मनसम् हि येनम् योगिनम् सुषुप्तम् उत्तमम् ।
 उपैति शान्त-रजसम् ब्रह्म-भूतम् अकल्मषम् ॥ ६-२७ ॥
 युञ्जन्नेवं सदात्मानं योगी विगतकल्मषः ।
 सुषुप्तेन ब्रह्मसंस्पर्शमत्यन्तं सुषुप्तश्रुते ॥ ६-२८ ॥

युञ्जन् एवम् सदा आत्मानम् योगी विगत-कल्मषः ।
सुप्तेन ब्रह्म-संस्पर्शम् अत्यन्तम् सुषुप्तम् अश्रुते ॥ ६-२८ ॥

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि यात्मनि ।
ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥ ६-२९ ॥

सर्व-भूतस्थम् आत्मानम् सर्व-भूतानि य आत्मनि ।
ईक्षते योग-युक्त-आत्मा सर्वत्र सम-दर्शनः ॥ ६-२९ ॥

यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं य मयि पश्यति ।
तस्याहं न प्रणश्यामि स य मे न प्रणश्यति ॥ ६-३० ॥

यो माम् पश्यति सर्वत्र सर्वम् य मयि पश्यति ।
तस्य अहं न प्रणश्यामि सः य मे न प्रणश्यति ॥ ६-३० ॥

सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः ।
सर्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि वर्तते ॥ ६-३१ ॥

सर्व-भूत-स्थितम् यः माम् भजति ऐकत्वम् आस्थितः ।
सर्वथा वर्तमानः अपि सः योगी मयि वर्तते ॥ ६-३१ ॥

आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन ।
सुषुप्तं वा यद्वि वा दुःखं स योगी परमो मतः ॥ ६-३२ ॥

आत्मा-उपम्येन सर्वत्र समम् पश्यति यः अर्जुन ।
सुषुप्तम् वा यद्वि वा दुःखम् सः योगी परमः मतः ॥ ६-३२ ॥

अर्जुन उवाच ।
अर्जुनः उवाच ।

योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन मधुसूदन ।
अेतस्याहं न पश्यामि यञ्चलत्वात्स्थितिं स्थिराम् ॥ ६-३३ ॥

यः अयं योगः त्वया प्रोक्तः साम्येन मधुसूदन ।
अेतस्य अहं न पश्यामि यञ्चलत्वात् स्थितिम् स्थिराम् ॥ ६-३३ ॥

यञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद् दृढम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोऽश्वि सुदुष्करम् ॥ ६-३४ ॥

यञ्चलम् हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवत् दृढम् ।

તસ્ય અહમ્ નિગ્રહમ્ મન્યે વાયોઃ ઇવ સુદુષ્કરમ્ ॥ ૬-૩૪ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

અસંશયં મહાબાહો મનો દુર્નિગ્રહં ચલમ્ ।

અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥ ૬-૩૫ ॥

અસંશયમ્ મહાબાહો મનઃ દુર્નિગ્રહમ્ ચલમ્ ।

અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥ ૬-૩૫ ॥

અસંયતાત્મના યોગો દુષ્પ્રાપ ઇતિ મે મતિઃ ।

વશ્યાત્મના તુ યતતા શઙ્યોઽવાપ્તુમુપાયતઃ ॥ ૬-૩૬ ॥

અસંયત-આત્મના યોગઃ દુષ્પ્રાપઃ ઇતિ મે મતિઃ ।

વશ્ય-આત્મના તુ યતતા શઙ્યઃ અવાપ્તુમ્ ઉપાયતઃ ॥ ૬-૩૬ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

અયતિઃ શ્રદ્ધયોપેતો યોગાશ્ચલિતમાનસઃ ।

અપ્રાપ્ય યોગસંસિદ્ધિં કાં ગતિં કૃષ્ણ ગચ્છતિ ॥ ૬-૩૭ ॥

અયતિઃ શ્રદ્ધયા ઉપેતઃ યોગાત્ ચલિત-માનસઃ ।

અપ્રાપ્ય યોગ-સંસિદ્ધિમ્ કામ્ ગતિમ્ કૃષ્ણ ગચ્છતિ ॥ ૬-૩૭ ॥

કચ્ચિન્નોભયવિભ્રષ્ટશ્ચિન્નાભ્રમિવ નશ્યતિ ।

અપ્રતિષ્ઠો મહાબાહો વિમૂઢો બ્રહ્મણઃ પથિ ॥ ૬-૩૮ ॥

કચ્ચિત્ ન ઉભય-વિભ્રષ્ટઃ છિન્ન-અભ્રમ્ ઇવ નશ્યતિ ।

અપ્રતિષ્ઠઃ મહાબાહો વિમૂઢઃ બ્રહ્મણઃ પથિ ॥ ૬-૩૮ ॥

એતન્મે સંશયં કૃષ્ણ છેત્તુમર્હસ્યશેષતઃ ।

ત્વદન્યઃ સંશયસ્યાસ્ય છેત્તા ન હ્યુપપદ્યતે ॥ ૬-૩૯ ॥

એતત્ મે સંશયમ્ કૃષ્ણ છેત્તુમ્ અર્હસિ અશેષતઃ ।

ત્વત્ અન્યઃ સંશયસ્ય અસ્ય છેત્તા ન હિ ઉપપદ્યતે ॥ ૬-૩૯ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

પાર્થ નૈવેહ નામુત્ર વિનાશસ્તસ્ય વિદ્યતે ।
 ન હિ કલ્યાણકૃત્કશ્ચિદ્ દુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ ॥ ૬-૪૦ ॥
 પાર્થ ન એવ ઇહ ન અમુત્ર વિનાશઃ તસ્ય વિદ્યતે ।
 ન હિ કલ્યાણ-કૃત્ કશ્ચિત્ દુર્ગતિમ્ તાત ગચ્છતિ ॥ ૬-૪૦ ॥
 પ્રાપ્ય પુણ્યકૃતાં લોકાનુષિત્વા શાશ્વતીઃ સમાઃ ।
 શુચીનાં શ્રીમતાં ગેહે યોગભ્રષ્ટોઽભિજાયતે ॥ ૬-૪૧ ॥
 પ્રાપ્ય પુણ્ય-કૃતામ્ લોકાન્ ઉષિત્વા શાશ્વતીઃ સમાઃ ।
 શુચીનામ્ શ્રીમતામ્ ગેહે યોગ-ભ્રષ્ટઃ અભિજાયતે ॥ ૬-૪૧ ॥
 અથવા યોગિનામેવ કુલે ભવતિ ધીમતામ્ ।
 એતદ્ધિ દુર્લભતરં લોકે જન્મ યદીદૃશમ્ ॥ ૬-૪૨ ॥
 અથવા યોગિનામ્ એવ કુલે ભવતિ ધીમતામ્ ।
 એતત્ હિ દુર્લભતરં લોકે જન્મ યત્ ઈદૃશમ્ ॥ ૬-૪૨ ॥
 તત્ર તં બુદ્ધિસંયોગં લભતે પૌર્વદેહિકમ્ ।
 યતતે ચ તતો ભૂયઃ સંસિદ્ધૌ કુરુનન્દન ॥ ૬-૪૩ ॥
 તત્ર તમ્ બુદ્ધિ-સંયોગમ્ લભતે પૌર્વ-દેહિકમ્ ।
 યતતે ચ તતઃ ભૂયઃ સંસિદ્ધૌ કુરુનન્દન ॥ ૬-૪૩ ॥
 પૂર્વાભ્યાસેન તેનૈવ હ્રિયતે હ્યવશોઽપિ સઃ ।
 જિજ્ઞાસુરપિ યોગસ્ય શબ્દબ્રહ્માતિવર્તતે ॥ ૬-૪૪ ॥
 પૂર્વ-અભ્યાસેન તેન એવ હ્રિયતે હિ અવશઃ અપિ સઃ ।
 જિજ્ઞાસુઃ અપિ યોગસ્ય શબ્દ-બ્રહ્મ અતિવર્તતે ॥ ૬-૪૪ ॥
 પ્રયત્નાદ્યતમાનસ્તુ યોગી સંશુદ્ધકિલ્બિષઃ ।
 અનેકજન્મસંસિદ્ધસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥ ૬-૪૫ ॥
 પ્રયત્નાત્ યતમાનઃ તુ યોગી સંશુદ્ધ-કિલ્બિષઃ ।
 અનેક-જન્મ-સંસિદ્ધઃ તતઃ યાતિ પરામ્ ગતિમ્ ॥ ૬-૪૫ ॥
 તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી જ્ઞાનિભ્યોઽપિ મતોઽધિકઃ ।
 કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગી તસ્માદ્યોગી ભવાર્જુન ॥ ૬-૪૬ ॥
 તપસ્વિભ્યઃ અધિકઃ યોગી જ્ઞાનિભ્યઃ અપિ મતઃ અધિકઃ ।
 કર્મિભ્યઃ ચ અધિકઃ યોગી તસ્માત્ યોગી ભવ અર્જુન ॥ ૬-૪૬ ॥

યોગિનામપિ સર્વેષાં મદ્ભતેનાન્તરાત્મના ।

શ્રદ્ધાવાન્ભજતે યો માં સ મે યુક્તતમો મતઃ ॥ ૬-૪૭ ॥

યોગિનામ્ અપિ સર્વેષામ્ મત્ ગતેન અન્તર-આત્મના ।

શ્રદ્ધાવાન્ ભજતે યઃ મામ્ સઃ મે યુક્તતમઃ મતઃ ॥ ૬-૪૭ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

આત્મસંયમયોગો નામ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

આત્મ-સંયમ-યોગઃ નામ ષષ્ઠઃ અધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

૭

અથ સમમોઽધ્યાયઃ । જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગઃ ।

અથ સમમઃ અધ્યાયઃ । જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

મય્યાસક્તમનાઃ પાર્થ યોગં યુગ્જન્મદાશ્રયઃ ।

અસંશયં સમગ્રં માં યથા જ્ઞાસ્યસિ તચ્છૃણુ ॥ ૭-૧ ॥

મયિ આસક્ત-મનાઃ પાર્થ યોગમ્ યુગ્જન્ મત્ આશ્રયઃ ।

અસંશયમ્ સમગ્રમ્ મામ્ યથા જ્ઞાસ્યસિ તત્ શ્ૃણુ ॥ ૭-૧ ॥

જ્ઞાનં તેઽહં સવિજ્ઞાનમિદં વક્ષ્યામ્યશેષતઃ ।

યજ્ઞજ્ઞાત્વા નેહ ભૂયોઽન્યજ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ॥ ૭-૨ ॥

જ્ઞાનમ્ તે અહમ્ સવિજ્ઞાનમ્ ઇદમ્ વક્ષ્યામિ અશેષતઃ ।

યત્ જ્ઞાત્વા ન ઇહ ભૂયઃ અન્યત્ જ્ઞાતવ્યમ્ અવશિષ્યતે ॥ ૭-૨ ॥

મનુષ્યાણાં સહસ્રેષુ કશ્ચિદતતિ સિદ્ધયે ।

યતતામપિ સિદ્ધાનાં કશ્ચિન્માં વેત્તિ તત્પતઃ ॥ ૭-૩ ॥

મનુષ્યાણામ્ સહસ્રેષુ કશ્ચિત્ યતતિ સિદ્ધયે ।

યતતામ્ અપિ સિદ્ધાનામ્ કશ્ચિત્ મામ્ વેતિ તત્ત્વતઃ ॥ ૭-૩ ॥

ભૂમિરાપોડનલો વાયુઃ ખં મનો બુદ્ધિરેવ ચ ।

અહંકાર ઇતીયં મે ભિન્ના પ્રકૃતિરષ્ટધા ॥ ૭-૪ ॥

ભૂમિઃ આપઃ અનલઃ વાયુઃ ખમ્ મનઃ બુદ્ધિઃ એવ ચ ।

અહંકારઃ ઇતિ ઇયમ્ મે ભિન્ના પ્રકૃતિઃ અષ્ટધા ॥ ૭-૪ ॥

અપરેયમિતસ્ત્વન્યાં પ્રકૃતિં વિદ્ધિ મે પરામ્ ।

જીવભૂતાં મહાબાહો યયેદં ધાર્યતે જગત્ ॥ ૭-૫ ॥

અપરા ઇયમ્ ઇતઃ તુ અન્યામ્ પ્રકૃતિમ્ વિદ્ધિ મે પરામ્ ।

જીવ-ભૂતામ્ મહાબાહો યયા ઇદમ્ ધાર્યતે જગત્ ॥ ૭-૫ ॥

એતદ્યોનીનિ ભૂતાનિ સર્વાણીત્યુપધારય ।

અહં કૃત્સ્નસ્ય જગતઃ પ્રભવઃ પ્રલયસ્તથા ॥ ૭-૬ ॥

એતત્ યોનીનિ ભૂતાનિ સર્વાણિ ઇતિ ઉપધારય ।

અહમ્ કૃત્સ્નસ્ય જગતઃ પ્રભવઃ પ્રલયઃ તથા ॥ ૭-૬ ॥

મત્તઃ પરતરં નાન્યત્કિઞ્ચિદાસ્તિ ધનઞ્જય ।

મયિ સર્વમિદં પ્રોતં સૂત્રે મણિગણા ઇવ ॥ ૭-૭ ॥

મત્તઃ પરતરં ન અન્યત્ કિઞ્ચિત્ અસ્તિ ધનઞ્જય ।

મયિ સર્વમ્ ઇદમ્ પ્રોતમ્ સૂત્રે મણિગણાઃ ઇવ ॥ ૭-૭ ॥

રસોડહમપ્સુ કૌન્તેય પ્રભાસ્મિ શશિસૂર્યયોઃ ।

પ્રણવઃ સર્વવેદેષુ શબ્દઃ ખે પૌરુષં નૃષુ ॥ ૭-૮ ॥

રસઃ અહમ્ અપ્સુ કૌન્તેય પ્રભા અસ્મિ શશિ-સૂર્યયોઃ ।

પ્રણવઃ સર્વ-વેદેષુ શબ્દઃ ખે પૌરુષમ્ નૃષુ ॥ ૭-૮ ॥

પુણ્યો ગન્ધઃ પૃથિવ્યાં ચ તેજશ્ચાસ્મિ વિભાવસૌ ।

જીવનં સર્વભૂતેષુ તપશ્ચાસ્મિ તપસ્વિષુ ॥ ૭-૯ ॥

પુણ્યઃ ગન્ધઃ પૃથિવ્યામ્ ચ તેજઃ ચ અસ્મિ વિભાવસૌ ।

જીવનમ્ સર્વ-ભૂતેષુ તપઃ ચ અસ્મિ તપસ્વિષુ ॥ ૭-૯ ॥

બીજં માં સર્વભૂતાનાં વિદ્ધિ પાર્થ સનાતનમ્ ।

બુદ્ધિર્બુદ્ધિમતામસ્મિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ॥ ૭-૧૦ ॥

બીજમ્ મામ્ સર્વ-ભૂતાનામ્ વિદ્ધિ પાર્થ સનાતનમ્ ।
 બુદ્ધિઃ બુદ્ધિમતામ્ અસ્મિ તેજઃ તેજસ્વિનામ્ અહમ્ ॥ ૭-૧૦ ॥
 બલં બલવતાં ચાહં કામરાગવિવર્જિતમ્ ।
 ધર્માવિરુદ્ધો ભૂતેષુ કામોડસ્મિ ભરતર્ષભ ॥ ૭-૧૧ ॥
 બલમ્ બલવતામ્ ચ અહમ્ કામ-રાગ-વિવર્જિતમ્ ।
 ધર્મ-અવિરુદ્ધઃ ભૂતેષુ કામઃ અસ્મિ ભરતર્ષભ ॥ ૭-૧૧-
 યે યૈવ સાત્ત્વિકા ભાવા રાજસાસ્તામસાશ્ચ યે ।
 મત્ત એવેતિ તાન્વિદ્ધિ ન ત્વહં તેષુ તે મયિ ॥ ૭-૧૨ ॥
 યે ચ એવ સાત્ત્વિકાઃ ભાવાઃ રાજસાઃ તામસાઃ ચ યે ।
 મત્તઃ એવ ઇતિ તાન્ વિદ્ધિ ન તુ અહં તેષુ તે મયિ ॥ ૭-૧૨ ॥
 ત્રિભિઃ ગુણમયૈઃ ભાવૈઃ એભિઃ સર્વમ્ ઇદમ્ જગત્ ।
 મોહિતમ્ ન અભિજાનાતિ મામ્ એભ્યઃ પરમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૭-૧૩ ॥
 ત્રિભિર્ગુણમયૈર્ભાવૈરેભિઃ સર્વમિદં જગત્ ।
 મોહિતં નાભિજાનાતિ મામેભ્યઃ પરમવ્યયમ્ ॥ ૭-૧૩ ॥
 દૈવી હ્યેષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।
 મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥ ૭-૧૪ ॥
 દૈવી હિ એષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।
 મામ્ એવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામ્ એતામ્ તરન્તિ તે ॥ ૭-૧૪ ॥
 ન માં દુષ્ટતિનો મૂઢાઃ પ્રપદ્યન્તે નરાધમાઃ ।
 માયયાપહૃતજ્ઞાના આસુરે ભાવમાશ્રિતાઃ ॥ ૭-૧૫ ॥
 ન મામ્ દુષ્ટતિનઃ મૂઢાઃ પ્રપદ્યન્તે નર-અધમાઃ ।
 માયયા અપહૃત-જ્ઞાનાઃ આસુરમ્ ભાવમ્ આશ્રિતાઃ ॥ ૭-૧૫ ॥
 ચતુર્વિધા ભજન્તે માં જનાઃ સુકૃતિનોડર્જુન ।
 આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થી જ્ઞાની ચ ભરતર્ષભ ॥ ૭-૧૬ ॥
 ચતુઃ-વિધાઃ ભજન્તે મામ્ જનાઃ સુકૃતિનઃ અર્જુન ।
 આર્તઃ જિજ્ઞાસુઃ અર્થાર્થી જ્ઞાની ચ ભરતર્ષભ ॥ ૭-૧૬ ॥
 તેષાં જ્ઞાની નિત્યયુક્ત એકભક્તિર્વિશિષ્યતે ।
 પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોડત્યર્થમહં સ ચ મમ પ્રિયઃ ॥ ૭-૧૭ ॥

તેષામ્ જ્ઞાની નિત્ય-યુક્તઃ એક-ભક્તિઃ વિશિષ્યતે ।

પ્રિયઃ હિ જ્ઞાનિનઃ અત્યર્થમ્ અહમ્ સઃ ચ મમ પ્રિયઃ ॥ ૭-૧૭ ॥

ઉદારાઃ સર્વ એવૈતે જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મે મતમ્ ।

આસ્થિતઃ સ હિ યુક્તાત્મા મામેવાનુત્તમાં ગતિમ્ ॥ ૭-૧૮ ॥

ઉદારાઃ સર્વે એવ એતે જ્ઞાની તુ આત્મા એવ મે મતમ્ ।

આસ્થિતઃ સઃ હિ યુક્ત-આત્મા મામ્ એવ અનુત્તમામ્ ગતિમ્ ॥ ૭-૧૮ ॥

બહૂનાં જન્મનામન્તે જ્ઞાનવાન્માં પ્રપદ્યતે ।

વાસુદેવઃ સર્વમિતિ સ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ॥ ૭-૧૯ ॥

બહૂનામ્ જન્મનામ્ અન્તે જ્ઞાનવાન્ મામ્ પ્રપદ્યતે ।

વાસુદેવઃ સર્વમ્ ઇતિ સઃ મહાત્મા સુદુર્લભઃ ॥ ૭-૧૯ ॥

કામૈસ્તૈસ્તૈર્હૃતજ્ઞાનાઃ પ્રપદ્યન્તેઽન્યદેવતાઃ ।

તં તં નિયમમાસ્થાય પ્રકૃત્યા નિયતાઃ સ્વયા ॥ ૭-૨૦ ॥

કામૈઃ તૈઃ તૈઃ હૃત-જ્ઞાનાઃ પ્રપદ્યન્તે અન્ય-દેવતાઃ ।

તમ્ તમ્ નિયમમ્ આસ્થાય પ્રકૃત્યા નિયતાઃ સ્વયા ॥ ૭-૨૦ ॥

યો યો યાં યાં તનું ભક્તઃ શ્રદ્ધયાર્થિતુમિચ્છતિ ।

તસ્ય તસ્યાચલાં શ્રદ્ધાં તામેવ વિદધામ્યહમ્ ॥ ૭-૨૧ ॥

યઃ યઃ યામ્ યામ્ તનુમ્ ભક્તઃ શ્રદ્ધયા અર્થિતુમ્ ઇચ્છતિ ।

તસ્ય તસ્ય અચલામ્ શ્રદ્ધામ્ તામ્ એવ વિદધામિ અહમ્ ॥ ૭-૨૧ ॥

સ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તસ્તસ્યારાધનમીહતે ।

લભતે ચ તતઃ કામાન્મયૈવ વિહિતાન્હિ તાન્ ॥ ૭-૨૨ ॥

સઃ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તઃ તસ્ય અરાધનમ્ ઇહતે ।

લભતે ચ તતઃ કામાન્ મયા એવ વિહિતાન્ હિ તાન્ ॥ ૭-૨૨ ॥

અન્તવત્તુ ફલં તેષાં તદ્ભવત્યલ્પમેધસામ્ ।

દેવાન્દેવયજ્ઞો યાન્તિ મદ્ભક્તા યાન્તિ મામપિ ॥ ૭-૨૩ ॥

અન્તવત્તુ તુ ફલમ્ તેષામ્ તત્ ભવતિ અલ્પ-મેધસામ્ ।

દેવાન્ દેવ-યજ્ઞઃ યાન્તિ મત્ ભક્તાઃ યાન્તિ મામ્ અપિ ॥ ૭-૨૩ ॥

અવ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામબુદ્ધયઃ ।

પરં ભાવમજાનન્તો મમાવ્યયમનુત્તમમ્ ॥ ૭-૨૪ ॥

અવ્યક્તમ્ વ્યક્તિમ્ આપત્રમ્ મન્યન્તે મામ્ અબુદ્ધયઃ ।

પરમ્ ભાવમ્ અજાનન્તઃ મમ અવ્યયમ્ અનુત્તમમ્ ॥ ૭-૨૪ ॥

નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ ।

મૂઢોડયં નાભિજાનાતિ લોકો મામજમવ્યયમ્ ॥ ૭-૨૫ ॥

ન અહમ્ પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગ-માયા-સમાવૃતઃ ।

મૂઢઃ અયમ્ ન અભિજાનાતિ લોકઃ મામ્ અજમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૭-૨૫ ॥

વેદાહં સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચાર્જુન ।

ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ માં તુ વેદ ન કશ્ચન ॥ ૭-૨૬ ॥

વેદ અહમ્ સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચ અર્જુન ।

ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ મામ્ તુ વેદ ન કશ્ચન ॥ ૭-૨૬ ॥

ઇચ્છાદ્વેષસમુત્થેન દ્વન્દ્વમોહેન ભારત ।

સર્વભૂતાનિ સમ્મોહં સર્ગો યાન્તિ પરન્તપ ॥ ૭-૨૭ ॥

ઇચ્છા-દ્વેષ-સમુત્થેન દ્વન્દ્વ-મોહેન ભારત ।

સર્વ-ભૂતાનિ સમ્મોહમ્ સર્ગો યાન્તિ પરન્તપ ॥ ૭-૨૭ ॥

યેષાં ત્વન્તગતં પાપં જનાનાં પુણ્યકર્મણામ્ ।

તે દ્વન્દ્વમોહનિર્મુક્તા ભજન્તે માં દૃઢવ્રતાઃ ॥ ૭-૨૮ ॥

યેષામ્ તુ અન્તગતમ્ પાપમ્ જનાનામ્ પુણ્ય-કર્મણામ્ ।

તે દ્વન્દ્વ-મોહ-નિર્મુક્તાઃ ભજન્તે મામ્ દૃઢ-વ્રતાઃ ॥ ૭-૨૮ ॥

જરામરણમોક્ષાય મામાશ્રિત્ય યતન્તિ યે ।

તે બ્રહ્મ તદ્વિદુઃ કૃત્સ્નમધ્યાત્મં કર્મ ચાખિલમ્ ॥ ૭-૨૯ ॥

જરા-મરણ-મોક્ષાય મામ્ આશ્રિત્ય યતન્તિ યે ।

તે બ્રહ્મ તત્ વિદુઃ કૃત્સ્નમ્ અધ્યાત્મમ્ કર્મ ચ અખિલમ્ ॥ ૭-૨૯ ॥

સાધિભૂતાધિદૈવં માં સાધિયણં ચ યે વિદુઃ ।

પ્રયાણકાલેડપિ ચ માં તે વિદુર્યુક્તચેતસઃ ॥ ૭-૩૦ ॥

સાધિભૂત-અધિદૈવમ્ મામ્ સાધિયણમ્ ચ યે વિદુઃ ।

પ્રયાણકાલે અપિ ચ માં તે વિદુઃ યુક્ત-ચેતસઃ ॥ ૭-૩૦ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગો નામ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ
બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે
જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-યોગઃ નામ સપ્તમઃ અધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

૮

અથ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ । અક્ષરબ્રહ્મયોગઃ ।
અથ અષ્ટમઃ અધ્યાયઃ । અક્ષર-બ્રહ્મ-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।
અર્જુનઃ ઉવાચ ।

કિં તદ્ બ્રહ્મ કિમધ્યાત્મં કિં કર્મ પુરુષોત્તમ ।
અધિભૂતં ચ કિં પ્રોક્તમધિદૈવં કિમુચ્યતે ॥ ૮-૧ ॥
કિમ્ તત્ બ્રહ્મ કિમ્ અધ્યાત્મમ્ કિમ્ કર્મ પુરુષોત્તમ ।
અધિભૂતમ્ ચ કિમ્ પ્રોક્તમ્ અધિદૈવમ્ કિમ્ ઉચ્યતે ॥ ૮-૧ ॥
અધિયજ્ઞઃ કથં કોઽન્ન દેહેઽસ્મિન્મધુસૂદન ।
પ્રયાણકાલે ચ કથં જ્ઞેયોઽસિ નિયતાત્મભિઃ ॥ ૮-૨ ॥
અધિયજ્ઞઃ કથમ્ કઃ અન્ન દેહે અસ્મિન્ મધુસૂદન ।
પ્રયાણ-કાલે ચ કથમ્ જ્ઞેયઃ અસિ નિયત-આત્મભિઃ ॥ ૮-૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।
શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

અક્ષરં બ્રહ્મ પરમં સ્વભાવોઽધ્યાત્મમુચ્યતે ।
ભૂતભાવોદ્ભવકરો વિસર્ગઃ કર્મસંજ્ઞિતઃ ॥ ૮-૩ ॥
અક્ષરમ્ બ્રહ્મ પરમમ્ સ્વભાવઃ અધ્યાત્મમ્ ઉચ્યતે ।
ભૂત-ભાવ-ઉદ્ભવ-કરઃ વિસર્ગઃ કર્મ-સંજ્ઞિતઃ ॥ ૮-૩ ॥
અધિભૂતં ક્ષરો ભાવઃ પુરુષશ્ચાધિદૈવતમ્ ।
અધિયજ્ઞોઽહમેવાન્ન દેહે દેહભૃતાં વર ॥ ૮-૪ ॥

અધિભૂતમ્ ક્ષરઃ ભાવઃ પુરુષઃ ચ અધિદૈવતમ્ ।

અધિયજ્ઞઃ અહમ્ એવ અત્ર દેહે દેહ-ભૃતામ્ વર ॥ ૮-૪ ॥

અન્તકાલે ચ મામેવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ।

યઃ પ્રયાતિ સ મદ્ભાવં યાતિ નાસ્ત્યત્ર સંશયઃ ॥ ૮-૫ ॥

અન્ત-કાલે ચ મામ્ એવ સ્મરન્ મુક્ત્વા કલેવરમ્ ।

યઃ પ્રયાતિ સઃ મત્ ભાવમ્ યાતિ ન અસ્તિ અત્ર સંશયઃ ॥ ૮-૫ ॥

યં યં વાપિ સ્મરન્ભાવં ત્યજત્યન્તે કલેવરમ્ ।

તં તમેવૈતિ કૌન્તેય સદા તદ્ભાવભાવિતઃ ॥ ૮-૬ ॥

યમ્ યમ્ વા અપિ સ્મરન્ ભાવમ્ ત્યજતિ અન્તે કલેવરમ્ ।

તમ્ તમ્ એવ એતિ કૌન્તેય સદા તદ્ભાવ-ભાવિતઃ ॥ ૮-૬ ॥

તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્મર યુધ્ય ચ ।

મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્માર્મિવૈષ્ણસ્યસંશયમ્ ॥ ૮-૭ ॥

તસ્માત્ સર્વેષુ કાલેષુ મામ્ અનુસ્મર યુધ્ય ચ ।

મયિ અર્પિત-મનઃ-બુદ્ધિઃ મામ્ એવ એષ્યસિ અસંશયમ્ ॥ ૮-૭ ॥

અભ્યાસયોગયુક્તેન ચેતસા નાન્યગામિના ।

પરમં પુરુષં દિવ્યં યાતિ પાર્થાનુચિન્તયન્ ॥ ૮-૮ ॥

અભ્યાસ-યોગ-યુક્તેન ચેતસા ન અન્ય-ગામિના ।

પરમમ્ પુરુષમ્ દિવ્યમ્ યાતિ પાર્થ અનુચિન્તયન્ ॥ ૮-૮ ॥

કવિં પુરાણમનુશાસિતારં

અણોરણીયાંસમનુસ્મરેદ્યઃ ।

સર્વસ્ય ધાતારમચિન્ત્યઝૂપમ્-

માદિત્યવાર્ણં તમસઃ પરસ્તાત્ ॥ ૮-૯ ॥

પ્રયાણકાલે મનસાડયલેન

ભક્ત્યા યુક્તો યોગબલેન ચૈવ ।

ભ્રુવોર્મધ્યે પ્રાણમાવેશ્ય સમ્યક્

સ તં પરં પુરુષમુપૈતિ દિવ્યમ્ ॥ ૮-૧૦ ॥

કવિમ્ પુરાણમ્ અનુશાસિતારમ્

અણોઃ અણીયાંસમ્ અનુસ્મરેત્ યઃ ।

सर्वस्य धातारम् अशित्य-उपं

आदित्य-वर्णम् तमसः परस्तात् ॥ ८-८ ॥

प्रयाण-काले मनसा अचलेन

भक्त्या युक्तः योग-भवेन च अवे ।

भ्रुवोः मध्ये प्राणम् आवेश्य सम्यक्

सः तम् परम् पुरुषम् उपैति दिव्यम् ॥ ८-१० ॥

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति

विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ।

यदिच्छन्तो ब्रह्मयर्थं यरन्ति

तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ८-११ ॥

यत् अक्षरम् वेद-विदः वदन्ति

विशन्ति यत् यतयः वीत-रागाः ।

यत् छिन्तः ब्रह्मयर्थम् यरन्ति

तत् ते पदम् संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ८-११ ॥

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो लुटि निरुध्य च ।

भूर्ध्वाध्यात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम् ॥ ८-१२ ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ।

यः प्रयाति त्यजन्तेऽसं याति परमां गतिम् ॥ ८-१३ ॥

सर्व-द्वाराणि संयम्य मनः लुटि निरुध्य च ।

भूर्ध्नि आधाय आत्मनः प्राणम् आस्थितः योग-धारणाम् ॥ ८-१२ ॥

ओम् इति ऐक-अक्षरम् ब्रह्म व्याहरन् माम् अनुस्मरन् ।

यः प्रयाति त्यजन् देवम् सः याति परमाम् गतिम् ॥ ८-१३ ॥

अनन्ययेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ।

तस्याहं सुखम् पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥ ८-१४ ॥

अनन्य-येताः सततम् यः माम् स्मरति नित्यशः ।

तस्य अहं सुखम् पार्थ नित्य-युक्तस्य योगिनः ॥ ८-१४ ॥

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःप्पालयमशाश्वतम् ।

नाप्नुवन्ति मलात्मानः संसिद्धिं परमां गताः ॥ ८-१५ ॥

મામ્ ઉપેત્ય પુનઃ-જન્મ દુઃખ-આલયમ્ અશાશ્વતમ્ ।
ન આપ્રુવન્તિ મહાત્માનઃ સંસિદ્ધિમ્ પરમામ્ ગતાઃ ॥ ૮-૧૫ ॥

આબ્રહમભુવનાલ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનોડર્જુન ।
મામુપેત્ય તુ કૌન્તેય પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૮-૧૬ ॥

આબ્રહમ-ભુવનાત્ લોકાઃ પુનઃ-આવર્તિનઃ અર્જુન ।
મામ્ ઉપેત્ય તુ કૌન્તેય પુનઃ-જન્મ ન વિદ્યતે ॥ ૮-૧૬ ॥

સહસ્રયુગપર્યન્તમહર્ચદ્ બ્રહ્મણો વિદુઃ ।
રાત્રિં યુગસહસ્રાન્તાં તેડહોરાત્રવિદો જનાઃ ॥ ૮-૧૭ ॥

સહસ્ર-યુગ-પર્યન્તમ્ અહઃ યત્ બ્રહ્મણઃ વિદુઃ ।
રાત્રિમ્ યુગ-સહસ્ર-અન્તામ્ તે અહોરાત્ર-વિદઃ જનાઃ ॥ ૮-૧૭ ॥

અવ્યક્તાદ્ વ્યક્તયઃ સર્વાઃ પ્રભવન્ત્યહરાગમે ।
રાત્ર્યાગમે પ્રલીયન્તે તત્રૈવાવ્યક્તસંજ્ઞકે ॥ ૮-૧૮ ॥

અવ્યક્તાત્ વ્યક્તયઃ સર્વાઃ પ્રભવન્તિ અહઃ આગમે ।
રાત્રિ આગમે પ્રલીયન્તે તત્ર એવ અવ્યક્ત-સંજ્ઞકે ॥ ૮-૧૮ ॥

ભૂતગ્રામઃ સ એવાયં ભૂત્વા ભૂત્વા પ્રલીયતે ।
રાત્ર્યાગમેડવશઃ પાર્થ પ્રભવત્યહરાગમે ॥ ૮-૧૯ ॥

ભૂત-ગ્રામઃ સઃ એવ અયમ્ ભૂત્વા ભૂત્વા પ્રલીયતે ।
રાત્રિ આગમે અવશઃ પાર્થ પ્રભવતિ અહઃ આગમે ॥ ૮-૧૯ ॥

પરસ્તસ્માત્ ભાવોડન્યોડવ્યક્તોડવ્યક્તાત્સનાતનઃ ।
યઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ નશ્યત્સુ ન વિનશ્યતિ ॥ ૮-૨૦ ॥

પરઃ તસ્માત્ તુ ભાવઃ અન્યઃ અવ્યક્તઃ અવ્યક્તાત્ સનાતનઃ ।
યઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ નશ્યત્સુ ન વિનશ્યતિ ॥ ૮-૨૦ ॥

અવ્યક્તોડક્ષર ઇત્યુક્તસ્તમાહુઃ પરમાં ગતિમ્ ।
યં પ્રાપ્ય ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ ॥ ૮-૨૧ ॥

અવ્યક્તઃ અક્ષરઃ ઇતિ ઉક્તઃ તમ્ આહુઃ પરમામ્ ગતિમ્ ।
યમ્ પ્રાપ્ય ન નિવર્તન્તે તત્ ધામ પરમમ્ મમ ॥ ૮-૨૧ ॥

પુરુષઃ સ પરઃ પાર્થ ભક્ત્યા લભ્યસ્ત્વનન્યયા ।
યસ્થાન્તઃસ્થાનિ ભૂતાનિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ॥ ૮-૨૨ ॥

પુરુષઃ સઃ પરઃ પાર્થ ભક્ત્યા લભ્યઃ તુ અનન્યયા ।
યસ્ય અન્તઃ-સ્થાનિ ભૂતાનિ યેન સર્વમ્ ઇદમ્ તતમ્ ॥ ૮-૨૨ ॥

યત્ર કાલે ત્વનાવૃત્તિમાવૃત્તિં ચૈવ યોગિનઃ ।
પ્રયાતા યાન્તિ તં કાલં વક્ષ્યામિ ભરતર્ષભ ॥ ૮-૨૩ ॥

યત્ર કાલે તુ અનાવૃત્તિમ્ આવૃત્તિમ્ ચ એવ યોગિનઃ ।
પ્રયાતાઃ યાન્તિ તમ્ કાલમ્ વક્ષ્યામિ ભરતર્ષભ ॥ ૮-૨૩ ॥

અગ્નિજ્યૌતિરહઃ શુક્લઃ ષણ્માસા ઉત્તરાયણમ્ ।
તત્ર પ્રયાતા ગચ્છન્તિ બ્રહ્મ બ્રહ્મવિદો જનાઃ ॥ ૮-૨૪ ॥

અગ્નિઃ જ્યોતિઃ અહઃ શુક્લઃ ષણ્માસાઃ ઉત્તર-આયણમ્ ।
તત્ર પ્રયાતાઃ ગચ્છન્તિ બ્રહ્મ બ્રહ્મવિદઃ જનાઃ ॥ ૮-૨૪ ॥

ધૂમો રાત્રિસ્તથા કૃષ્ણઃ ષણ્માસા દક્ષિણાયનમ્ ।
તત્ર ચાન્દ્રમસં જ્યોતિર્યોગી પ્રાપ્ય નિવર્તતે ॥ ૮-૨૫ ॥

ધૂમઃ રાત્રિઃ તથા કૃષ્ણઃ ષણ્માસાઃ દક્ષિણ-આયનમ્ ।
તત્ર ચાન્દ્રમસમ્ જ્યોતિઃ યોગી પ્રાપ્ય નિવર્તતે ॥ ૮-૨૫ ॥

શુક્લકૃષ્ણો ગતી હ્યેતે જગતઃ શાશ્વતે મતે ।
એકયા યાત્યનાવૃત્તિમન્યયાવર્તતે પુનઃ ॥ ૮-૨૬ ॥

શુક્લ-કૃષ્ણો ગતી હિ એતે જગતઃ શાશ્વતે મતે ।
એકયા યાતિ અનાવૃત્તિમ્ અન્યયા આવર્તતે પુનઃ ॥ ૮-૨૬ ॥

નૈતે સૃતી પાર્થ જાનન્યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન ।
તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ યોગયુક્તો ભવાર્જુન ॥ ૮-૨૭ ॥

ન એતે સૃતી પાર્થ જાનન્ યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન ।
તસ્માત્ સર્વેષુ કાલેષુ યોગ-યુક્તઃ ભવ અર્જુન ॥ ૮-૨૭ ॥

વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપઃસુ ચૈવ
દાનેષુ યત્યુણ્યકલં પ્રદિષ્ટમ્ ।
અત્યેતિ તત્સર્વમિદં વિદિત્વા
યોગી પરં સ્થાનમુપૈતિ ચાદ્યમ્ ॥ ૮-૨૮ ॥

વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપઃસુ ચ એવ

દાનેષુ યત્ પુણ્ય-ફલમ્ પ્રદિષ્ટમ્ ।
 અત્યેતિ તત્ સર્વમ્ ઇદમ્ વિદિત્વા
 યોગી પરમ્ સ્થાનમ્ ઉપૈતિ ચ આદ્યમ્ ॥ ૮-૨૮ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
 બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
 અક્ષરબ્રહ્મયોગો નામાષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ
 બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે
 અક્ષર-બ્રહ્મ-યોગઃ નામ અષ્ટમઃ અધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

૯

અથ નવમોઽધ્યાયઃ । રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગઃ ।
 અથ નવમઃ અધ્યાયઃ । રાજ-વિદ્યા-રાજ-ગુહ્ય-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।
 શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ઇદં તુ તે ગુહ્યતમં પ્રવક્ષ્યામ્યનસૂયવે ।
 જ્ઞાનં વિજ્ઞાનસહિતં યજ્ઞજ્ઞાત્વા મોક્ષયસેઽશુભાત્ ॥ ૯-૧ ॥

ઇદમ્ તુ તે ગુહ્યતમમ્ પ્રવક્ષ્યામિ અનસૂયવે ।
 જ્ઞાનમ્ વિજ્ઞાન-સહિતમ્ યત્ જ્ઞાત્વા મોક્ષયસે અશુભાત્ ॥ ૯-૧ ॥

રાજવિદ્યા રાજગુહ્યં પવિત્રમિદમુત્તમમ્ ।
 પ્રત્યક્ષાવગમં ધર્મ્યં સુસુખં કર્તુમવ્યયમ્ ॥ ૯-૨ ॥

રાજ-વિદ્યા રાજ-ગુહ્યમ્ પવિત્રમ્ ઇદમ્ ઉત્તમમ્ ।
 પ્રત્યક્ષ-અવગમમ્ ધર્મ્યમ્ સુસુખમ્ કર્તુમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૯-૨ ॥

અશ્રદ્ધધાનાઃ પુરુષા ધર્મસ્યાસ્ય પરન્તપ ।
 અપ્રાપ્ય માં નિવર્તન્તે મૃત્યુસંસારવર્ત્તનિ ॥ ૯-૩ ॥

અશ્રદ્ધધાનાઃ પુરુષાઃ ધર્મસ્ય અસ્ય પરન્તપ ।
 અપ્રાપ્ય મામ્ નિવર્તન્તે મૃત્યુ-સંસાર-વર્ત્તનિ ॥ ૯-૩ ॥

મયા તત્તમિદં સર્વં જગદવ્યક્તમૂર્તિના ।

मत्स्थानि सर्वभूतानि न यादं तेष्ववस्थितः ॥ ८-४ ॥

मया ततम् धृष्टम् सर्वम् जगत् अव्यक्त-मूर्तिना ।

मत्-स्थानि सर्व-भूतानि न य अहम् तेषु अवस्थितः ॥ ८-४ ॥

न य मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ।

भूतभृन्न य भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ८-५ ॥

न य मत्-स्थानि भूतानि पश्य मे योगम् ऐश्वरम् ।

भूत-भृत् न य भूत-स्थः मम आत्मा भूत-भावनः ॥ ८-५ ॥

यथाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो मृदुः ।

तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ८-६ ॥

यथा आकाश-स्थितः नित्यम् वायुः सर्वत्रगः मृदुः ।

तथा सर्वाणि भूतानि मत्-स्थानि इति उपधारय ॥ ८-६ ॥

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम् ।

कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥ ८-७ ॥

सर्व-भूतानि कौन्तेय प्रकृतिम् यान्ति मामिकाम् ।

कल्प-क्षये पुनः तानि कल्प-आदौ विसृजामि अहम् ॥ ८-७ ॥

प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ।

भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८-८ ॥

प्रकृतिम् स्वाम् अवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ।

भूत-ग्रामम् धृष्टम् कृत्स्नम् अवशम् प्रकृतेः वशात् ॥ ८-८ ॥

न य मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ।

उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ८-९ ॥

न य माम् तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय ।

उदासीनवत् आसीनम् असक्तम् तेषु कर्मसु ॥ ८-९ ॥

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् ।

उेतुनानेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥ ८-१० ॥

मया अध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचर-अचरम् ।

उेतुना अनेन कौन्तेय जगत् विपरिवर्तते ॥ ८-१० ॥

અવજાનન્તિ માં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્ ।

પરં ભાવમજાનન્તો મમ ભૂતમહેશ્વરમ્ ॥ ૯-૧૧ ॥

અવજાનન્તિ મામ્ મૂઢાઃ માનુષીમ્ તનુમ્ આશ્રિતમ્ ।

પરમ્ ભાવમ્ અજાનન્તઃ મમ ભૂત-મહેશ્વરમ્ ॥ ૯-૧૧ ॥

મોઘાશા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ ।

રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવ પ્રકૃતિં મોહિનીં શ્રિતાઃ ॥ ૯-૧૨ ॥

મોઘ-આશાઃ મોઘ-કર્માણઃ મોઘ-જ્ઞાનાઃ વિચેતસઃ ।

રાક્ષસીમ્ આસુરીમ્ ચ એવ પ્રકૃતિમ્ મોહિનીમ્ શ્રિતાઃ ॥ ૯-૧૨ ॥

મહાત્માનસ્તુ માં પાર્થ દૈવીં પ્રકૃતિમાશ્રિતાઃ ।

ભજન્ત્યનન્યમનસો જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમવ્યયમ્ ॥ ૯-૧૩ ॥

મહાત્માનઃ તુ મામ્ પાર્થ દૈવીમ્ પ્રકૃતિમ્ આશ્રિતાઃ ।

ભજન્તિ અનન્ય-મનસઃ જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૯-૧૩ ॥

સતતં કીર્તયન્તો માં યતન્તશ્ચ દૃઢવ્રતાઃ ।

નમસ્યન્તશ્ચ માં ભક્ત્યા નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ॥ ૯-૧૪ ॥

સતતમ્ કીર્તયન્તઃ મામ્ યતન્તઃ ચ દૃઢ-વ્રતાઃ ।

નમસ્યન્તઃ ચ મામ્ ભક્ત્યા નિત્ય-યુક્તાઃ ઉપાસતે ॥ ૯-૧૪ ॥

જ્ઞાનયજ્ઞેન યાપ્યન્યે યજન્તો મામુપાસતે ।

એકત્વેન પૃથક્ત્વેન બહુધા વિશ્વતોમુખમ્ ॥ ૯-૧૫ ॥

જ્ઞાન-યજ્ઞેન ચ અપિ અન્યે યજન્તઃ મામ્ ઉપાસતે ।

એકત્વેન પૃથક્ત્વેન બહુધા વિશ્વતોમુખમ્ ॥ ૯-૧૫ ॥

અહં કતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।

મન્ત્રોઽહમહમેવાજયમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥ ૯-૧૬ ॥

અહમ્ કતુઃ અહમ્ યજ્ઞઃ સ્વધા અહમ્ અહમ્ ઔષધમ્ ।

મન્ત્રઃ અહમ્ અહમ્ એવ આજયમ્ અહમ્ અગ્નિઃ અહમ્ હુતમ્ ॥ ૯-૧૬ ॥

પિતાહમસ્ય જગતો માતા ધાતા પિતામહઃ ।

વેદ્યં પવિત્રમોંકારઃ ઋક્સામ યજુરેવ ચ ॥ ૯-૧૭ ॥

પિતા અહમ્ અસ્ય જગતઃ માતા ધાતા પિતામહઃ ।

વેદ્યમ્ પવિત્રમ્ ઔંકારઃ ઋક્-સામ યજુઃ એવ ચ ॥ ૯-૧૭ ॥

गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत् ।

प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम् ॥ ८-१८ ॥

गतिः भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत् ।

प्रभवः प्रलयः स्थानम् निधानम् बीजम् अव्ययम् ॥ ८-१८ ॥

तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि य ।

अमृतं यैव मृत्युश्च सदस्योऽहमर्जुन ॥ ८-१९ ॥

तपामि अहम् अहम् वर्षम् निगृह्णामि उत्सृजामि य ।

अमृतम् य अवेव मृत्युः य सत् असत् य अहम् अर्जुन ॥ ८-१९ ॥

त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा

यज्ञैश्चिद्धा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते ।

ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोक-

मश्नन्ति दिव्यान्निवि देवभोगान् ॥ ८-२० ॥

त्रै-विद्याः माम् सोमपाः पूत-पापाः

यज्ञैः षष्ट्वा स्वर्गतिम् प्रार्थयन्ते ।

ते पुण्यम् आसाद्य सुरेन्द्र-लोकं

अश्नन्ति दिव्यान् दिवि देव-भोगान् ॥ ८-२० ॥

ते तं भुज्वा स्वर्गलोकं विशालं

क्षीणो पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ।

अवेव त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना

गतागतं कामकामा लभन्ते ॥ ८-२१ ॥

ते तम् भुज्वा स्वर्ग-लोकम् विशालम्

क्षीणो पुण्ये मर्त्य-लोकम् विशन्ति ।

अवेवम् त्रयी-धर्मम् अनुप्रपन्नाः

गत-आगतम् काम-कामाः लभन्ते ॥ ८-२१ ॥

अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते ।

तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥ ८-२२ ॥

अनन्याः चिन्तयन्तः माम् ये जनाः पर्युपासते ।

तेषाम् नित्य-अभियुक्तानाम् योग-क्षेमम् वहामि अहम् ॥ ८-२२ ॥

યેડપ્યન્યદેવતાભક્તા યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।

તેડપિ મામેવ કૌન્તેય યજન્ત્યવિધિપૂર્વકમ્ ॥ ૯-૨૩ ॥

યે અપિ અન્ય-દેવતા-ભક્તાઃ યજન્તે શ્રદ્ધયા અન્વિતાઃ ।

તે અપિ મામ્ એવ કૌન્તેય યજન્તિ અવિધિ-પૂર્વકમ્ ॥ ૯-૨૩ ॥

અહં હિ સર્વયજ્ઞાનાં ભોક્તા ચ પ્રભુરેવ ચ ।

ન તુ મામભિજાનન્તિ તત્ત્વેનાતશ્ચયન્તિ તે ॥ ૯-૨૪ ॥

અહમ્ હિ સર્વ-યજ્ઞાનામ્ ભોક્તા ચ પ્રભુઃ એવ ચ ।

ન તુ મામ્ અભિજાનન્તિ તત્ત્વેન અતઃ ચ્યવન્તિ તે ॥ ૯-૨૪ ॥

યાન્તિ દેવવ્રતા દેવાન્પિતૃન્યાન્તિ પિતૃવ્રતાઃ ।

ભૂતાનિ યાન્તિ ભૂતેજ્યા યાન્તિ મધ્યાજિનોડપિ મામ્ ॥ ૯-૨૫ ॥

યાન્તિ દેવ-વ્રતાઃ દેવાન્ પિતૃન્ યાન્તિ પિતૃ-વ્રતાઃ ।

ભૂતાનિ યાન્તિ ભૂત-ઇજ્યાઃ યાન્તિ મત્ યાજિનઃ અપિ મામ્ ॥ ૯-૨૫ ॥

પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।

તદહં ભક્ત્યુપહૃતમશ્રામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥ ૯-૨૬ ॥

પત્રમ્ પુષ્પમ્ ફલમ્ તોયમ્ યઃ મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।

તત્ અહમ્ ભક્તિ-ઉપહૃતમ્ અશ્રામિ પ્રયત આત્મનઃ ॥ ૯-૨૬ ॥

યત્કરોષિ યદશ્રાસિ યજ્જુહોષિ દદાસિ યત્ ।

યત્તપસ્યસિ કૌન્તેય તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્ ॥ ૯-૨૭ ॥

યત્ કરોષિ યત્ અશ્રાસિ યત્ જુહોષિ દદાસિ યત્ ।

યત્ તપસ્યસિ કૌન્તેય તત્ કુરુષ્વ મત્ અર્પણમ્ ॥ ૯-૨૭ ॥

શુભાશુભફલૈરેવં મોક્ષયસે કર્મ-બન્ધનૈઃ ।

સંન્યાસયોગયુક્તાત્મા વિમુક્તો મામુપૈષ્યસિ ॥ ૯-૨૮ ॥

શુભ-અશુભ-ફલૈઃ એવમ્ મોક્ષયસે કર્મ-બન્ધનૈઃ ।

સંન્યાસ-યોગ-યુક્ત-આત્મા વિમુક્તઃ મામ્ ઉપૈષ્યસિ ॥ ૯-૨૮ ॥

સમોડહં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્યોડસ્તિ ન પ્રિયઃ ।

યે ભજન્તિ તુ માં ભક્ત્યા મયિ તે તેષુ ચાપ્યહમ્ ॥ ૯-૨૯ ॥

સમઃ અહમ્ સર્વ-ભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્યઃ અસ્તિ ન પ્રિયઃ ।

યે ભજન્તિ તુ મામ્ ભક્ત્યા મયિ તે તેષુ ચ અપિ અહમ્ ॥ ૯-૨૯ ॥

अपि येत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाङ् ।

साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥ ८-३० ॥

अपि येत् सु-दुः-आचारः भजते माम् अनन्य-भाङ् ।

साधुः अेव सः मन्तव्यः सम्यक् व्यवसितः हि सः ॥ ८-३० ॥

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति ।

कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रपश्यति ॥ ८-३१ ॥

क्षिप्रम् भवति धर्म-आत्मा शश्वत् शान्तिम् निगच्छति ।

कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रपश्यति ॥ ८-३१ ॥

मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपि स्युः पापयोनयः ।

स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्तेऽपि यान्ति परां गतिम् ॥ ८-३२ ॥

माम् हि पार्थ व्यपाश्रित्य ये अपि स्युः पाप-योनयः ।

स्त्रियः वैश्याः तथा शूद्राः ते अपि यान्ति पराम् गतिम् ॥ ८-३२ ॥

किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ।

अनित्यमसुप्तं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम् ॥ ८-३३ ॥

किम् पुनः ब्राह्मणाः पुण्याः भक्ताः राजर्षयः तथा ।

अनित्यम् असुप्तम् लोकम् एवम् प्राप्य भजस्व माम् ॥ ८-३३ ॥

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजु मां नमस्कुरु ।

मामेवैष्यसि युक्तवैवमात्मानं मत्परायणः ॥ ८-३४ ॥

मत्-मनाः भव मत्-भक्तः मत्-याजु माम् नमस्कुरु ।

माम् अेव अेष्यसि युक्त्वा अेवम् आत्मानम् मत्-परायणः ॥ ८-३४ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु

ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे

राजविद्याराजगुह्ययोगो नाम नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

ॐ तत् सत् एति श्रीमत् भगवत् गीतासु उपनिषत्सु

ब्रह्म-विद्यायाम् योग-शास्त्रे श्रीकृष्ण-अर्जुन-संवादे

राजविद्या-राजगुह्य-योगः नाम नवमः अध्यायः ॥ ८ ॥

૧૦

અથ દશમોઽધ્યાયઃ । વિભૂતિયોગઃ ।

અથ દશમઃ અધ્યાયઃ । વિભૂતિ-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ભૂય એવ મહાબાહો શૃણુ મે પરમં વચઃ ।

યત્તેઽહં પ્રીયમાણાય વક્ષ્યામિ હિતકામ્યયા ॥ ૧૦-૧ ॥

ભૂયઃ એવ મહાબાહો શૃણુ મે પરમમ્ વચઃ ।

યત્ તે અહમ્ પ્રીયમાણાય વક્ષ્યામિ હિત-કામ્યયા ॥ ૧૦-૧ ॥

ન મે વિદુઃ સુરગણાઃ પ્રભવં ન મહર્ષયઃ ।

અહમાદિહિ દેવાનાં મહર્ષીણાં ચ સર્વશઃ ॥ ૧૦-૨ ॥

ન મે વિદુઃ સુર-ગણાઃ પ્રભવમ્ ન મહર્ષયઃ ।

અહમ્ આદિઃ હિ દેવાનામ્ મહર્ષીણામ્ ચ સર્વશઃ ॥ ૧૦-૨ ॥

યો મામજમનાદિં ચ વેત્તિ લોકમહેશ્વરમ્ ।

અસમ્મૂઢઃ સ મર્ત્યેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૦-૩ ॥

યઃ મામ્ અજમ્ અનાદિમ્ ચ વેત્તિ લોક-મહેશ્વરમ્ ।

અસમ્મૂઢઃ સઃ મર્ત્યેષુ સર્વ-પાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૦-૩ ॥

બુદ્ધિર્જ્ઞાનમસમ્મોહઃ ક્ષમા સત્યં દમઃ શમઃ ।

સુખં દુઃખં ભવોઽભાવો ભયં ચાભયમેવ ચ ॥ ૧૦-૪ ॥

બુદ્ધિઃ જ્ઞાનમ્ અસમ્મોહઃ ક્ષમા સત્યમ્ દમઃ શમઃ ।

સુખમ્ દુઃખમ્ ભવઃ અભાવઃ ભયમ્ ચ અભયમ્ એવ ચ ॥ ૧૦-૪ ॥

અહિંસા સમતા તુષ્ટિસ્તપો દાનં યશોઽયશઃ ।

ભવન્તિ ભાવા ભૂતાનાં મત્ત એવ પૃથગ્વિધાઃ ॥ ૧૦-૫ ॥

અહિંસા સમતા તુષ્ટિઃ તપઃ દાનમ્ યશઃ અયશઃ ।

ભવન્તિ ભાવાઃ ભૂતાનામ્ મત્તઃ એવ પૃથક્-વિધાઃ ॥ ૧૦-૫ ॥

મહર્ષયઃ સમ પૂર્વે ચત્વારો મનવસ્તથા ।

મદ્ભાવા માનસા જાતા યેષાં લોક ઇમાઃ પ્રજાઃ ॥ ૧૦-૬ ॥

મહર્ષયઃ સમ પૂર્વે ચત્વારઃ મનવઃ તથા ।
 મત્ ભાવાઃ માનસાઃ જાતાઃ યેષામ્ લોકે ઇમાઃ પ્રજાઃ ॥ ૧૦-૬ ॥
 એતાં વિભૂતિં યોગં ચ મમ યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।
 સોઽવિકમ્પેન યોગેન યુજ્યતે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧૦-૭ ॥
 એતામ્ વિભૂતિમ્ યોગમ્ ચ મમ યઃ વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।
 સઃ અવિકમ્પેન યોગેન યુજ્યતે ન અત્ર સંશયઃ ॥ ૧૦-૭ ॥
 અહં સર્વસ્ય પ્રભવો મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે ।
 ઇતિ મત્વા ભજન્તે માં બુધા ભાવસમન્વિતાઃ ॥ ૧૦-૮ ॥
 અહમ્ સર્વસ્ય પ્રભવઃ મત્તઃ સર્વમ્ પ્રવર્તતે ।
 ઇતિ મત્વા ભજન્તે મામ્ બુધાઃ ભાવ-સમન્વિતાઃ ॥ ૧૦-૮ ॥
 મચ્ચિત્તા મદ્રૂતપ્રાણા બોધયન્તઃ પરસ્પરમ્ ।
 કથયન્તશ્ચ માં નિત્યં તુષ્યન્તિ ચ રમન્તિ ચ ॥ ૧૦-૯ ॥
 મત્ ચિત્તાઃ મત્ ગત-પ્રાણાઃ બોધયન્તઃ પરસ્પરમ્ ।
 કથયન્તઃ ચ મામ્ નિત્યમ્ તુષ્યન્તિ ચ રમન્તિ ચ ॥ ૧૦-૯ ॥
 તેષાં સતતયુક્તાનાં ભજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ ।
 દદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાન્તિ તે ॥ ૧૦-૧૦ ॥
 તેષામ્ સતત-યુક્તાનામ્ ભજતામ્ પ્રીતિ-પૂર્વકમ્ ।
 દદામિ બુદ્ધિ-યોગમ્ તમ્ યેન મામ્ ઉપયાન્તિ તે ॥ ૧૦-૧૦ ॥
 તેષામેવાનુકમ્પાર્થમહમજ્ઞાનજં તમઃ ।
 નાશયામ્યાત્મભાવસ્થો જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા ॥ ૧૦-૧૧ ॥
 તેષામ્ એવ અનુકમ્પાર્થમ્ અહમ્ અજ્ઞાનજમ્ તમઃ ।
 નાશયામિ આત્મ-ભાવસ્થઃ જ્ઞાન-દીપેન ભાસ્વતા ॥ ૧૦-૧૧ ॥
 અર્જુન ઉવાચ ।
 અર્જુનઃ ઉવાચ ।
 પરં બ્રહ્મ પરં ધામ પવિત્રં પરમં ભવાન્ ।
 પુરુષં શાશ્વતં દિવ્યમાદિદેવમજં વિભુમ્ ॥ ૧૦-૧૨ ॥
 આહુસ્ત્વામૃષયઃ સર્વે દેવર્ષિર્નારદસ્તથા ।
 અસિતો દેવલો વ્યાસઃ સ્વયં ચૈવ બ્રવીષિ મે ॥ ૧૦-૧૩ ॥

પરમ્ બ્રહ્મ પરમ્ ધામ પવિત્રમ્ પરમમ્ ભવાન્ ।
 પુરુષમ્ શાશ્વતમ્ દિવ્યમ્ આદિદેવમ્ અજમ્ વિભુમ્ ॥ ૧૦-૧૨ ॥
 આહુઃ ત્વામ્ ઋષયઃ સર્વે દેવર્ષિઃ નારદઃ તથા ।
 અસિતઃ દેવલઃ વ્યાસઃ સ્વયમ્ ચ એવ બ્રવીષિ મે ॥ ૧૦-૧૩ ॥
 સર્વમેતદ્દત્તં મન્યે યન્માં વદસિ કેશવ ।
 ન હિ તે ભગવન્વ્યક્તિં વિદુર્દેવા ન દાનવાઃ ॥ ૧૦-૧૪ ॥
 સર્વમ્ એતત્ ઋતમ્ મન્યે યત્ મામ્ વદસિ કેશવ ।
 ન હિ તે ભગવન્ વ્યક્તિમ્ વિદુઃ દેવાઃ ન દાનવાઃ ॥ ૧૦-૧૪ ॥
 સ્વયમેવાત્મનાત્માનં વેત્ય ત્વં પુરુષોત્તમ ।
 ભૂતભાવન ભૂતેશ દેવદેવ જગત્પતે ॥ ૧૦-૧૫ ॥
 સ્વયમ્ એવ આત્મના આત્માનમ્ વેત્ય ત્વમ્ પુરુષોત્તમ ।
 ભૂત-ભાવન ભૂત-ઈશ દેવ-દેવ જગત્-પતે ॥ ૧૦-૧૫ ॥
 વક્તુમર્હસ્યશેષેણ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।
 યાભિર્વિભૂતિભિર્લોકાનિમાંસ્ત્વં વ્યાપ્ય તિષ્ઠસિ ॥ ૧૦-૧૬ ॥
 વક્તુમ્ અર્હસિ અશેષેણ દિવ્યાઃ હિ આત્મ-વિભૂતયઃ ।
 યાભિઃ વિભૂતિભિઃ લોકાન્ ઇમાન્ ત્વમ્ વ્યાપ્ય તિષ્ઠસિ ॥ ૧૦-૧૬ ॥
 કથં વિદ્યામહં યોગિંસ્ત્વાં સદા પરિચિન્તયન્ ।
 કેષુ કેષુ ચ ભાવેષુ ચિન્ત્યોઽસિ ભગવન્મયા ॥ ૧૦-૧૭ ॥
 કથમ્ વિદ્યામ્ અહમ્ યોગિન્ ત્વામ્ સદા પરિચિન્તયન્ ।
 કેષુ કેષુ ચ ભાવેષુ ચિન્ત્યઃ અસિ ભગવન્ મયા ॥ ૧૦-૧૭ ॥
 વિસ્તરેણાત્મનો યોગં વિભૂતિં ચ જનાર્દન ।
 ભૂયઃ કથય તૃપ્તિર્હિ શૃણ્વતો નાસ્તિ મેઽમૃતમ્ ॥ ૧૦-૧૮ ॥
 વિસ્તરેણ આત્મનઃ યોગમ્ વિભૂતિમ્ ચ જનાર્દન ।
 ભૂયઃ કથય તૃપ્તિઃ હિ શૃણ્વતઃ ન અસ્તિ મે અમૃતમ્ ॥ ૧૦-૧૮ ॥
 શ્રીભગવાનુવાચ ।
 શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।
 હન્ત તે કથયિષ્યામિ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।

प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे ॥ १०-१८ ॥

उन्त ते कथयिष्यामि दिव्याः छि आत्म-विभूतयः ।

प्राधान्यतः कुरु-श्रेष्ठ न अस्ति अन्तः विस्तरस्य मे ॥ १०-१८ ॥

अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः ।

अहमादिश्च मध्यं य भूतानामन्त एव य ॥ १०-२० ॥

अहम् आत्मा गुडाका-ईश सर्व-भूत-आशय-स्थितः ।

अहम् आदिः य मध्यम् य भूतानाम् अन्तः एव य ॥ १०-२० ॥

आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविंश्चुमान् ।

मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी ॥ १०-२१ ॥

आदित्यानाम् अहम् विष्णुः ज्योतिषाम् रविः अंशुमान् ।

मरीचिः मरुताम् अस्मि नक्षत्राणाम् अहम् शशी ॥ १०-२१ ॥

वेदानां सामवेदोऽस्मि देवानामस्मि वासवः ।

छन्द्रीणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि येतना ॥ १०-२२ ॥

वेदानाम् सामवेदः अस्मि देवानाम् अस्मि वासवः ।

छन्द्रीणां मनः य अस्मि भूतानाम् अस्मि येतना ॥ १०-२२ ॥

रुद्राणां शङ्करश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्षसाम् ।

वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिषिणामहम् ॥ १०-२३ ॥

रुद्राणाम् शङ्करः य अस्मि वित्त-ईशः यक्ष-रक्षसाम् ।

वसूनाम् पावकः य अस्मि मेरुः शिषिणाम् अहम् ॥ १०-२३ ॥

पुरोधसां य मुष्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ।

सेनानीनामहं स्कन्दः सरसामस्मि सागरः ॥ १०-२४ ॥

पुरोधसाम् य मुष्यम् माम् विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ।

सेनानीनाम् अहम् स्कन्दः सरसाम् अस्मि सागरः ॥ १०-२४ ॥

महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ।

यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां छिमालयः ॥ १०-२५ ॥

महर्षीणाम् भृगुः अहम् गिराम् अस्मि ऐकम् अक्षरम् ।

यज्ञानाम् जप-यज्ञः अस्मि स्थावराणाम् छिमालयः ॥ १०-२५ ॥

અશ્વત્થઃ સર્વવૃક્ષાણાં દેવર્ષીણાં ચ નારદઃ ।
 ગન્ધર્વાણાં ચિત્રરથઃ સિદ્ધાનાં કપિલો મુનિઃ ॥ ૧૦-૨૬ ॥
 અશ્વત્થઃ સર્વ-વૃક્ષાણામ્ દેવર્ષીણામ્ ચ નારદઃ ।
 ગન્ધર્વાણામ્ ચિત્રરથઃ સિદ્ધાનામ્ કપિલઃ મુનિઃ ॥ ૧૦-૨૬ ॥
 ઉચ્ચૈઃશ્રવસમશ્ચાનાં વિહ્લિ મામમૃતોદ્ભવમ્ ।
 ઐરાવતં ગજેન્દ્રાણાં નરાણાં ચ નરાધિપમ્ ॥ ૧૦-૨૭ ॥
 ઉચ્ચૈઃશ્રવસમ્ અશ્ચાનામ્ વિહ્લિ મામ્ અમૃત-ઉદ્ભવમ્ ।
 ઐરાવતમ્ ગજેન્દ્રાણામ્ નરાણામ્ ચ નરાધિપમ્ ॥ ૧૦-૨૭ ॥
 આયુધાનામહં વજ્રં ધેનૂનામસ્મિ કામધુક્ ।
 પ્રજનશ્ચાસ્મિ કન્દર્પઃ સર્પાણામસ્મિ વાસુકિઃ ॥ ૧૦-૨૮ ॥
 આયુધાનામ્ અહમ્ વજ્રમ્ ધેનૂનામ્ અસ્મિ કામધુક્ ।
 પ્રજનઃ ચ અસ્મિ કન્દર્પઃ સર્પાણામ્ અસ્મિ વાસુકિઃ ॥ ૧૦-૨૮ ॥
 અનન્તશ્ચાસ્મિ નાગાનાં વરુણો યાદસામહમ્ ।
 પિતૃણામર્યમા ચાસ્મિ યમઃ સંયમતામહમ્ ॥ ૧૦-૨૯ ॥
 અનન્તઃ ચ અસ્મિ નાગાનામ્ વરુણઃ યાદસામ્ અહમ્ ।
 પિતૃણામ્ અર્યમા ચ અસ્મિ યમઃ સંયમતામ્ અહમ્ ॥ ૧૦-૨૯ ॥
 પ્રહ્લાદશ્ચાસ્મિ દૈત્યાનાં કાલઃ કલયતામહમ્ ।
 મૃગાણાં ચ મૃગેન્દ્રોડહં વૈનતેયશ્ચ પક્ષિણામ્ ॥ ૧૦-૩૦ ॥
 પ્રહ્લાદઃ ચ અસ્મિ દૈત્યાનામ્ કાલઃ કલયતામ્ અહમ્ ।
 મૃગાણામ્ ચ મૃગેન્દ્રઃ અહમ્ વૈનતેયઃ ચ પક્ષિણામ્ ॥ ૧૦-૩૦ ॥
 પવનઃ પવતામસ્મિ રામઃ શસ્ત્રભૃતામહમ્ ।
 ઝષાણાં મકરશ્ચાસ્મિ સ્રોતસામસ્મિ જાહ્નવી ॥ ૧૦-૩૧ ॥
 પવનઃ પવતામ્ અસ્મિ રામઃ શસ્ત્ર-ભૃતામ્ અહમ્ ।
 ઝષાણામ્ મકરઃ ચ અસ્મિ સ્રોતસામ્ અસ્મિ જાહ્નવી ॥ ૧૦-૩૧ ॥
 સર્ગાણામાદિરન્તશ્ચ મધ્યં ચૈવાહમર્જુન ।
 અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાનાં વાદઃ પ્રવદતામહમ્ ॥ ૧૦-૩૨ ॥
 સર્ગાણામ્ આદિઃ અન્તઃ ચ મધ્યમ્ ચ એવ અહમ્ અર્જુન ।
 અધ્યાત્મ-વિદ્યા વિદ્યાનામ્ વાદઃ પ્રવદતામ્ અહમ્ ॥ ૧૦-૩૨ ॥

अक्षराणामकारोऽस्मि द्रष्टुं सामासिकस्य य ।

अलभेवाक्षयः कालो धातालं विश्वतोभुजः ॥ १०-३३ ॥

अक्षराणाम् अकारः अस्मि द्रष्टुं सामासिकस्य य ।

अलम् अयं अक्षयः कालः धाता अलं विश्वतोभुजः ॥ १०-३३ ॥

मृत्युः सर्वदरश्चाडमुद्भवश्च भविष्यताम् ।

कीर्तिः श्रीर्वाङ्मय नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिः क्षमा ॥ १०-३४ ॥

मृत्युः सर्व-दरः य अलम् उद्भवः य भविष्यताम् ।

कीर्तिः श्रीः वाङ् य नारीणाम् स्मृतिः मेधा धृतिः क्षमा ॥ १०-३४ ॥

भृङ्गसाम तथा साम्रां गायत्री छन्दसामलम् ।

मासानां मार्गशीर्षोऽलमृतूनां कुसुमाकरः ॥ १०-३५ ॥

भृङ्ग-साम तथा साम्राम् गायत्री छन्दसाम् अलम् ।

मासानाम् मार्गशीर्षः अलम् ऋतूनाम् कुसुमाकरः ॥ १०-३५ ॥

धूतं छलयतामस्मि तेजस्तेजस्विनामलम् ।

जयोऽस्मि व्यवसायोऽस्मि सत्त्वं सत्त्ववतामलम् ॥ १०-३६ ॥

धूतम् छलयताम् अस्मि तेजः तेजस्विनाम् अलम् ।

जयः अस्मि व्यवसायः अस्मि सत्त्वं सत्त्ववताम् अलम् ॥ १०-३६ ॥

वृषणीनां वासुदेवोऽस्मि पाण्डवानां धनञ्जयः ।

मुनीनामप्यलं व्यासः कवीनामुशना कविः ॥ १०-३७ ॥

वृषणीनाम् वासुदेवः अस्मि पाण्डवानाम् धनञ्जयः ।

मुनीनाम् अपि अलं व्यासः कवीनाम् उशना कविः ॥ १०-३७ ॥

दण्डो दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ।

भौनं यैवास्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामलम् ॥ १०-३८ ॥

दण्डः दमयताम् अस्मि नीतिः अस्मि जिगीषताम् ।

भौनम् य अयं अस्मि गुह्यानाम् ज्ञानम् ज्ञानवताम् अलम् ॥ १०-३८ ॥

यथापि सर्वभूतानां बीजं तदलमर्जुन ।

न तदस्ति विना यत्स्थान्मया भूतं यरायरम् ॥ १०-३९ ॥

यत् य अपि सर्व-भूतानाम् बीजम् तत् अलम् अर्जुन ।

ન તત્ અસ્તિ વિના યત્ સ્થાત્ મયા ભૂતમ્ ચર-અચરમ્ ॥ ૧૦-૩૯ ॥

નાન્તોઽસ્તિ મમ દિવ્યાનાં વિભૂતીનાં પરન્તપ ।

એષ તુદ્દેશતઃ પ્રોક્તો વિભૂતેર્વિસ્તરો મયા ॥ ૧૦-૪૦ ॥

ન અન્તઃ અસ્તિ મમ દિવ્યાનામ્ વિભૂતીનામ્ પરન્તપ ।

એષઃ તુ ઉદ્દેશતઃ પ્રોક્તઃ વિભૂતેઃ વિસ્તરઃ મયા ॥ ૧૦-૪૦ ॥

યદ્યદ્વિભૂતિમત્સત્ત્વં શ્રીમદ્બૂજિતમેવ વા ।

તત્તદેવાવગચ્છ ત્વં મમ તેજોઽશસમ્ભવમ્ ॥ ૧૦-૪૧ ॥

યત્ યત્ વિભૂતિમત્ સત્ત્વમ્ શ્રીમત્ બૂજિતમ્ એવ વા ।

તત્ તત્ અવગચ્છ ત્વમ્ મમ તેજઃ અંશ-સમ્ભવમ્ ॥ ૧૦-૪૧ ॥

અથવા બહુનૈતેન કિં જ્ઞાતેન તવાર્જુન ।

વિષ્ણ્યાહમિદં કૃત્સ્નમેકાંશેન સ્થિતો જગત્ ॥ ૧૦-૪૨ ॥

અથવા બહુના એતેન કિમ્ જ્ઞાતેન તવ અર્જુન ।

વિષ્ણ્ય અહમ્ ઇદમ્ કૃત્સ્નમ્ એક-અંશેન સ્થિતઃ જગત્ ॥ ૧૦-૪૨ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

વિભૂતિયોગો નામ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

વિભૂતિ-યોગઃ નામ દશમઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

૧૧

અથૈકાદશોઽધ્યાયઃ । વિશ્વરૂપદર્શનયોગઃ ।

અથ એકાદશઃ અધ્યાયઃ । વિશ્વ-રૂપ-દર્શન-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

મદનુગ્રહાય પરમં ગુહ્યમધ્યાત્મસંજિતમ્ ।

યત્ત્વયોક્તં વચસ્તેન મોહોઽયં વિગતો મમ ॥ ૧૧-૧ ॥

મત્ અનુગ્રહાય પરમમ્ ગુહ્યમ્ અધ્યાત્મ-સંજિતમ્ ।

यत् त्वया उक्तम् वयः तेन मोक्षः अयम् विगतः मम ॥ ११-१ ॥

भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया ।

त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि याव्ययम् ॥ ११-२ ॥

भव अपि अयौ हि भूतानाम् श्रुतौ विस्तरशः मया ।

त्वत्तः कमल-पत्र-अक्ष माहात्म्यम् अपि य अव्ययम् ॥ ११-२ ॥

अेवमेतद्यथा त्वमात्मानं परमेश्वर ।

द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ॥ ११-३ ॥

अेवम् अेतत् यथा आत्मा त्वम् आत्मानं परमेश्वर ।

द्रष्टुम् ऽच्छामि ते रूपम् अैश्वरम् पुरुषोत्तम ॥ ११-३ ॥

मन्यसे यदि तच्छब्दं मया द्रष्टुमिति प्रभो ।

योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययम् ॥ ११-४ ॥

मन्यसे यदि तत् शक्यम् मया द्रष्टुम् ऽति प्रभो ।

योगेश्वर ततः मे त्वम् दर्शय आत्मानम् अव्ययम् ॥ ११-४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

श्रीभगवान् उवाच ।

पश्य मे पार्थ उपाणि शतशोऽथ सङ्ग्रहः ।

नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि च ॥ ११-५ ॥

पश्य मे पार्थ उपाणि शतशः अथ सङ्ग्रहः ।

नाना-विधानि दिव्यानि नाना-वर्णा-आकृतीनि च ॥ ११-५ ॥

पश्यादित्यान्वसून् रुद्रानश्विनौ मरुतस्तथा ।

अङ्गन्यदृष्टपूर्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत ॥ ११-६ ॥

पश्य आदित्यान् वसून् रुद्रान् अश्विनौ मरुताः तथा ।

अङ्गानि अदृष्ट-पूर्वाणि पश्य आश्चर्याणि भारत ॥ ११-६ ॥

अङ्गैकस्थं जगत्कृत्स्नं पश्याद्यं सयरायरम् ।

मम देहे गुडाकेश यस्यान्यद् द्रष्टुमिच्छसि ॥ ११-७ ॥

अङ्ग अेकस्थम् जगत् कृत्स्नम् पश्य अद्य सयर-अयरम् ।

मम देहे गुडाकेश यत् य अन्यत् द्रष्टुम् ऽच्छसि ॥ ११-७ ॥

ન તુ માં શક્યસે દ્રષ્ટુમનેનૈવ સ્વચક્ષુષા ।
દિવ્યં દદામિ તે ચક્ષુઃ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ॥ ૧૧-૮ ॥

ન તુ મામ્ શક્યસે દ્રષ્ટુમ્ અનેન એવ સ્વ-ચક્ષુષા ।
દિવ્યમ્ દદામિ તે ચક્ષુઃ પશ્ય મે યોગમ્ એશ્વરમ્ ॥ ૧૧-૮ ॥

સઞ્જય ઉવાચ ।

સઞ્જયઃ ઉવાચ ।

એવમુક્ત્વા તતો રાજન્મહાયોગેશ્વરો હરિઃ ।
દર્શયામાસ પાર્થાય પરમં રૂપમૈશ્વરમ્ ॥ ૧૧-૯ ॥

એવમ્ ઉક્ત્વા તતઃ રાજન્ મહા-યોગ-ઈશ્વરઃ હરિઃ ।
દર્શયામાસ પાર્થાય પરમમ્ રૂપમ્ એશ્વરમ્ ॥ ૧૧-૯ ॥

અનેકવક્ત્રનયનમનેકાદ્ભુતદર્શનમ્ ।
અનેકદિવ્યાભરણં દિવ્યાનેકોદ્યતાયુધમ્ ॥ ૧૧-૧૦ ॥

અનેક-વક્ત્ર-નયનમ્ અનેક-અદ્ભુત-દર્શનમ્ ।
અનેક-દિવ્ય-આભરણમ્ દિવ્ય-અનેક-ઉદ્યત-આયુધમ્ ॥ ૧૧-૧૦ ॥

દિવ્યમાલ્યામ્બરધરં દિવ્યગન્ધાનુલેપનમ્ ।
સર્વાશ્ચર્યમયં દેવમનન્તં વિશ્વતોમુખમ્ ॥ ૧૧-૧૧ ॥

દિવ્ય-માલ્ય-અમ્બર-ધરમ્ દિવ્ય-ગન્ધ-અનુલેપનમ્ ।
સર્વ-આશ્ચર્યમયમ્ દેવમ્ અનન્તમ્ વિશ્વતોમુખમ્ ॥ ૧૧-૧૧ ॥

દિવિ સૂર્યસહસ્રસ્ય ભવેદ્યુગપદ્મત્થિતા ।
યદિ ભાઃ સદૃશી સા સ્યાદ્ભાસસ્તસ્ય મહાત્મનઃ ॥ ૧૧-૧૨ ॥

દિવિ સૂર્ય-સહસ્રસ્ય ભવેત્ યુગપત્ ઉત્થિતા ।
યદિ ભાઃ સદૃશી સા સ્યાત્ ભાસઃ તસ્ય મહાત્મનઃ ॥ ૧૧-૧૨ ॥

તત્રૈકસ્ય જગત્કૃત્સ્નં પ્રવિભક્તમનેકધા ।
અપશ્યદેવદેવસ્ય શરીરે પાણ્ડવસ્તદા ॥ ૧૧-૧૩ ॥

તત્ર એકસ્યમ્ જગત્ કૃત્સ્નમ્ પ્રવિભક્તમ્ અનેકધા ।
અપશ્યત્ દેવ-દેવસ્ય શરીરે પાણ્ડવઃ તદા ॥ ૧૧-૧૩ ॥

તતઃ સ વિસ્મયાવિષ્ટો હૃષ્ટરોમા ધનઞ્જયઃ ।
પ્રણમ્ય શિરસા દેવં કૃતાઞ્જલિરભાષત ॥ ૧૧-૧૪ ॥

તતઃ સઃ વિસ્મય-આવિષ્ઠઃ હૃદ્ય-રોમા ધનઞ્જયઃ ।
પ્રણમ્ય શિરસા દેવમ્ કૃત-અઞ્જલિઃ અભાષત ॥ ૧૧-૧૪ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।
અર્જુનઃ ઉવાચ ।

પશ્યામિ દેવાંસ્તવ દેવ દેહે
સર્વાસ્તથા ભૂતવિશેષસંઘાન્ ।
બ્રહ્માણમીશં કમલાસનસ્થ-
મૃષીંશ્ચ સર્વાનુરગાંશ્ચ દિવ્યાન્ ॥ ૧૧-૧૫ ॥

પશ્યામિ દેવાન્ તવ દેવ દેહે
સર્વાન્ તથા ભૂત-વિશેષ-સંઘાન્ ।
બ્રહ્માણમ્ ઈશમ્ કમલ-આસનસ્થં
ઋષીન્ ચ સર્વાન્ ઉરગાન્ ચ દિવ્યાન્ ॥ ૧૧-૧૫ ॥

અનેકબાહુદરવક્રનેત્રં
પશ્યામિ ત્વાં સર્વતોડનન્તરૂપમ્ ।
નાન્તં ન મધ્યં ન પુનસ્તવાદિં
પશ્યામિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપ ॥ ૧૧-૧૬ ॥

અનેક-બાહુ-ઉદર-વક્ર-નેત્રમ્
પશ્યામિ ત્વામ્ સર્વતઃ અનન્ત-રૂપમ્ ।
ન અન્તમ્ ન મધ્યમ્ ન પુનઃ તવ આદિમ્
પશ્યામિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપ ॥ ૧૧-૧૬ ॥

કિરીટિનં ગદિનં ચક્રિણં ચ
તેજોરાશિં સર્વતો દીપ્તિમન્તમ્ ।
પશ્યામિ ત્વાં દુર્નિરીક્ષ્યં સમન્તાદ્
દીપ્તાનલાર્કદ્યુતિમપ્રમેયમ્ ॥ ૧૧-૧૭ ॥

કિરીટિનમ્ ગદિનમ્ ચક્રિણમ્ ચ
તેજો-રાશિમ્ સર્વતઃ દીપ્તિમન્તમ્ ।
પશ્યામિ ત્વામ્ દુર્નિરીક્ષ્યમ્ સમન્તાત્
દીપ્ત-અનલ-અર્ક-દ્યુતિમ્ અપ્રમેયમ્ ॥ ૧૧-૧૭ ॥

ત્વમક્ષરં પરમં વેદિતવ્યં

ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।

ત્વમવ્યયઃ શાશ્વતધર્મગોપા

સનાતનસ્ત્વં પુરુષો મતો મે ॥ ૧૧-૧૮ ॥

ત્વમ્ અક્ષરમ્ પરમમ્ વેદિતવ્યમ્

ત્વમ્ અસ્ય વિશ્વસ્ય પરમ્ નિધાનમ્ ।

ત્વમ્ અવ્યયઃ શાશ્વત-ધર્મ-ગોપા

સનાતનઃ ત્વમ્ પુરુષઃ મતઃ મે ॥ ૧૧-૧૮ ॥

અનાદિમધ્યાન્તમનન્તવીર્ય-

મનન્તબાહું શશિસૂર્યનેત્રમ્ ।

પશ્યામિ ત્વાં દીપ્તહૃતાશવકુત્રં

સ્વતેજસા વિશ્વમિદં તપન્તમ્ ॥ ૧૧-૧૯ ॥

અનાદિ-મધ્ય-અન્તમ્ અનન્ત-વીર્યમ્

અનન્ત-બાહુમ્ શશિ-સૂર્ય-નેત્રમ્ ।

પશ્યામિ ત્વામ્ દીપ્ત-હૃતાશ-વકુત્રમ્

સ્વ-તેજસા વિશ્વમ્ ઇદમ્ તપન્તમ્ ॥ ૧૧-૧૯ ॥

દ્યાવાપૃથિવ્યોરિદમન્તરં હિ

વ્યાપ્તં ત્વયૈકેન દિશશ્ચ સર્વાઃ ।

દૃષ્ટ્વાદ્ભુતં રૂપમુગ્રં તવેદં

લોકત્રયં પ્રવ્યથિતં મહાત્મન્ ॥ ૧૧-૨૦ ॥

દ્યાવા-પૃથિવ્યોઃ ઇદમ્ અન્તરમ્ હિ

વ્યાપ્તમ્ ત્વયા એકેન દિશઃ ચ સર્વાઃ ।

દૃષ્ટ્વા અદ્ભુતમ્ રૂપમ્ ઉગ્રમ્ તવ ઇદમ્

લોક-ત્રયમ્ પ્રવ્યથિતમ્ મહાત્મન્ ॥ ૧૧-૨૦ ॥

અમી હિ ત્વાં સુરસઙ્ધા વિશન્તિ

કેચિદ્ભીતાઃ પ્રાઞ્જલયો ગૃણન્તિ ।

સ્વસ્તીત્યુક્ત્વા મહર્ષિસિદ્ધસઙ્ધાઃ

સ્તુવન્તિ ત્વાં સ્તુતિભિઃ પુષ્કલાભિઃ ॥ ૧૧-૨૧ ॥

અમી હિ ત્વામ્ સુર-સઙ્ધાઃ વિશન્તિ

કેચિત્ ભીતાઃ પ્રાઞ્જલયઃ ગૃણન્તિ ।

સ્વસ્તિ ઇતિ ઉક્ત્વા મહર્ષિ-સિદ્ધ-સંઘાઃ

સ્તુવન્તિ ત્વામ્ સ્તુતિભિઃ પુષ્કલાભિઃ ॥ ૧૧-૨૧ ॥

રુદ્રાદિત્યા વસવો યે ચ સાધ્યા

વિશ્વેઽશ્વિનૌ મરુતશ્ચોષ્મપાશ્ચ ।

ગન્ધર્વયક્ષાસુરસિદ્ધસંઘા

વીક્ષન્તે ત્વાં વિસ્મિતાશ્ચૈવ સર્વે ॥ ૧૧-૨૨ ॥

રુદ્ર-આદિત્યાઃ વસવઃ યે ચ સાધ્યાઃ

વિશ્વે અશ્વિનૌ મરુતઃ ચ ઉષ્મપાઃ ચ ।

ગન્ધર્વ-યક્ષ-અસુર-સિદ્ધ-સંઘાઃ

વીક્ષન્તે ત્વામ્ વિસ્મિતાઃ ચ એવ સર્વે ॥ ૧૧-૨૨ ॥

રૂપં મહત્તે બહુવક્ત્રનેત્રં

મહાબાહો બહુબાહૂરૂપાદમ્ ।

બહુદરં બહુદંટ્રાકરાલં

દૃષ્ટ્વા લોકાઃ પ્રવ્યથિતાસ્તથાહમ્ ॥ ૧૧-૨૩ ॥

રૂપમ્ મહત્ તે બહુ-વક્ત્ર-નેત્રમ્

મહા-બાહો બહુ-બાહુ-ઊરુ-પાદમ્ ।

બહુ-ઉદરમ્ બહુ-દંટ્રા-કરાલમ્

દૃષ્ટ્વા લોકાઃ પ્રવ્યથિતાઃ તથા અહમ્ ॥ ૧૧-૨૩ ॥

નભઃસ્પૃશં દીપમનેકવર્ણં

વ્યાત્તાનનં દીપવિશાલનેત્રમ્ ।

દૃષ્ટ્વા હિ ત્વાં પ્રવ્યથિતાન્તરાત્મા

ધૃતિં ન વિન્દામિ શમં ચ વિષ્ણો ॥ ૧૧-૨૪ ॥

નભઃ-સ્પૃશમ્ દીપમ્ અનેક-વર્ણમ્

વ્યાત્ત-આનનમ્ દીપ-વિશાલ-નેત્રમ્ ।

દૃષ્ટ્વા હિ ત્વામ્ પ્રવ્યથિત-અન્તર-આત્મા

ધૃતિમ્ ન વિન્દામિ શમમ્ ચ વિષ્ણો ॥ ૧૧-૨૪ ॥

દંટ્રાકરાલાનિ ચ તે મુખાનિ

દૃષ્ટ્વૈવ કાલાનલસન્નિભાનિ ।

દિશો ન જાને ન લભે ચ શર્મ

પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥ ૧૧-૨૫ ॥

દંટ્ટા-કરાલાનિ ચ તે મુખ્યાનિ

દૃષ્ટ્વા એવ કાલ-અનલ-સન્નિભાનિ ।

દિશઃ ન જાને ન લભે ચ શર્મ

પ્રસીદ દેવેશ જગત્-નિવાસ ॥ ૧૧-૨૫ ॥

અમી ચ ત્વાં ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાઃ

સર્વે સહૈવાવનિપાલસઙ્ઘૈઃ ।

ભીષ્મો દ્રોણઃ સૂતપુત્રસ્તથાસૌ

સહાસ્મદીયૈરપિ યોધમુખ્યૈઃ ॥ ૧૧-૨૬ ॥

વક્ત્રાણિ તે ત્વરમાણા વિશન્તિ

દંટ્ટાકરાલાનિ ભયાનકાનિ ।

કેચિદ્વિલગ્ના દશનાન્તરેષુ

સન્દૃશ્યન્તે ચૂર્ણિતૈરુત્તમાઙ્ગૈઃ ॥ ૧૧-૨૭ ॥

અમી ચ ત્વામ્ ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાઃ

સર્વે સહ એવ અવનિપાલ-સઙ્ઘૈઃ ।

ભીષ્મઃ દ્રોણઃ સૂત-પુત્રઃ તથા અસૌ

સહ અસ્મદીયૈઃ અપિ યોધ-મુખ્યૈઃ ॥ ૧૧-૨૬ ॥

વક્ત્રાણિ તે ત્વરમાણાઃ વિશન્તિ

દંટ્ટા-કરાલાનિ ભયાનકાનિ ।

કેચિત્ વિલગ્નાઃ દશન-અન્તરેષુ

સન્દૃશ્યન્તે ચૂર્ણિતૈઃ ઉત્તમ-અઙ્ગૈઃ ॥ ૧૧-૨૭ ॥

યથા નદીનાં બહવોઽમ્બુવેગાઃ

સમુદ્રમેવાભિમુખા દ્રવન્તિ ।

તથા તવામી નરલોકવીરા

વિશન્તિ વક્ત્રાણ્યભિવિજ્વલન્તિ ॥ ૧૧-૨૮ ॥

યથા નદીનામ્ બહવઃ અમ્બુ-વેગાઃ

સમુદ્રમ્ એવ અભિમુખાઃ દ્રવન્તિ ।

તથા તવ અમી નર-લોક-વીરાઃ

વિશન્તિ વક્ત્રાણિ અભિવિજ્વલન્તિ ॥ ૧૧-૨૮ ॥

યથા પ્રદીપં જ્વલનં પતઙ્ગા

વિશન્તિ નાશાય સમૃદ્ધવેગાઃ ।

તથૈવ નાશાય વિશન્તિ લોકાસ્-

તવાપિ વફ્ત્રાણિ સમૃદ્ધવેગાઃ ॥ ૧૧-૨૯ ॥

યથા પ્રદીપ્તમ્ જ્વલનમ્ પતઃકાઃ

વિશન્તિ નાશાય સમૃદ્ધ-વેગાઃ ।

તથા એવ નાશાય વિશન્તિ લોકાઃ

તવ અપિ વફ્ત્રાણિ સમૃદ્ધ-વેગાઃ ॥ ૧૧-૨૯ ॥

લેલિહ્યસે ગ્રસમાનઃ સમન્તાલ્-

લોકાન્સમગ્રાન્વદનૈર્જ્વલદ્ભિઃ ।

તેજોભિરાપૂર્ય જગત્સમગ્રાં

ભાસસ્તવોગ્રાઃ પ્રતપન્તિ વિષ્ણો ॥ ૧૧-૩૦ ॥

લેલિહ્યસે ગ્રસમાનઃ સમન્તાત્

લોકાન્ સમગ્રાન્ વદનૈઃ જ્વલદ્ભિઃ ।

તેજોભિઃ આપૂર્ય જગત્ સમગ્રમ્

ભાસઃ તવ ઉગ્રાઃ પ્રતપન્તિ વિષ્ણો ॥ ૧૧-૩૦ ॥

આખ્યાહિ મે કો ભવાનુગ્રરૂપો

નમોઽસ્તુ તે દેવવર પ્રસીદ ।

વિજ્ઞાતુમિચ્છામિ ભવન્તમાદ્યં

ન હિ પ્રજનામિ તવ પ્રવૃત્તિમ્ ॥ ૧૧-૩૧ ॥

આખ્યાહિ મે કો ભવાનુગ્રરૂપો

નમઃ અસ્તુ તે દેવવર પ્રસીદ ।

વિજ્ઞાતુમ્ ઇચ્છામિ ભવન્તમ્ આદ્યમ્

ન હિ પ્રજનામિ તવ પ્રવૃત્તિમ્ ॥ ૧૧-૩૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

કાલોઽસ્મિ લોકક્ષયકૃત્પ્રવૃદ્ધો

લોકાન્સમાહર્તુમિહ પ્રવૃત્તઃ ।

ઋતેઽપિ ત્વાં ન ભવિષ્યન્તિ સર્વે

યેઽવસ્થિતાઃ પ્રત્યનીકેષુ યોધાઃ ॥ ૧૧-૩૨ ॥

કાલઃ અસ્મિ લોક-ક્ષય-કૃત્ પ્રવૃદ્ધઃ

લોકાન્ સમાહર્તુમ્ ઇહ પ્રવૃત્તઃ ।

ઋતે અપિ ત્વામ્ ન ભવિષ્યન્તિ સર્વે

યે અવસ્થિતાઃ પ્રત્યનીકેષુ યોધાઃ ॥ ૧૧-૩૨ ॥

તસ્માત્વમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ

જિત્વા શત્રૂન્ ભુક્ષ્વ રાજ્યં સમૃદ્ધમ્ ।

મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમેવ

નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્ ॥ ૧૧-૩૩ ॥

તસ્માત્ ત્વમ્ ઉત્તિષ્ઠ યશઃ લભસ્વ

જિત્વા શત્રૂન્ ભુક્ષ્વ રાજ્યમ્ સમૃદ્ધમ્ ।

મયા એવ એતે નિહતાઃ પૂર્વમ્ એવ

નિમિત્ત-માત્રમ્ ભવ સવ્ય-સાચિન્ ॥ ૧૧-૩૩ ॥

દ્રોણં ચ ભીષ્મં ચ જયદ્રથં ચ

કર્ણં તથાન્યાનપિ યોધવીરાન્ ।

મયા હતાંસ્ત્વં જહિ મા વ્યથિષ્ઠા

યુધ્યસ્વ જેતાસિ રણે સપત્નાન્ ॥ ૧૧-૩૪ ॥

દ્રોણમ્ ચ ભીષ્મમ્ ચ જયદ્રથમ્ ચ

કર્ણમ્ તથા અન્યાન્ અપિ યોધ-વીરાન્ ।

મયા હતાન્ ત્વમ્ જહિ મા વ્યથિષ્ઠાઃ

યુધ્યસ્વ જેતા અસિ રણે સપત્નાન્ ॥ ૧૧-૩૪ ॥

સઞ્જય ઉવાચ ।

સઞ્જયઃ ઉવાચ ।

એતચ્છૃત્વા વચનં કેશવસ્ય

કૃતાઞ્જલિર્વેપમાનઃ કિરીટી ।

નમસ્કૃત્વા ભૂય એવાહ કૃષ્ણં

સગદ્ગદં ભીતભીતઃ પ્રણમ્ય ॥ ૧૧-૩૫ ॥

એતત્ શ્રુત્વા વચનમ્ કેશવસ્ય

કૃત-અઞ્જલિઃ વેપમાનઃ કિરીટી ।

નમસ્કૃત્વા ભૂયઃ એવ આહ કૃષ્ણમ્

સગદ્ગદમ્ ભીત-ભીતઃ પ્રણમ્ય ॥ ૧૧-૩૫ ॥

अर्जुन उवाच ।

अर्जुनः उवाच ।

स्थाने लृषीकेश तव प्रकीर्त्या

जगत्प्रलृष्यत्यनुरज्यते य ।

रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति

सर्वे नमस्यन्ति य सिद्धसङ्घाः ॥ ११-३६ ॥

स्थाने लृषीकेश तव प्रकीर्त्या

जगत् प्रलृष्यति अनुरज्यते य ।

रक्षांसि भीतानि दिशः द्रवन्ति

सर्वे नमस्यन्ति य सिद्ध-सङ्घाः ॥ ११-३६ ॥

कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन्

गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ।

अनन्त देवेश जगन्निवास

त्वमक्षरं सदसत्तत्परं यत् ॥ ११-३७ ॥

कस्मात् य ते न नमेरन् महात्मन्

गरीयसे ब्रह्मणः अपि आदि-कर्त्रे ।

अनन्त देवेश जगत् निवास

त्वम् अक्षरम् सत् असत् तत् परं यत् ॥ ११-३७ ॥

त्वमादित्यैवः पुरुषः पुराणस-

त्वमस्य विश्वस्य परं निधानम् ।

वेत्तासि वेद्यं य परं य धाम

त्वया तत् विश्वमनन्त-रूप ॥ ११-३८ ॥

त्वम् आदित्यैवः पुरुषः पुराणः

त्वम् अस्य विश्वस्य परम् निधानम् ।

वेत्ता असि वेद्यम् य परम् य धाम

त्वया तत् विश्वम् अनन्त-रूप ॥ ११-३८ ॥

वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशाङ्कः

प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ।

नमो नमस्तेऽस्तु सङ्स्रष्टृत्वः

પુનશ્ચ ભૂયોઽપિ નમો નમસ્તે ॥ ૧૧-૩૯ ॥

વાયુઃ યમઃ અગ્નિઃ વરુણઃ શશાઙ્કુઃ

પ્રજાપતિઃ ત્વમ્ પ્રપિતામહઃ ચ ।

નમઃ નમઃ તે અસ્તુ સહસ્ર-કૃત્વઃ

પુનઃ ચ ભૂયઃ અપિ નમઃ નમઃ તે ॥ ૧૧-૩૯ ॥

નમઃ પુરસ્તાદથ પૃષ્ઠતસ્તે

નમોઽસ્તુ તે સર્વતઃ એવ સર્વ ।

અનન્તવીર્યામિતવિક્રમસ્ત્વં

સર્વ સમાપ્રોષિ તતોઽસિ સર્વઃ ॥ ૧૧-૪૦ ॥

નમઃ પુરસ્તાત્ અથ પૃષ્ઠતઃ તે

નમઃ અસ્તુ તે સર્વતઃ એવ સર્વ ।

અનન્ત-વીર્ય-અમિત-વિક્રમઃ ત્વમ્

સર્વમ્ સમાપ્રોષિ તતઃ અસિ સર્વઃ ॥ ૧૧-૪૦ ॥

સપ્નેતિ મત્વા પ્રસભં યદુક્તં

હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સપ્નેતિ ।

અજાનતા મહિમાનં તવેદં

મયા પ્રમાદાત્પ્રણયેન વાપિ ॥ ૧૧-૪૧ ॥

યચ્ચાવહાસાર્થમસત્કૃતોઽસિ

વિહારશય્યાસનભોજનેષુ ।

એકોઽથવાપ્યચ્યુત તત્સમક્ષં

તત્ક્ષામયે ત્વામહમપ્રમેયમ્ ॥ ૧૧-૪૨ ॥

સખા ઇતિ મત્વા પ્રસભમ્ યત્ ઉક્તમ્

હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સખા ઇતિ ।

અજાનતા મહિમાનમ્ તવ ઇદમ્

મયા પ્રમાદાત્ પ્રણયેન વા અપિ ॥ ૧૧-૪૧ ॥

યત્ ચ અવહાસાર્થમ્ અસત્ કૃતઃ અસિ

વિહાર-શય્યા-આસન-ભોજનેષુ ।

એકઃ અથવા અપિ અચ્યુત તત્ સમક્ષમ્

તત્ ક્ષામયે ત્વામ્ અહમ્ અપ્રમેયમ્ ॥ ૧૧-૪૨ ॥

પિતાસિ લોકસ્ય ચરાચરસ્ય

ત્વમસ્ય પૂજ્યશ્ચ ગુરુર્ગરીયાન્ ।

ન ત્વત્સમોઽસ્ત્યભ્યધિકઃ કુતોઽન્યો

લોકત્રયેઽપ્યપ્રતિમપ્રભાવ ॥ ૧૧-૪૩ ॥

પિતા અસિ લોકસ્ય ચર-અચરસ્ય

ત્વમ્ અસ્ય પૂજ્યઃ ચ ગુરુઃ ગરીયાન્ ।

ન ત્વત્ સમઃ અસ્તિ અભ્યધિકઃ કુતઃ અન્યઃ

લોક-ત્રયે અપિ અપ્રતિમ-પ્રભાવ ॥ ૧૧-૪૩ ॥

તસ્માત્પ્રણમ્ય પ્રણિધાય કાયં

પ્રસાદયે ત્વામહમીશમીડ્યમ્ ।

પિતેવ પુત્રસ્ય સાખેવ સાખ્યુઃ

પ્રિયઃ પ્રિયાચાર્હસિ દેવ સોઢુમ્ ॥ ૧૧-૪૪ ॥

તસ્માત્ પ્રણમ્ય પ્રણિધાય કાયમ્

પ્રસાદયે ત્વામ્ અહમ્ ઈશમ્ ઈડ્યમ્ ।

પિતા ઇવ પુત્રસ્ય સાખા ઇવ સાખ્યુઃ

પ્રિયઃ પ્રિયાયાઃ અર્હસિ દેવ સોઢુમ્ ॥ ૧૧-૪૪ ॥

અદૃષ્ટપૂર્વં હૃષિતોઽસ્મિ દૃષ્ટ્વા

ભયેન ચ પ્રવ્યથિતં મનો મે ।

તદેવ મે દર્શય દેવ રૂપં

પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥ ૧૧-૪૫ ॥

અદૃષ્ટ-પૂર્વમ્ હૃષિતઃ અસ્મિ દૃષ્ટ્વા

ભયેન ચ પ્રવ્યથિતમ્ મનઃ મે ।

તત્ એવ મે દર્શય દેવ રૂપમ્

પ્રસીદ દેવેશ જગત્-નિવાસ ॥ ૧૧-૪૫ ॥

કિરીટિનં ગદિનં ચક્રહસ્તં

ઇચ્છામિ ત્વાં દ્રષ્ટુમહં તથૈવ ।

તેનૈવ રૂપેણ ચતુર્ભુજેન

સહસ્રબાહો ભવ વિશ્વમૂર્તે ॥ ૧૧-૪૬ ॥

કિરીટિનમ્ ગદિનમ્ ચક્ર-હસ્તમ્

ઇચ્છામિ ત્વામ્ દ્રષ્ટુમ્ અહમ્ તથા એવ ।

તેન એવ રૂપેણ ચતુઃ-ભુજેન

સહસ્ર-બાહો ભવ વિશ્વ-મૂર્તે ॥ ૧૧-૪૬ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

મયા પ્રસન્નેન તવાર્જુનેદં

રૂપં પરં દર્શિતમાત્મયોગાત્ ।

તેજોમયં વિશ્વમનન્તમાદ્યં

ચન્મે ત્વદન્યેન ન દૃષ્ટપૂર્વમ્ ॥ ૧૧-૪૭ ॥

મયા પ્રસન્નેન તવ અર્જુન ઇદમ્

રૂપમ્ પરમ્ દર્શિતમ્ આત્મ-યોગાત્ ।

તેજોમયમ્ વિશ્વમ્ અનન્તમ્ આદ્યમ્

ચત્ મે ત્વત્ અન્યેન ન દૃષ્ટ-પૂર્વમ્ ॥ ૧૧-૪૭ ॥

ન વેદયજ્ઞાધ્યયનૈર્ન દાનૈર્-

ન ચ ક્રિયાભિર્ન તપોભિરુગ્રૈઃ ।

એવં રૂપઃ શક્ય અહં નૃલોકે

દ્રષ્ટું ત્વદન્યેન કુરુપ્રવીર ॥ ૧૧-૪૮ ॥

ન વેદ-યજ્ઞ-અધ્યયનૈઃ ન દાનૈઃ

ન ચ ક્રિયાભિઃ ન તપોભિઃ ઉગ્રૈઃ ।

એવમ્ રૂપઃ શક્યઃ અહમ્ નૃ-લોકે

દ્રષ્ટુમ્ ત્વત્ અન્યેન કુરુ-પ્રવીર ॥ ૧૧-૪૮ ॥

મા તે વ્યથા મા ચ વિમૂઢભાવો

દૃષ્ટ્વા રૂપં ધોરમીદૃઙ્મમેદમ્ ।

વ્યપેતભીઃ પ્રીતમનાઃ પુનસ્ત્વં

તદેવ મે રૂપમિદં પ્રપશ્ય ॥ ૧૧-૪૯ ॥

મા તે વ્યથા મા ચ વિમૂઢ-ભાવઃ

દૃષ્ટ્વા રૂપમ્ ધોરમ્ ઈદૃક્ મમ ઇદમ્ ।

વ્યપેત-ભીઃ પ્રીત-મનાઃ પુનઃ ત્વમ્

તત્ એવ મે રૂપમ્ ઇદમ્ પ્રપશ્ય ॥ ૧૧-૪૯ ॥

સઞ્જય ઉવાચ ।

સઞ્જયઃ ઉવાચ ।

ઇત્યર્જુનં વાસુદેવસ્તથોક્ત્વા

સ્વકં રૂપં દર્શયામાસ ભૂયઃ ।

આશ્વાસયામાસ ચ ભીતમેનં

ભૂત્વા પુનઃ સૌમ્યવપુર્મહાત્મા ॥ ૧૧-૫૦ ॥

ઇતિ અર્જુનમ્ વાસુદેવઃ તથા ઉક્ત્વા

સ્વકમ્ રૂપમ્ દર્શયામાસ ભૂયઃ ।

આશ્વાસયામાસ ચ ભીતમ્ એનમ્

ભૂત્વા પુનઃ સૌમ્ય-વપુઃ મહાત્મા ॥ ૧૧-૫૦ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વૈદં માનુષં રૂપં તવ સૌમ્યં જનાર્દન ।

ઇદાનીમસ્મિ સંવૃત્તઃ સચેતાઃ પ્રકૃતિં ગતઃ ॥ ૧૧-૫૧ ॥

દૃષ્ટ્વા ઇદમ્ માનુષમ્ રૂપમ્ તવ સૌમ્યમ્ જનાર્દન ।

ઇદાનીમ્ અસ્મિ સંવૃત્તઃ સચેતાઃ પ્રકૃતિમ્ ગતઃ ॥ ૧૧-૫૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

સુદુર્દર્શમિદં રૂપં દૃષ્ટવાનસિ યન્મમ ।

દેવા અપ્યસ્ય રૂપસ્ય નિત્યં દર્શનકાક્ષિણઃ ॥ ૧૧-૫૨ ॥

સુદુર્દર્શમ્ ઇદમ્ રૂપમ્ દૃષ્ટવાન્ અસિ યત્ મમ ।

દેવાઃ અપિ અસ્ય રૂપસ્ય નિત્યમ્ દર્શન-કાક્ષિણઃ ॥ ૧૧-૫૨ ॥

નાહં વેદૈર્ન તપસા ન દાનેન ન યેજ્યયા ।

શક્ય એવંવિધો દ્રુષ્ટુ દૃષ્ટવાનસિ માં યથા ॥ ૧૧-૫૩ ॥

ન અહમ્ વેદૈઃ ન તપસા ન દાનેન ન ચ ઇજ્યયા ।

શક્યઃ એવમ્-વિધઃ દ્રુષ્ટુમ્ દૃષ્ટવાન્ અસિ મામ્ યથા ॥ ૧૧-૫૩ ॥

ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્ય અહમેવંવિધોઽર્જુન ।

જ્ઞાતું દ્રુષ્ટું ચ તત્ત્વેન પ્રવેષ્ટું ચ પરન્તપ ॥ ૧૧-૫૪ ॥

ભક્ત્યા તુ અનન્યયા શક્યઃ અહમ્ એવમ્-વિધઃ અર્જુન ।

જ્ઞાતુમ્ દ્રુષ્ટુમ્ ચ તત્ત્વેન પ્રવેદ્યુમ્ ચ પરન્તપ ॥ ૧૧-૫૪ ॥

મત્કર્મકૃન્મત્પરમો મદ્ભક્તઃ સદ્ગવર્જિતઃ ।

નિર્વેરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સ મામેતિ પાણ્ડવ ॥ ૧૧-૫૫ ॥

મત્-કર્મ-કૃત્ મત્-પરમઃ મત્-ભક્તઃ સદ્ગ-વર્જિતઃ ।

નિર્વેરઃ સર્વ-ભૂતેષુ યઃ સઃ મામ્ એતિ પાણ્ડવ ॥ ૧૧-૫૫ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

વિશ્વરૂપદર્શનયોગો નામૈકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

વિશ્વ-રૂપ-દર્શન-યોગઃ નામ એકાદશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

૧૨

અથ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ । ભક્તિયોગઃ ।

અથ દ્વાદશઃ અધ્યાયઃ । ભક્તિ-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

એવં સતતયુક્તા યે ભક્તાસ્ત્વાં પર્યુપાસતે ।

યે ચાપ્યક્ષરમવ્યક્તં તેષાં કે યોગવિત્તમાઃ ॥ ૧૨-૧ ॥

એવમ્ સતત-યુક્તાઃ યે ભક્તાઃ ત્વામ્ પર્યુપાસતે ।

યે ચ અપિ અક્ષરમ્ અવ્યક્તમ્ તેષામ્ કે યોગ-વિત્તમાઃ ॥ ૧૨-૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

મય્યાવેશ્ય મનો યે માં નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ।

શ્રદ્ધયા પરયોપેતાઃ તે મે યુક્તતમા મતાઃ ॥ ૧૨-૨ ॥

મયિ આવેશ્ય મનઃ યે મામ્ નિત્ય-યુક્તાઃ ઉપાસતે ।

શ્રદ્ધયા પરયા ઉપેતાઃ તે મે યુક્તતમાઃ મતાઃ ॥ ૧૨-૨ ॥

યે ત્વક્ષરમનિર્દેશ્યમવ્યક્તં પર્યુપાસતે ।

सर्वत्रगमयिन्त्यं यं कूटस्थमयलं ध्रुवम् ॥ १२-३ ॥

सन्निभयेन्द्रियग्राभं सर्वत्र समबुद्ध्यः ।

ते प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ १२-४ ॥

ये तु अक्षरम् अनिर्दृश्यम् अव्यक्तम् पर्युपासते ।

सर्वत्रगम् अयिन्त्यम् यं कूटस्थम् अयलम् ध्रुवम् ॥ १२-३ ॥

सन्निभयं इन्द्रिय-ग्राभम् सर्वत्र सम-बुद्ध्यः ।

ते प्राप्नुवन्ति माम् एव सर्व-भूत-हिते रताः ॥ १२-४ ॥

क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ॥

अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥ १२-५ ॥

क्लेशः अधिकतरः तेषाम् अव्यक्त-आसक्त-चेतसाम् ॥

अव्यक्ता हि गतिः दुःखम् देहवद्भिः अवाप्यते ॥ १२-५ ॥

ये तु सर्वाणि कर्माणि भयि संन्यस्य मत्परः ।

अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते ॥ १२-६ ॥

ये तु सर्वाणि कर्माणि भयि संन्यस्य मत्-पराः ।

अनन्येन एव योगेन माम् ध्यायन्तः उपासते ॥ १२-६ ॥

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् ।

भवामि न विराट्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम् ॥ १२-७ ॥

तेषाम् अहम् समुद्धर्ता मृत्यु-संसार-सागरात् ।

भवामि न विराट् पार्थ मयि आवेशित-चेतसाम् ॥ १२-७ ॥

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ।

निवसिष्यसि मय्येव अतः ऊर्ध्वं न संशयः ॥ १२-८ ॥

मयि एव मनः आधत्स्व मयि बुद्धिम् निवेशय ।

निवसिष्यसि मयि एव अतः ऊर्ध्वम् न संशयः ॥ १२-८ ॥

अथ यित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।

अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय ॥ १२-९ ॥

अथ यित्तम् समाधातुम् न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।

अभ्यास-योगेन ततः माम् इच्छ आप्तुम् धनञ्जय ॥ १२-९ ॥

અભ્યાસેડપ્યસમર્થોડસિ મત્કર્મપરમો ભવ ।

મદર્થમપિ કર્માણિ કુર્વન્સિદ્ધિમવાપ્સ્યસિ ॥ ૧૨-૧૦ ॥

અભ્યાસે અપિ અસમર્થઃ અસિ મત્-કર્મ-પરમઃ ભવ ।

મત્-અર્થમ્ અપિ કર્માણિ કુર્વન્ સિદ્ધિમ્ અવાપ્સ્યસિ ॥ ૧૨-૧૦ ॥

અથૈતદપ્યશક્તોડસિ કર્તુ મદ્યોગમાશ્રિતઃ ।

સર્વકર્મફલત્યાગં તતઃ કુરુ યતાત્મવાન્ ॥ ૧૨-૧૧ ॥

અથ એતત્ અપિ અશક્તઃ અસિ કર્તુમ્ મત્-યોગમ્ આશ્રિતઃ ।

સર્વ-કર્મ-ફલ-ત્યાગમ્ તતઃ કુરુ યત-આત્મવાન્ ॥ ૧૨-૧૧ ॥

શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાજ્ઞાનાદધ્યાનં વિશિષ્યતે ।

ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનન્તરમ્ ॥ ૧૨-૧૨ ॥

શ્રેયઃ હિ જ્ઞાનમ્ અભ્યાસાત્ જ્ઞાનાત્ ધ્યાનમ્ વિશિષ્યતે ।

ધ્યાનાત્ કર્મ-ફલ-ત્યાગઃ ત્યાગાત્ શાન્તિઃ અનન્તરમ્ ॥ ૧૨-૧૨ ॥

અદ્વેષ્ટા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ ।

નિર્મમો નિરહકારઃ સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ॥ ૧૨-૧૩ ॥

સન્તુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ ।

મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૪ ॥

અદ્વેષ્ટા સર્વ-ભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણઃ એવ ચ ।

નિર્મમઃ નિરહકારઃ સમ-દુઃખ-સુખઃ ક્ષમી ॥ ૧૨-૧૩ ॥

સન્તુષ્ટઃ સતતમ્ યોગી યત-આત્મા દૃઢ-નિશ્ચયઃ ।

મયિ અર્પિત-મનઃ-બુદ્ધિઃ યઃ મત્-ભક્તઃ સઃ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૪ ॥

યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।

હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈર્મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૫ ॥

યસ્માત્ ન ઉદ્વિજતે લોકઃ લોકાત્ ન ઉદ્વિજતે ચ યઃ ।

હર્ષ-આમર્ષ-ભય-ઉદ્વેગૈઃ મુક્તઃ યઃ સઃ ચ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૫ ॥

અનપેક્ષઃ શુચિર્દક્ષ ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ ।

સર્વારમ્ભપરિત્યાગી યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૬ ॥

અનપેક્ષઃ શુચિઃ દક્ષઃ ઉદાસીનઃ ગત-વ્યથઃ ।

સર્વ-આરમ્ભ-પરિત્યાગી યઃ મત્-ભક્તઃ સઃ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૨-૧૬ ॥

यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति ।
 शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥ १२-१७ ॥
 यः न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति ।
 शुभ-अशुभ-परित्यागी भक्तिमान् यः सः मे प्रियः ॥ १२-१७ ॥
 समः शत्रौ य मित्रे य तथा मानापमानयोः ।
 शीतोष्णसुषुप्तदुःखेषु समः सङ्गविवर्जितः ॥ १२-१८ ॥
 तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित् ।
 अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ १२-१९ ॥
 समः शत्रौ य मित्रे य तथा मान-अपमानयोः ।
 शीत-उष्ण-सुषुप्त-दुःखेषु समः सङ्ग-विवर्जितः ॥ १२-१८ ॥
 तुल्य-निन्दा-स्तुतिः मौनी सन्तुष्टः येन केनचित् ।
 अनिकेतः स्थिर-मतिः भक्तिमान् मे प्रियः नरः ॥ १२-१९ ॥
 ये तु धर्म्यमृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ।
 श्रद्धयाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ॥ १२-२० ॥
 ये तु धर्म्य-अमृतम् एवम् यथा उक्तम् पर्युपासते ।
 श्रद्धयानाः मत्-परमाः भक्ताः ते अतीव मे प्रियाः ॥ १२-२० ॥
 ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
 ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
 भक्तियोगो नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
 ॐ तत् सत् एति श्रीमत् भगवत् गीतासु उपनिषत्सु
 ब्रह्म-विद्यायाम् योग-शास्त्रे श्रीकृष्ण-अर्जुन-संवादे
 भक्ति-योगः नाम द्वादशः अध्यायः ॥ १२ ॥

१३

अथ त्रयोदशोऽध्यायः । क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगः ।
 अथ त्रयोदशः अध्यायः । क्षेत्र-क्षेत्रज्ञ-विभाग-योगः ।
 अर्जुन उवाच ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

પ્રકૃતિ પુરુષં ચૈવ ક્ષેત્રં ક્ષેત્રજ્ઞમેવ ચ ।

એતદ્વેદિતુમિચ્છામિ જ્ઞાનં જ્ઞેયં ચ કેશવ ॥ ૧૩-૦ ॥

પ્રકૃતિમ્ પુરુષમ્ ચ એવ ક્ષેત્રમ્ ક્ષેત્રજ્ઞમ્ એવ ચ ।

એતત્ વેદિતુમ્ ઇચ્છામિ જ્ઞાનમ્ જ્ઞેયમ્ ચ કેશવ ॥ ૧૩-૦ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ઇદં શરીરં કૌન્તેય ક્ષેત્રમિત્યભિધીયતે ।

એતદ્યો વેત્તિ તં પ્રાહુઃ ક્ષેત્રજ્ઞ ઇતિ તદ્વિદઃ ॥ ૧૩-૧ ॥

ઇદમ્ શરીરમ્ કૌન્તેય ક્ષેત્રમ્ ઇતિ અભિધીયતે ।

એતત્ યઃ વેત્તિ તમ્ પ્રાહુઃ ક્ષેત્રજ્ઞઃ ઇતિ તત્-વિદઃ ॥ ૧૩-૧ ॥

ક્ષેત્રજ્ઞં ચાપિ માં વિહ્તિ સર્વક્ષેત્રેષુ ભારત ।

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોર્જ્ઞાનં યત્તજ્ઞજ્ઞાનં મતં મમ ॥ ૧૩-૨ ॥

ક્ષેત્રજ્ઞમ્ ચ અપિ મામ્ વિહ્તિ સર્વ-ક્ષેત્રેષુ ભારત ।

ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રજ્ઞયોઃ જ્ઞાનમ્ યત્ તત્ જ્ઞાનમ્ મતમ્ મમ ॥ ૧૩-૨ ॥

તત્ક્ષેત્રં યચ્ચ યાદૃક્ચ યદ્વિકારિ યતશ્ચ યત્ ।

સ ચ યો યત્પ્રભાવશ્ચ તત્સમાસેન મે શૃણુ ॥ ૧૩-૩ ॥

તત્ ક્ષેત્રમ્ યત્ ચ યાદૃક્ ચ યત્ વિકારિ યતઃ ચ યત્ ।

સઃ ચ યઃ યત્ પ્રભાવઃ ચ તત્ સમાસેન મે શૃણુ ॥ ૧૩-૩ ॥

ઋષિભિર્બુધ્ધુઘા ગીતં છન્દોભિર્વિવિધૈઃ પૃથક્ ।

બ્રહ્મસૂત્રપદૈશ્ચૈવ હેતુમદ્ભિર્વિનિશ્ચિતૈઃ ॥ ૧૩-૪ ॥

ઋષિભિઃ બુધ્ધુઘા ગીતમ્ છન્દોભિઃ વિવિધૈઃ પૃથક્ ।

બ્રહ્મ-સૂત્ર-પદૈઃ ચ એવ હેતુમદ્ભિઃ વિનિશ્ચિતૈઃ ॥ ૧૩-૪ ॥

મહાભૂતાન્યહહ્કારો બુદ્ધિરવ્યક્તમેવ ચ ।

ઇન્દ્રિયાણિ દશૈકં ચ પચ્ચ ચેન્દ્રિયગોચરાઃ ॥ ૧૩-૫ ॥

ઇચ્છા દ્વેષઃ સુખં દુઃખં સંઘાતશ્ચેતના ધૃતિઃ ।

એતત્ક્ષેત્રં સમાસેન સવિકારમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૩-૬ ॥

મહા-ભૂતાનિ અહકારઃ બુદ્ધિઃ અવ્યક્તમ્ એવ ચ ।

ઇન્દ્રિયાણિ દશ-એકમ્ ચ પચ્ચ ચ ઇન્દ્રિય-ગોચરાઃ ॥ ૧૩-૫ ॥

ઇચ્છા દ્વેષઃ સુખમ્ દુઃખમ્ સંઘાતઃ ચેતના ધૃતિઃ ।

એતત્ ક્ષેત્રમ્ સમાસેન સવિકારમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૩-૬ ॥

અમાનિત્વમદમ્ભિત્વમહિંસા ક્ષાન્તિરાજૃવમ્ ।

આચાર્યોપાસનં શૌચં સ્થૈર્યમાત્મવિનિગ્રહઃ ॥ ૧૩-૭ ॥

અમાનિત્વમ્ અદમ્ભિત્વમ્ અહિંસા ક્ષાન્તિઃ આજૃવમ્ ।

આચાર્ય-ઉપાસનમ્ શૌચમ્ સ્થૈર્યમ્ આત્મ-વિનિગ્રહઃ ॥ ૧૩-૭ ॥

ઇન્દ્રિયાર્થેષુ વૈરાગ્યમનહંકાર એવ ચ ।

જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિદુઃખદોષાનુદર્શનમ્ ॥ ૧૩-૮ ॥

ઇન્દ્રિય-અર્થેષુ વૈરાગ્યમ્ અનહંકારઃ એવ ચ ।

જન્મ-મૃત્યુ-જરા-વ્યાધિ-દુઃખ-દોષ-અનુદર્શનમ્ ॥ ૧૩-૮ ॥

અસક્તિરનભિષ્વડ્ગઃ પુત્રદારગૃહાદિષુ ।

નિત્યં ચ સમચિત્તત્વમિષ્ટાનિષ્ઠોપપત્તિષુ ॥ ૧૩-૯ ॥

અસક્તિઃ અનભિષ્વડ્ગઃ પુત્ર-દાર-ગૃહ-આદિષુ ।

નિત્યમ્ ચ સમ-ચિત્તત્વમ્ ઇષ્ટ અનિષ્ટ-ઉપપત્તિષુ ॥ ૧૩-૯ ॥

મયિ ચાનન્યયોગેન ભક્તિરવ્યભિચારિણી ।

વિવિક્તદેશસેવિત્વમરતિર્જનસંસદિ ॥ ૧૩-૧૦ ॥

મયિ ચ અનન્ય-યોગેન ભક્તિઃ અવ્યભિચારિણી ।

વિવિક્ત-દેશ-સેવિત્વમ્ અરતિઃ જન-સંસદિ ॥ ૧૩-૧૦ ॥

અધ્યાત્મજ્ઞાનનિત્યત્વં તત્ત્વજ્ઞાનાર્થદર્શનમ્ ।

એતજ્ઞાનમિતિ પ્રોક્તમજ્ઞાનં યદતોડન્યથા ॥ ૧૩-૧૧ ॥

અધ્યાત્મ-જ્ઞાન-નિત્યત્વમ્ તત્ત્વ-જ્ઞાન-અર્થ-દર્શનમ્ ।

એતત્ જ્ઞાનમ્ ઇતિ પ્રોક્તમ્ અજ્ઞાનમ્ યત્ અતઃ અન્યથા ॥ ૧૩-૧૧ ॥

જ્ઞેયં યત્તત્પ્રવક્ષ્યામિ યજ્ઞજ્ઞાત્વામૃતમશ્રુતે ।

અનાદિમત્પરં બ્રહ્મ ન સત્તત્રાસદુચ્યતે ॥ ૧૩-૧૨ ॥

જ્ઞેયમ્ યત્ તત્ પ્રવક્ષ્યામિ યત્ જ્ઞાત્વા અમૃતમ્ અશ્રુતે ।

અનાદિમત્ પરમ્ બ્રહ્મ ન સત્ તત્ ન અસત્ ઉચ્યતે ॥ ૧૩-૧૨ ॥

સર્વતઃ પાણિપાદં તત્સર્વતોઽક્ષિશિરોમુખમ્ ।
 સર્વતઃ શ્રુતિમલ્લોકે સર્વમાવૃત્ય તિષ્ઠતિ ॥ ૧૩-૧૩ ॥
 સર્વતઃ પાણિ-પાદમ્ તત્ સર્વતઃ અક્ષિ-શિરઃ-મુખમ્ ।
 સર્વતઃ શ્રુતિમત્ લોકે સર્વમ્ આવૃત્ય તિષ્ઠતિ ॥ ૧૩-૧૩ ॥
 સર્વેન્દ્રિયગુણભાસં સર્વેન્દ્રિયવિવર્જિતમ્ ।
 અસક્તં સર્વભૃચ્ચૈવ નિર્ગુણં ગુણભોક્તૃ ચ ॥ ૧૩-૧૪ ॥
 સર્વ-ઇન્દ્રિય-ગુણ-આભાસમ્ સર્વ-ઇન્દ્રિય-વિવર્જિતમ્ ।
 અસક્તમ્ સર્વ-ભૃત્ ચ એવ નિર્ગુણમ્ ગુણ-ભોક્તૃ ચ ॥ ૧૩-૧૪ ॥
 બહિરન્તઃશ્ચ ભૂતાનામચરં ચરમેવ ચ ।
 સૂક્ષ્મત્વાત્તદવિજ્ઞેયં દૂરસ્થં ચાન્તિકે ચ તત્ ॥ ૧૩-૧૫ ॥
 બહિઃ-અન્તઃ ચ ભૂતાનામ્ અચરમ્ ચરમ્ એવ ચ ।
 સૂક્ષ્મત્વાત્ તત્ અવિજ્ઞેયમ્ દૂરસ્થમ્ ચ અન્તિકે ચ તત્ ॥ ૧૩-૧૫ ॥
 અવિભક્તં ચ ભૂતેષુ વિભક્તમિવ ચ સ્થિતમ્ ।
 ભૂતભર્તૃ ચ તજ્ઞેયં ગ્રસિષ્ણુ પ્રભવિષ્ણુ ચ ॥ ૧૩-૧૬ ॥
 અવિભક્તમ્ ચ ભૂતેષુ વિભક્તમ્ ઇવ ચ સ્થિતમ્ ।
 ભૂત-ભર્તૃ ચ તત્ જ્ઞેયમ્ ગ્રસિષ્ણુ પ્રભવિષ્ણુ ચ ॥ ૧૩-૧૬ ॥
 જ્યોતિષામપિ તજ્જ્યોતિસ્તમસઃ પરમુચ્યતે ।
 જ્ઞાનં જ્ઞેયં જ્ઞાનગમ્યં હૃદિ સર્વસ્ય ધિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૩-૧૭ ॥
 જ્યોતિષામ્ અપિ તત્ જ્યોતિઃ તમસઃ પરમ્ ઉચ્યતે ।
 જ્ઞાનમ્ જ્ઞેયમ્ જ્ઞાનગમ્યમ્ હૃદિ સર્વસ્ય ધિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૩-૧૭ ॥
 ઇતિ ક્ષેત્રં તથા જ્ઞાનં જ્ઞેયં ચોક્તં સમાસતઃ ।
 મદ્ભક્ત એતદ્વિજ્ઞાય મદ્ભાવાયોપપદ્યતે ॥ ૧૩-૧૮ ॥
 ઇતિ ક્ષેત્રમ્ તથા જ્ઞાનમ્ જ્ઞેયમ્ ચ ઉક્તમ્ સમાસતઃ ।
 મત્-ભક્તઃ એતત્ વિજ્ઞાય મત્-ભાવાય ઉપપદ્યતે ॥ ૧૩-૧૮ ॥
 પ્રકૃતિં પુરુષં ચૈવ વિદ્ધ્યનાદી ઉભાવપિ ।
 વિકારાંશ્ચ ગુણાંશ્ચૈવ વિદ્ધિ પ્રકૃતિસમ્ભવાન્ ॥ ૧૩-૧૯ ॥
 પ્રકૃતિમ્ પુરુષમ્ ચ એવ વિદ્ધિ અનાદી ઉભાઉ અપિ ।

विकारान् य गुणान् य એવ વિદ્ધિ પ્રકૃતિ-સમ્ભવાન્ ॥ ૧૩-૧૯ ॥

કાર્યકારણકર્તૃત્વે હેતુઃ પ્રકૃતિરુચ્યતે ।

પુરુષઃ સુખ-દુઃખાનાં ભોક્તૃત્વે હેતુરુચ્યતે ॥ ૧૩-૨૦ ॥

કાર્ય-કારણ-કર્તૃત્વે હેતુઃ પ્રકૃતિઃ ઉચ્યતે ।

પુરુષઃ સુખ-દુઃખાનામ્ ભોક્તૃત્વે હેતુઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૩-૨૦ ॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થો હિ ભુક્તો પ્રકૃતિજાન્ગુણાન્ ।

કારણં ગુણસદ્ગોડસ્ય સદસદ્યોનિજન્મસુ ॥ ૧૩-૨૧ ॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થઃ હિ ભુક્તો પ્રકૃતિજાન્ ગુણાન્ ।

કારણમ્ ગુણ-સદ્ગઃ અસ્ય સત્ અસત્ યોનિ-જન્મસુ ॥ ૧૩-૨૧ ॥

ઉપદ્ર્ષ્ટાનુમન્તા ય ભર્તા ભોક્તા મહેશ્વરઃ ।

પરમાત્મેતિ ચાપ્યુક્તો દેહેડસ્મિન્પુરુષઃ પરઃ ॥ ૧૩-૨૨ ॥

ઉપદ્ર્ષ્ટા અનુમન્તા ય ભર્તા ભોક્તા મહેશ્વરઃ ।

પરમાત્મા ઇતિ ય અપિ ઉક્તઃ દેહે અસ્મિન્ પુરુષઃ પરઃ ॥ ૧૩-૨૨ ॥

ય એવં વેત્તિ પુરુષં પ્રકૃતિં ય ગુણૈઃ સહ ।

સર્વથા વર્તમાનોડપિ ન સ ભૂયોડભિજાયતે ॥ ૧૩-૨૩ ॥

યઃ એવમ્ વેત્તિ પુરુષમ્ પ્રકૃતિમ્ ય ગુણૈઃ સહ ।

સર્વથા વર્તમાનઃ અપિ ન સઃ ભૂયઃ અભિજાયતે ॥ ૧૩-૨૩ ॥

ધ્યાનેનાત્મનિ પશ્યન્તિ કેચિદાત્માનમાત્મના ।

અન્યે સાદ્ગ્યેન યોગેન કર્મયોગેન ચાપરે ॥ ૧૩ -૨૪ ॥

ધ્યાનેન આત્મનિ પશ્યન્તિ કેચિત્ આત્માનમ્ આત્મના ।

અન્યે સાદ્ગ્યેન યોગેન કર્મ-યોગેન ચ અપરે ॥ ૧૩-૨૪ ॥

અન્યે ત્વેવમજાનન્તઃ શ્રુત્વાન્યેભ્ય ઉપાસતે ।

તેડપિ ચાતિતરન્ત્યેવ મૃત્યું શ્રુતિપરાયણાઃ ॥ ૧૩-૨૫ ॥

અન્યે તુ એવમ્ અજાનન્તઃ શ્રુત્વા અન્યેભ્યઃ ઉપાસતે ।

તે અપિ ય અતિતરન્તિ એવ મૃત્યુમ્ શ્રુતિ-પરાયણાઃ ॥ ૧૩-૨૫ ॥

યાવત્સગ્જાયતે કિઞ્ચિત્સત્ત્વં સ્થાવરજડ્ગમમ્ ।

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞસઃ । ન્યોગાત્તદ્વિદ્ધિ ભરતર્ષભ ॥ ૧૩-૨૬ ॥

યાવત્ સજ્જાયતે કિંચિત્ સત્ત્વમ્ સ્થાવર-જડ્ગમમ્ ।

ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રજ્ઞ-સંયોગાત્ તત્ વિદ્ધિ ભરતર્ષભ ॥ ૧૩-૨૬ ॥

સમં સર્વેષુ ભૂતેષુ તિષ્ઠન્તં પરમેશ્વરમ્ ।

વિનશ્યત્સ્વવિનશ્યન્તં યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥ ૧૩-૨૭ ॥

સમમ્ સર્વેષુ ભૂતેષુ તિષ્ઠન્તમ્ પરમેશ્વરમ્ ।

વિનશ્યત્સુ અવિનશ્યન્તમ્ યઃ પશ્યતિ સઃ પશ્યતિ ॥ ૧૩-૨૭ ॥

સમં પશ્યન્તિ સર્વત્ર સમવસ્થિતમીશ્વરમ્ ।

ન હિનસ્ત્યાત્મનાત્માનં તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥ ૧૩-૨૮ ॥

સમં પશ્યન્ હિ સર્વત્ર સમવસ્થિતમ્ ઈશ્વરમ્ ।

ન હિનસ્તિ આત્મના આત્માનમ્ તતઃ યાતિ પરામ્ ગતિમ્ ॥ ૧૩-૨૮ ॥

પ્રકૃત્યૈવ ય કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ।

યઃ પશ્યતિ તથાત્માનમકર્તારં સ પશ્યતિ ॥ ૧૩-૨૯ ॥

પ્રકૃત્યા એવ ય કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ।

યઃ પશ્યતિ તથા આત્માનમ્ અકર્તારમ્ સઃ પશ્યતિ ॥ ૧૩-૨૯ ॥

યદા ભૂતપૃથગભાવમેકસ્થમનુપશ્યતિ ।

તત એવ ય વિસ્તારં બ્રહ્મ સમ્પદ્યતે તદા ॥ ૧૩-૩૦ ॥

યદા ભૂત-પૃથક્-ભાવમ્ એકસ્થમ્ અનુપશ્યતિ ।

તતઃ એવ ય વિસ્તારમ્ બ્રહ્મ સમ્પદ્યતે તદા ॥ ૧૩-૩૦ ॥

અનાદિત્વાત્રિર્ગુણત્વાત્પરમાત્માયમવ્યયઃ ।

શરીરસ્થોઽપિ કૌન્તેય ન કરોતિ ન લિપ્યતે ॥ ૧૩-૩૧ ॥

અનાદિત્વાત્ ત્રિર્ગુણત્વાત્ પરમાત્મા અયમ્ અવ્યયઃ ।

શરીરસ્થઃ અપિ કૌન્તેય ન કરોતિ ન લિપ્યતે ॥ ૧૩-૩૧ ॥

યથા સર્વગતં સૌક્ષ્મ્યાદાકાશં નોપલિપ્યતે ।

સર્વત્રાવસ્થિતો દેહે તથાત્મા નોપલિપ્યતે ॥ ૧૩-૩૨ ॥

યથા સર્વગતમ્ સૌક્ષ્મ્યાત્ આકાશમ્ ન ઉપલિપ્યતે ।

સર્વત્ર-અવસ્થિતઃ દેહે તથા આત્મા ન ઉપલિપ્યતે ॥ ૧૩-૩૨ ॥

યથા પ્રકાશયત્યેકઃ કૃત્સ્નં લોકમિમં રવિઃ ।

ક્ષેત્રં ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્નં પ્રકાશયતિ ભારત ॥ ૧૩-૩૩ ॥

યથા પ્રકાશયતિ એકઃ કૃત્સ્નમ્ લોકમ્ ઇમમ્ રવિઃ ।
 ક્ષેત્રમ્ ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્નમ્ પ્રકાશયતિ ભારત ॥ ૧૩-૩૩ ॥
 ક્ષેત્રક્ષેત્રજયોરેવમન્તરં જ્ઞાનચક્ષુષા ।
 ભૂતપ્રકૃતિમોક્ષં ચ યે વિદુર્યાન્તિ તે પરમ્ ॥ ૧૩-૩૪ ॥
 ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રજયોઃ એવમ્ અન્તરમ્ જ્ઞાન-ચક્ષુષા ।
 ભૂત-પ્રકૃતિ-મોક્ષમ્ ચ યે વિદુઃ યાન્તિ તે પરમ્ ॥ ૧૩-૩૪ ॥
 ઐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
 બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
 ક્ષેત્રક્ષેત્રજાવિભાગયોગો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૩ ॥
 ઐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ
 બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે
 ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રજા-વિભાગ-યોગઃ નામ ત્રયોદશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૩ ॥

૧૪

અથ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ । ગુણત્રયવિભાગયોગઃ ।
 અથ ચતુર્દશઃ અધ્યાયઃ । ગુણ-ત્રય-વિભાગ-યોગઃ ।
 શ્રીભગવાનુવાચ ।
 શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।
 પરં ભૂયઃ પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાનાં જ્ઞાનમુત્તમમ્ ।
 યજ્ઞજ્ઞાત્વા મુનયઃ સર્વે પરાં સિદ્ધિમિતો ગતાઃ ॥ ૧૪-૧ ॥
 પરમ્ ભૂયઃ પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાનામ્ જ્ઞાનમ્ ઉત્તમમ્ ।
 યત્ જ્ઞાત્વા મુનયઃ સર્વે પરામ્ સિદ્ધિમ્ ઇતઃ ગતાઃ ॥ ૧૪-૧ ॥
 ઇદં જ્ઞાનમુપાશ્રિત્ય મમ સાધર્મ્યમાગતાઃ ।
 સર્ગોઽપિ નોપજાયન્તે પ્રલયે ન વ્યથન્તિ ચ ॥ ૧૪-૨ ॥
 ઇદમ્ જ્ઞાનમ્ ઉપાશ્રિત્ય મમ સાધર્મ્યમ્ આગતાઃ ।
 સર્ગે અપિ ન ઉપજાયન્તે પ્રલયે ન વ્યથન્તિ ચ ॥ ૧૪-૨ ॥
 મમ યોનિર્મહદ્ બ્રહ્મ તસ્મિન્ગર્ભે દધામ્યહમ્ ।

સમ્ભવઃ સર્વભૂતાનાં તતો ભવતિ ભારત ॥ ૧૪-૩ ॥

મમ યોનિઃ મહત્ બ્રહ્મ તસ્મિન્ ગર્ભમ્ દધામિ અહમ્ ।

સમ્ભવઃ સર્વ-ભૂતાનામ્ તતઃ ભવતિ ભારત ॥ ૧૪-૩ ॥

સર્વયોનિષુ કૌન્તેય મૂર્તયઃ સમ્ભવન્તિ યાઃ ।

તાસાં બ્રહ્મ મહદ્યોનિરહં બીજપ્રદઃ પિતા ॥ ૧૪-૪ ॥

સર્વ-યોનિષુ કૌન્તેય મૂર્તયઃ સમ્ભવન્તિ યાઃ ।

તાસામ્ બ્રહ્મ મહત્ યોનિઃ અહમ્ બીજ-પ્રદઃ પિતા ॥ ૧૪-૪ ॥

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણાઃ પ્રકૃતિસમ્ભવાઃ ।

નિબધ્નન્તિ મહાબાહો દેહે દેહિનમવ્યયમ્ ॥ ૧૪-૫ ॥

સત્ત્વમ્ રજઃ તમઃ ઇતિ ગુણાઃ પ્રકૃતિ-સમ્ભવાઃ ।

નિબધ્નન્તિ મહા-બાહો દેહે દેહિનમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૧૪-૫ ॥

તત્ર સત્ત્વં નિર્મલત્વાત્પ્રકાશકમનામયમ્ ।

સુખસદ્ગેન બધ્નાતિ જ્ઞાનસદ્ગેન ચાનઘ ॥ ૧૪-૬ ॥

તત્ર સત્ત્વમ્ નિર્મલત્વાત્ પ્રકાશકમ્ અનામયમ્ ।

સુખ-સદ્ગેન બધ્નાતિ જ્ઞાન-સદ્ગેન ચ અનઘ ॥ ૧૪-૬ ॥

રજો રાગાત્મકં વિદ્ધિ તૃષ્ણાસદ્ગસમુદ્ભવમ્ ।

તન્નિબધ્નાતિ કૌન્તેય કર્મસદ્ગેન દેહિનમ્ ॥ ૧૪-૭ ॥

રજઃ રાગ-આત્મકમ્ વિદ્ધિ તૃષ્ણા-સદ્ગ-સમુદ્ભવમ્ ।

તત્ નિબધ્નાતિ કૌન્તેય કર્મ-સદ્ગેન દેહિનમ્ ॥ ૧૪-૭ ॥

તમસ્ત્વજ્ઞાનજં વિદ્ધિ મોહનં સર્વદેહિનામ્ ।

પ્રમાદાલસ્યનિદ્રાભિસ્તન્નિબધ્નાતિ ભારત ॥ ૧૪-૮ ॥

તમઃ તુ અજ્ઞાનજમ્ વિદ્ધિ મોહનમ્ સર્વ-દેહિનામ્ ।

પ્રમાદ-આલસ્ય-નિદ્રાભિઃ તત્ નિબધ્નાતિ ભારત ॥ ૧૪-૮ ॥

સત્ત્વં સુખે સઙ્ગયતિ રજઃ કર્મણિ ભારત ।

જ્ઞાનમાવૃત્ય તુ તમઃ પ્રમાદે સઙ્ગયત્યુત ॥ ૧૪-૯ ॥

સત્ત્વમ્ સુખે સઙ્ગયતિ રજઃ કર્મણિ ભારત ।

જ્ઞાનમ્ આવૃત્ય તુ તમઃ પ્રમાદે સઙ્ગયતિ ઉત ॥ ૧૪-૯ ॥

रजस्तमश्चाभिभूय सत्त्वं भवति भारत ।

रजः सत्त्वं तमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ १४-१० ॥

रजः तमः य अभिभूय सत्त्वम् भवति भारत ।

रजः सत्त्वम् तमः य अवे तमः सत्त्वम् रजः तथा ॥ १४-१० ॥

सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन्प्रकाश उपजायते ।

ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्त्वमित्युत ॥ १४-११ ॥

सर्व-द्वारेषु देहे अस्मिन् प्रकाशः उपजायते ।

ज्ञानम् यदा तदा विद्यात् विवृद्धम् सत्त्वम् इति उत ॥ १४-११ ॥

लोभः प्रवृत्तिरारम्भः कर्मणामशमः स्पृहा ।

रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भरतर्षभ ॥ १४-१२ ॥

लोभः प्रवृत्तिः आरम्भः कर्मणाम् अशमः स्पृहा ।

रजसि ऐतानि जायन्ते विवृद्धे भरतर्षभ ॥ १४-१२ ॥

अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो मोह एव य ।

तमस्येतानि जायन्ते विवृद्धे कुरु-नन्दन ॥ १४-१३ ॥

अप्रकाशः अप्रवृत्तिः य प्रमादः मोहः एव य ।

तमसि ऐतानि जायन्ते विवृद्धे कुरु-नन्दन ॥ १४-१३ ॥

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत् ।

तदोत्तमविदां लोकानमलान्प्रतिपद्यते ॥ १४-१४ ॥

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयम् याति देह-भृत् ।

तदा उत्तम-विदाम् लोकान् अमलान् प्रतिपद्यते ॥ १४-१४ ॥

रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसङ्गिषु जायते ।

तथा प्रलीनस्तमसि भूढ्योनिषु जायते ॥ १४-१५ ॥

रजसि प्रलयम् गत्वा कर्म-सङ्गिषु जायते ।

तथा प्रलीनः तमसि भूढ-योनिषु जायते ॥ १४-१५ ॥

कर्मणः सुकृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं क्लृप्तम् ।

रजसस्तु क्लृप्तं दुःखमज्ञानं तमसः क्लृप्तम् ॥ १४-१६ ॥

कर्मणः सुकृतस्य आहुः सात्त्विकम् निर्मलम् क्लृप्तम् ।

रजसः तु क्लृप्तम् दुःखम् अज्ञानम् तमसः क्लृप्तम् ॥ १४-१६ ॥

સત્વાત્સઙ્ગાયતે જ્ઞાનં રજસો લોભ એવ ચ ।

પ્રમાદમોહૌ તમસો ભવતોઽજ્ઞાનમેવ ચ ॥ ૧૪-૧૭ ॥

સત્વાત્ સઙ્ગાયતે જ્ઞાનમ્ રજસઃ લોભઃ એવ ચ ।

પ્રમાદ-મોહૌ તમસઃ ભવતઃ અજ્ઞાનમ્ એવ ચ ॥ ૧૪-૧૭ ॥

ઉર્ધ્વં ગચ્છન્તિ સત્ત્વસ્થા મધ્યે તિષ્ઠન્તિ રાજસાઃ ।

જઘન્યગુણવૃત્તિસ્થા અધો ગચ્છન્તિ તામસાઃ ॥ ૧૪-૧૮ ॥

ઉર્ધ્વમ્ ગચ્છન્તિ સત્ત્વસ્થાઃ મધ્યે તિષ્ઠન્તિ રાજસાઃ ।

જઘન્ય-ગુણ-વૃત્તિસ્થાઃ અધઃ ગચ્છન્તિ તામસાઃ ॥ ૧૪-૧૮ ॥

નાન્યં ગુણેભ્યઃ કર્તારં યદા દ્રષ્ટાનુપશ્યતિ ।

ગુણેભ્યશ્ચ પરં વેત્તિ મદ્ભાવં સોઽધિગચ્છતિ ॥ ૧૪-૧૯ ॥

ન અન્યમ્ ગુણેભ્યઃ કર્તારમ્ યદા દ્રષ્ટા અનુપશ્યતિ ।

ગુણેભ્યઃ ચ પરમ્ વેત્તિ મત્-ભાવમ્ સઃ અધિગચ્છતિ ॥ ૧૪-૧૯ ॥

ગુણાનેતાનતીત્ય ત્રીન્દેહી દેહસમુદ્ભવાન્ ।

જન્મમૃત્યુજરાદુઃખૈર્વિમુક્તોઽમૃતમશ્રુતે ॥ ૧૪-૨૦ ॥

ગુણાન્ એતાન્ અતીત્ય ત્રીન્ દેહી દેહ-સમુદ્ભવાન્ ।

જન્મ-મૃત્યુ-જરા-દુઃખૈઃ વિમુક્તઃ અમૃતમ્ અશ્રુતે ॥ ૧૪-૨૦ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

કૈર્લિઙ્ગૈસ્ત્રીન્ગુણાનેતાનતીતો ભવતિ પ્રભો ।

કિમાચારઃ કથં ચૈતાંસ્ત્રીન્ગુણાનતિવર્તતે ॥ ૧૪-૨૧ ॥

કૈઃ લિઙ્ગૈઃ ત્રીન્ ગુણાન્ એતાન્ અતીતઃ ભવતિ પ્રભો ।

કિમ્ આચારઃ કથમ્ ચ એતાન્ ત્રીન્ ગુણાન્ અતિવર્તતે ॥ ૧૪-૨૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

પ્રકાશં ચ પ્રવૃત્તિં ચ મોહમેવ ચ પાણ્ડવ ।

ન દ્વેષ્ટિ સમ્પ્રવૃત્તાનિ ન નિવૃત્તાનિ કાઙ્ક્ષતિ ॥ ૧૪-૨૨ ॥

પ્રકાશમ્ ચ પ્રવૃત્તિમ્ ચ મોહમ્ એવ ચ પાણ્ડવ ।

न द्वेष्टि सम्प्रवृत्तानि न निवृत्तानि काङ्क्षति ॥ १४-२२ ॥

उदासीनवदासीनो गुणैर्यो न विद्याल्यते ।

गुणा वर्तन्त एत्येवं योऽवतिष्ठति नेङ्गते ॥ १४-२३ ॥

उदासीनवत् आसीनः गुणैः यः न विद्याल्यते ।

गुणाः वर्तन्ते इति એવમ્ यः अवतिष्ठति न एङ्गते ॥ १४-२३ ॥

समदुःखसुखः स्वस्थः समलोष्टाश्मकाञ्चनः ।

तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥ १४-२४ ॥

સમ-દુઃખ-સુખઃ સ્વસ્થઃ સમ-લોષ્ટ-અશ્મ-કાઞ્ચનઃ ।

તુલ્ય-પ્રિય-અપ્રિયઃ ધીરઃ તુલ્ય-નિન્દા-આત્મ-સંસ્તુતિઃ ॥ ૧૪-૨૪ ॥

मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ।

सर्वारम्भपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते ॥ १४-२५ ॥

માન-અપમાનયોઃ તુલ્યઃ તુલ્યઃ મિત્ર-અરિ-પક્ષયોઃ ।

સર્વ-આરમ્ભ-પરિત્યાગી ગુણાતીતઃ સઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૪-૨૫ ॥

मां य योऽव्यभिचारेण भक्तियोगेन सेवते ।

स गुणान्समतीत्यैताન્ब्रह्मભૂયાય કલ્પતે ॥ ૧૪-૨૬ ॥

મામ્ ય યઃ અવ્યભિચારેણ ભક્તિ-યોગેન સેવતે ।

સઃ ગુણાન્ સમતીત્ય એતાન્ બ્રહ્મ-ભૂયાય કલ્પતે ॥ ૧૪-૨૬ ॥

બ્રહ્મણો હિ પ્રતિષ્ઠાહમમૃતસ્યાવ્યયસ્ય ચ ।

શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુખસ્યૈકાન્તિકસ્ય ચ ॥ ૧૪-૨૭ ॥

બ્રહ્મણઃ હિ પ્રતિષ્ઠા અહમ્ અમૃતસ્ય અવ્યયસ્ય ચ ।

શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુખસ્ય એકાન્તિકસ્ય ચ ॥ ૧૪-૨૭ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

ગુણત્રયવિભાગયોગો નામ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

ॐ तत् सत् एति श्रीमत् भगवत् गीतासु उपनिषत्सु

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

ગુણ-ત્રય-વિભાગ-યોગઃ નામ ચતુર્દશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

૧૫

અથ પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ । પુરુષોત્તમયોગઃ ।

અથ પચ્ચદશઃ અધ્યાયઃ । પુરુષોત્તમ-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ઊર્ધ્વમૂલમધઃશાખમશ્વત્થં પ્રાહુરવ્યયમ્ ।

છન્દાંસિ યસ્ય પર્ણાનિ યસ્તં વેદ સ વેદવિત્ ॥ ૧૫-૧ ॥

ઊર્ધ્વ-મૂલમ્ અધઃ-શાખમ્ અશ્વત્થમ્ પ્રાહુઃ અવ્યયમ્ ।

છન્દાંસિ યસ્ય પર્ણાનિ યઃ તમ્ વેદ સઃ વેદવિત્ ॥ ૧૫-૧ ॥

અધશ્ચોર્ધ્વં પ્રસૂતાસ્તસ્ય શાખા

ગુણપ્રવૃદ્ધા વિષયપ્રવાલાઃ ।

અધશ્ચ મૂલાન્યનુસન્તતાનિ

કર્માનુબન્ધીનિ મનુષ્યલોકે ॥ ૧૫-૨ ॥

અધઃ ચ ઊર્ધ્વમ્ પ્રસૂતાઃ તસ્ય શાખાઃ

ગુણ-પ્રવૃદ્ધાઃ વિષય-પ્રવાલાઃ ।

અધઃ ચ મૂલાનિ અનુસન્તતાનિ

કર્મ-અનુબન્ધીનિ મનુષ્ય-લોકે ॥ ૧૫-૨ ॥

ન રૂપમસ્યેહ તથોપલભ્યતે

નાન્તો ન ચાદિર્ન ચ સમ્પ્રતિષ્ઠા ।

અશ્વત્થમેનં સુવિરૂઢમૂલં

અસઙ્ગશસ્ત્રેણ દૃઢેન છિત્વા ॥ ૧૫-૩ ॥

ન રૂપમ્ અસ્ય ઇહ તથા ઉપલભ્યતે

ન અન્તઃ ન ચ આદિઃ ન ચ સમ્પ્રતિષ્ઠા ।

અશ્વત્થમ્ એનમ્ સુવિરૂઢ-મૂલમ્

અસઙ્ગ-શસ્ત્રેણ દૃઢેન છિત્વા ॥ ૧૫-૩ ॥

તતઃ પદં તત્પરિમાર્ગિતવ્યં

યસ્મિન્ગતા ન નિવર્તન્તિ ભૂયઃ ।

તમેવ ચાદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે ।

યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૂતા પુરાણી ॥ ૧૫-૪ ॥

ततः पदम् तत् परिमार्गितव्यं

यस्मिन् गताः न निवर्तन्ति भूयः ।

तम् એવ ચ આદ્યમ્ પુરુષમ્ પ્રપદ્યે ।

યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૂતા પુરાણી ॥ ૧૫-૪ ॥

निर्मन्मोडा जितसङ्गदोषा

अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।

દ્રઙ્દૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજ્ઞૈર્-

ગચ્છન્ત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં તત્ ॥ ૧૫-૫ ॥

निर्मन्-मोडाः जितसङ्गदोषाः

अध्यात्म-नित्याः विनिवृत्त-कामाः ।

દ્રઙ્દૈઃ વિમુક્તાઃ સુખ-દુઃખ-સંજ્ઞૈઃ

ગચ્છન્તિ અમૂઢાઃ પદમ્ અવ્યયં તત્ ॥ ૧૫-૫ ॥

न तद्भासयते सूर्यो न शशाङ्को न पावकः ।

યદ્રત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ભામ પરમં મમ ॥ ૧૫-૬ ॥

न तद् भासयते सूर्यः न शशाङ्कः न पावकः ।

યત્ ગત્વા ન નિવર્તન્તે તત્ ધામ પરમમ્ મમ ॥ ૧૫-૬ ॥

ममैवांशो ज्वलोकं ज्वलभूतः सनातनः ।

મનઃષષ્ઠાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥ ૧૫-૭ ॥

મમ એવ અંશઃ જીવ-લોકે જીવ-ભૂતઃ સનાતનઃ ।

મનઃ-ષષ્ઠાનિ-ઇન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિ-સ્થાનિ કર્ષતિ ॥ ૧૫-૭ ॥

शरीरं यदवाप्नोति यश्चाप्युत्कामतीश्वरः ।

ગૃહીત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગન્ધાનિવાશયાત્ ॥ ૧૫-૮ ॥

શરીરમ્ યત્ અવાપ્નોતિ યત્ ચ અપિ ઉત્કામતિ ઈશ્વરઃ ।

ગૃહીત્વા એતાનિ સંયાતિ વાયુઃ ગન્ધાન્ ઇવ આશયાત્ ॥ ૧૫-૮ ॥

श्रोत्रं यक्षुः स्पर्शनं य रसनं घ्राणमेव च ।

અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે ॥ ૧૫-૯ ॥

શ્રોત્રમ્ યક્ષુઃ સ્પર્શનમ્ ચ રસનમ્ ઘ્રાણમ્ એવ ચ ।

અધિષ્ઠાય મનઃ ચ અયમ્ વિષયાન્ ઉપસેવતે ॥ ૧૫-૯ ॥

ઉત્ક્રામન્તં સ્થિતં વાપિ ભુજ્જાનં વા ગુણાન્વિતમ્ ।

વિમૂઢા નાનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ ॥ ૧૫-૧૦ ॥

ઉત્ક્રામન્તમ્ સ્થિતમ્ વા અપિ ભુજ્જાનમ્ વા ગુણ-અન્વિતમ્ ।

વિમૂઢાઃ ન અનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાન-ચક્ષુષઃ ॥ ૧૫-૧૦ ॥

યતન્તો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યન્ત્યાત્મન્યવસ્થિતમ્ ।

યતન્તોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યથેતસઃ ॥ ૧૫-૧૧ ॥

યતન્તઃ યોગિનઃ ચ એનમ્ પશ્યન્તિ આત્માનિ અવસ્થિતમ્ ।

યતન્તઃ અપિ અકૃત-આત્માનઃ ન એનમ્ પશ્યન્તિ અથેતસઃ ॥ ૧૫-૧૧ ॥

યદાદિત્યગતં તેજો જગદ્ભાસયતેઽખિલમ્ ।

યચ્ચન્દ્રમસિ ચચ્ચાગ્રૌ તત્તેજો વિહ્લિ મામકમ્ ॥ ૧૫-૧૨ ॥

યત્ આદિત્ય-ગતં તેજઃ જગત્ ભાસયતે અખિલમ્ ।

યત્ ચન્દ્રમસિ યત્ ચ અગ્રૌ તત્ તેજઃ વિહ્લિ મામકમ્ ॥ ૧૫-૧૨ ॥

ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા ।

પુષ્પામિ ચૌષધીઃ સર્વાઃ સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ ॥ ૧૫-૧૩ ॥

ગામ્ આવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામિ અહમ્ ઓજસા ।

પુષ્પામિ ચ ઓષધીઃ સર્વાઃ સોમઃ ભૂત્વા રસાત્મકઃ ॥ ૧૫-૧૩ ॥

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।

પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧૫-૧૪ ॥

અહમ્ વૈશ્વાનરઃ ભૂત્વા પ્રાણિનામ્ દેહમ્ આશ્રિતઃ ।

પ્રાણ-અપાન-સમ-આયુક્તઃ પચામિ અન્નમ્ ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧૫-૧૪ ॥

સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સન્નિવિષ્ટો

મત્તઃ સ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનઞ્ચ ।

વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદો

વેદાન્તકુદ્વેદવિદેવ ચાહમ્ ॥ ૧૫-૧૫ ॥

સર્વસ્ય ચ અહમ્ હૃદિ સન્નિવિષ્ટઃ

મત્તઃ સ્મૃતિઃ જ્ઞાનમ્ અપોહનમ્ ચ ।

વેદૈઃ ચ સર્વૈઃ અહમ્ એવ વેદઃ

વેદાન્ત-કૃત્ વેદ-વિત્ એવ ચ અહમ્ ॥ ૧૫-૧૫ ॥

દ્રાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥ ૧૫-૧૬ ॥

દ્વૌ ઇમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરઃ ચ અક્ષરઃ એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થઃ અક્ષરઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૫-૧૬ ॥

ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહૃતઃ ।

યો લોકત્રયમાવિશ્ય બિભર્ત્યવ્યય ઈશ્વરઃ ॥ ૧૫-૧૭ ॥

ઉત્તમઃ પુરુષઃ તુ અન્યઃ પરમ્-આત્મા ઇતિ ઉદાહૃતઃ ।

યઃ લોક-ત્રયમ્ આવિશ્ય બિભર્તિ અવ્યયઃ ઈશ્વરઃ ॥ ૧૫-૧૭ ॥

યસ્માત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ ।

અતોઽસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૫-૧૮ ॥

યસ્માત્ ક્ષરમ્ અતીતઃ અહમ્ અક્ષરાત્ અપિ ચ ઉત્તમઃ ।

અતઃ અસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૫-૧૮ ॥

યો મામેવમસમ્મૂઢો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ।

સ સર્વવિદ્ભજતિ માં સર્વભાવેન ભારત ॥ ૧૫-૧૯ ॥

યઃ મામ્ એવમ્ અસમ્મૂઢઃ જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ।

સઃ સર્વ-વિત્ ભજતિ મામ્ સર્વ-ભાવેન ભારત ॥ ૧૫-૧૯ ॥

ઇતિ ગુહ્યતમં શાસ્ત્રમિદમુક્તં મયાનઘ ।

એતદ્બુદ્ધ્યા બુદ્ધિમાન્સ્યાત્કૃતકૃત્યશ્ચ ભારત ॥ ૧૫-૨૦ ॥

ઇતિ ગુહ્યતમમ્ શાસ્ત્રમ્ ઇદમ્ ઉક્તમ્ મયા અનઘ ।

એતત્ બુદ્ધ્યા બુદ્ધિમાન્ સ્યાત્ કૃતકૃત્યઃ ચ ભારત ॥ ૧૫-૨૦ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

પુરુષોત્તમયોગો નામ પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદેપુરુષોત્તમ-યોગો

નામ પચ્ચદશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

૧૬

અથ ષોડશોઽધ્યાયઃ । દૈવાસુરસમ્પદ્ધિભાગયોગઃ ।

અથ ષોડશઃ અધ્યાયઃ । દૈવ-આસુર-સમ્પત્-વિભાગ-યોગઃ ।

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

અભયં સત્ત્વસંશુદ્ધિજ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ ।

દાનં દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥ ૧૬-૧ ॥

અભયમ્ સત્ત્વ-સંશુદ્ધિઃ જ્ઞાન-યોગ-વ્યવસ્થિતિઃ ।

દાનમ્ દમઃ ચ યજ્ઞઃ ચ સ્વાધ્યાયઃ તપઃ આર્જવમ્ ॥ ૧૬-૧ ॥

અહિંસા સત્યમક્રોધસ્ત્યાગઃ શાન્તિરપૈશુનમ્ ।

દયા ભૂતેષ્વલોલુપ્ત્યં માર્દવં દ્વીરચાપલમ્ ॥ ૧૬-૨ ॥

અહિંસા સત્યમ્ અક્રોધઃ ત્યાગઃ શાન્તિઃ અપૈશુનમ્ ।

દયા ભૂતેષુ અલોલુપ્ત્યમ્ માર્દવમ્ દ્વીઃ અચાપલમ્ ॥ ૧૬-૨ ॥

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમદ્રોહો નાતિમાનિતા ।

ભવન્તિ સમ્પદં દૈવીમભિજાતસ્ય ભારત ॥ ૧૬-૩ ॥

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમ્ અદ્રોહઃ ન અતિ-માનિતા ।

ભવન્તિ સમ્પદમ્ દૈવીમ્ અભિજાતસ્ય ભારત ॥ ૧૬-૩ ॥

દમ્ભો દર્પોઽભિમાનશ્ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમેવ ચ ।

અજ્ઞાનં ચાભિજાતસ્ય પાર્થ સમ્પદમાસુરીમ્ ॥ ૧૬-૪ ॥

દમ્ભઃ દર્પઃ અભિમાનઃ ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમ્ એવ ચ ।

અજ્ઞાનમ્ ચ અભિજાતસ્ય પાર્થ સમ્પદમ્ આસુરીમ્ ॥ ૧૬-૪ ॥

દૈવી સમ્પદ્ધિમોક્ષાય નિબન્ધાયાસુરી મતા ।

મા શુચઃ સમ્પદં દૈવીમભિજાતોઽસિ પાણ્ડવ ॥ ૧૬-૫ ॥

દૈવી સમ્પત્ વિમોક્ષાય નિબન્ધાય આસુરી મતા ।

મા શુચઃ સમ્પદમ્ દૈવીમ્ અભિજાતઃ અસિ પાણ્ડવ ॥ ૧૬-૫ ॥

દ્વૌ ભૂતસર્ગો લોકેઽસ્મિન્દૈવ આસુર એવ ચ ।

દૈવો વિસ્તરશઃ પ્રોક્ત આસુરં પાર્થ મે શૃણુ ॥ ૧૬-૬ ॥

દ્વૌ ભૂત-સર્ગૌ લોકે અસ્મિન્ દૈવઃ આસુરઃ એવ ચ ।

દૈવઃ વિસ્તરશઃ પ્રોક્તઃ આસુરમ્ પાર્થ મે શૃણુ ॥ ૧૬-૬ ॥

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ જના ન વિદુઃ આસુરાઃ ।

ન શૌચં નાપિ ચાચારો ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે ॥ ૧૬-૭ ॥

પ્રવૃત્તિમ્ ચ નિવૃત્તિમ્ ચ જનાઃ ન વિદુઃ આસુરાઃ ।

ન શૌચમ્ ન અપિ ચ આચારઃ ન સત્યમ્ તેષુ વિદ્યતે ॥ ૧૬-૭ ॥

અસત્યમપ્રતિષ્ઠં તે જગદાહુરનીશ્વરમ્ ।

અપરસ્પરસમ્ભૂતં કિમન્યત્કામહૈતુકમ્ ॥ ૧૬-૮ ॥

અસત્યમ્ અપ્રતિષ્ઠમ્ તે જગત્ આહુઃ અનીશ્વરમ્ ।

અપરસ્પર-સમ્ભૂતં કિમ્ અન્યત્ કામ-હૈતુકમ્ ॥ ૧૬-૮ ॥

એતાં દૃષ્ટિમવષ્ટભ્ય નષ્ટાત્માનોડલ્પબુદ્ધયઃ ।

પ્રભવન્ત્યુગ્રકર્માણઃ ક્ષયાય જગતોઽહિતાઃ ॥ ૧૬-૯ ॥

એતામ્ દૃષ્ટિમ્ અવષ્ટભ્ય નષ્ટ-આત્માનઃ અલ્પ-બુદ્ધયઃ ।

પ્રભવન્તિ ઉગ્ર-કર્માણઃ ક્ષયાય જગતઃ અહિતાઃ ॥ ૧૬-૯ ॥

કામમાશ્રિત્ય દુષ્કૂરં દમ્ભમાનમદાન્વિતાઃ ।

મોહાદ્રૂહીત્વા સદ્ગ્રાહાન્પ્રવર્તન્તેઽશુચિપ્રતાઃ ॥ ૧૬-૧૦ ॥

કામમ્ આશ્રિત્ય દુષ્કૂરમ્ દમ્ભ-માન-મદ-અન્વિતાઃ ।

મોહાત્ ગૃહીત્વા અસત્ ગ્રાહાન્ પ્રવર્તન્તે અશુચિ-પ્રતાઃ ॥ ૧૬-૧૦ ॥

ચિન્તામપરિમેયાં ચ પ્રલયાન્તામુપાશ્રિતાઃ ।

કામોપભોગપરમા એતાવદિતિ નિશ્ચિતાઃ ॥ ૧૬-૧૧ ॥

ચિન્તામ્ અપરિમેયામ્ ચ પ્રલયાન્તામ્ ઉપાશ્રિતાઃ ।

કામ-ઉપભોગ-પરમાઃ એતાવત્ ઇતિ નિશ્ચિતાઃ ॥ ૧૬-૧૧ ॥

આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ કામક્રોધપરાયણાઃ ।

ઈહન્તે કામભોગાર્થમન્યાયેનાર્થસંઘ્યાન્ ॥ ૧૬-૧૨ ॥

આશા-પાશ-શતૈઃ બદ્ધાઃ કામ-ક્રોધ-પરાયણાઃ ।

ઈહન્તે કામ-ભોગાર્થમ્ અન્યાયેન અર્થ-સંઘ્યાન્ ॥ ૧૬-૧૨ ॥

ઇદમથ મયા લબ્ધમિમં પ્રાપ્સ્યે મનોરથમ્ ।

ઇદમસ્તીદમપિ મે ભવિષ્યતિ પુનર્ધનમ્ ॥ ૧૬-૧૩ ॥

ઇદમ્ અદ્ય મયા લબ્ધમ્ ઇમમ્ પ્રાપ્સ્યે મનોરથમ્ ।
 ઇદમ્ અસ્તિ ઇદમ્ અપિ મે ભવિષ્યતિ પુનઃ ધનમ્ ॥ ૧૬-૧૩ ॥
 અસૌ મયા હતઃ શત્રુર્હનિષ્થે ચાપરાનપિ ।
 ઇશ્વરોડમહં ભોગી સિદ્ધોડહં બલવાન્સુખી ॥ ૧૬-૧૪ ॥
 અસૌ મયા હતઃ શત્રુઃ હનિષ્થે ચ અપરાન્ અપિ ।
 ઇશ્વરઃ અહમ્ અહં ભોગી સિદ્ધઃ અહમ્ બલવાન્ સુખી ॥ ૧૬-૧૪ ॥
 આઢ્યોડભિજનવાનસ્મિ કોડન્યોડસ્તિ સદૃશો મયા ।
 યદ્યે દાસ્યામિ મોદિષ્ય ઇત્યજ્ઞાનવિમોહિતાઃ ॥ ૧૬-૧૫ ॥
 આઢ્યઃ અભિજનવાન્ અસ્મિ કઃ અન્યઃ અસ્તિ સદૃશઃ મયા ।
 યદ્યે દાસ્યામિ મોદિષ્યે ઇતિ અજ્ઞાન-વિમોહિતાઃ ॥ ૧૬-૧૫ ॥
 અનેકચિત્તવિભ્રાન્તા મોહજાલસમાવૃતાઃ ।
 પ્રસક્તાઃ કામભોગેષુ પતન્તિ નરકેડશુચૌ ॥ ૧૬-૧૬ ॥
 અનેક-ચિત્ત-વિભ્રાન્તાઃ મોહ-જાલ-સમાવૃતાઃ ।
 પ્રસક્તાઃ કામ-ભોગેષુ પતન્તિ નરકે અશુચૌ ॥ ૧૬-૧૬ ॥
 આત્મસમ્ભાવિતાઃ સ્તબ્ધા ધનમાનમદાન્વિતાઃ ।
 યજન્તે નામયજ્ઞૈસ્તે દમ્ભેનાવિધિપૂર્વકમ્ ॥ ૧૬-૧૭ ॥
 આત્મ-સમ્ભાવિતાઃ સ્તબ્ધાઃ ધન-માન-મદ-અન્વિતાઃ ।
 યજન્તે નામ-યજ્ઞૈઃ તે દમ્ભેન અવિધિ-પૂર્વકમ્ ॥ ૧૬-૧૭ ॥
 અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં ચ સંશ્રિતાઃ ।
 મામાત્મપરદેહેષુ પ્રદ્વિષન્તોડભ્યસૂયકાઃ ॥ ૧૬-૧૮ ॥
 અહંકારમ્ બલમ્ દર્પમ્ કામમ્ ક્રોધમ્ ચ સંશ્રિતાઃ ।
 મામ્ આત્મ-પર-દેહેષુ પ્રદ્વિષન્તઃ અભ્યસૂયકાઃ ॥ ૧૬-૧૮ ॥
 તાનહં દ્વિષતઃ કૂરાન્સંસારેષુ નરાધમાન્ ।
 ક્ષિપામ્યજસ્રમશુભાનાસુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥ ૧૬-૧૯ ॥
 તાન્ અહમ્ દ્વિષતઃ કૂરાન્ સંસારેષુ નરાધમાન્ ।
 ક્ષિપામિ અજસ્રમ્ અશુભાન્ આસુરીષુ એવ યોનિષુ ॥ ૧૬-૧૯ ॥
 આસુરી યોનિમાપન્ના મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ ।

મામપ્રાપ્ત્યૈવ કૌન્તેય તતો યાન્ત્યધમાં ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૦ ॥

આસુરીમ્ યોનિમ્ આપન્નાઃ મૂઢાઃ જન્મનિ જન્મનિ ।

મામ્ અપ્રાપ્ય એવ કૌન્તેય તતઃ યાન્તિ અધમામ્ ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૦ ॥

ત્રિવિધં નરકસ્યેદં દ્વારં નાશનમાત્મનઃ ।

કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભસ્તસ્માદેતત્ત્રયં ત્યજેત્ ॥ ૧૬-૨૧ ॥

ત્રિવિધમ્ નરકસ્ય ઇદમ્ દ્વારમ્ નાશનમ્ આત્મનઃ ।

કામઃ ક્રોધઃ તથા લોભઃ તસ્માત્ એતત્ ત્રયમ્ ત્યજેત્ ॥ ૧૬-૨૧ ॥

એતૈર્વિમુક્તઃ કૌન્તેય તમોદ્ધારૈસ્ત્રિભિર્નરઃ ।

આચરત્યાત્મનઃ શ્રેયસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૨ ॥

એતૈઃ વિમુક્તઃ કૌન્તેય તમો-દ્ધારૈઃ ત્રિભિઃ નરઃ ।

આચરતિ આત્મનઃ શ્રેયઃ તતઃ યાતિ પરામ્ ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૨ ॥

યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય વર્તતે કામકારતઃ ।

ન સ સિદ્ધિમવાપ્નોતિ ન સુખં ન પરાં ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૩ ॥

યઃ શાસ્ત્ર-વિધિમ્ ઉત્સૃજ્ય વર્તતે કામ-કારતઃ ।

ન સઃ સિદ્ધિમ્ અવાપ્નોતિ ન સુખમ્ ન પરામ્ ગતિમ્ ॥ ૧૬-૨૩ ॥

તસ્માચ્છાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।

જ્ઞાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્મ કર્તુમિહાર્હસિ ॥ ૧૬-૨૪ ॥

તસ્માત્ શાસ્ત્રમ્ પ્રમાણમ્ તે કાર્ય-અકાર્ય-વ્યવસ્થિતૌ ।

જ્ઞાત્વા શાસ્ત્ર-વિધાન-ઉક્તમ્ કર્મ કર્તુમ્ ઇહ અર્હસિ ॥ ૧૬-૨૪ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

દૈવાસુરસમ્પદ્વિભાગયોગો નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

દૈવ-આસુર-સમ્પત્-વિભાગ-યોગઃ નામ ષોડશઃ અધ્યાયઃ ॥

૧૭

અથ સમદશોઽધ્યાયઃ । શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગઃ

અથ સમદશઃ અધ્યાયઃ । શ્રદ્ધા-ત્રય-વિભાગ-યોગઃ

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

યે શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।

તેષાં નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ સત્ત્વમાહો રજસ્તમઃ ॥ ૧૭-૧ ॥

યે શાસ્ત્ર-વિધિમ્ ઉત્સૃજ્ય યજન્તે શ્રદ્ધયા અન્વિતાઃ ।

તેષામ્ નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ સત્ત્વમ્ આહો રજઃ તમઃ ॥ ૧૭-૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।

શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા દેહિનાં સા સ્વભાવજા ।

સાત્ત્વિકી રાજસી ચૈવ તામસી ચેતિ તાં શૃણુ ॥ ૧૭-૨ ॥

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા દેહિનામ્ સા સ્વભાવજા ।

સાત્ત્વિકી રાજસી ચ એવ તામસી ચ ઇતિ તામ્ શૃણુ ॥ ૧૭-૨ ॥

સત્ત્વાનુરૂપા સર્વસ્ય શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત ।

શ્રદ્ધામયોઽયં પુરુષો યો યચ્છ્રદ્ધઃ સ એવ સઃ ॥ ૧૭-૩ ॥

સત્ત્વ-અનુરૂપા સર્વસ્ય શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત ।

શ્રદ્ધામયઃ અયમ્ પુરુષઃ યઃ યત્ શ્રદ્ધઃ સઃ એવ સઃ ॥ ૧૭-૩ ॥

યજન્તે સાત્ત્વિકા દેવાન્યક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ ।

પ્રેતાન્ભૂતગણાંશ્ચાન્યે યજન્તે તામસા જનાઃ ॥ ૧૭-૪ ॥

યજન્તે સાત્ત્વિકાઃ દેવાન્ યક્ષ-રક્ષાંસિ રાજસાઃ ।

પ્રેતાન્ ભૂતગણાન્ ચ અન્યે યજન્તે તામસાઃ જનાઃ ॥ ૧૭-૪ ॥

અશાસ્ત્રવિહિતં ઘોરં તપ્યન્તે યે તપો જનાઃ ।

દમ્ભાહંકારસંયુક્તાઃ કામરાગબલાન્વિતાઃ ॥ ૧૭-૫ ॥

કર્ષયન્તઃ શરીરસ્થં ભૂતગ્રામમચેતસઃ ।

માં ચૈવાન્તઃશરીરસ્થં તાન્વિદ્ધ્યાસુરનિશ્ચયાન્ ॥ ૧૭-૬ ॥

अशास्त्र-विहितम् घोरम् तप्यन्ते ये तपः जनाः ।
 दम्भ-अलंकार-संयुक्ताः काम-राग-भल-अन्विताः ॥ १७-५ ॥
 कर्षयन्तः शरीरस्थम् भूत-ग्रामम् अयेतसः ।
 माम् य एव अन्तः-शरीरस्थम् तान् विद्धि आसुर-निश्चयान् ॥ १७-६ ॥
 आलारस्त्वपि सर्वस्य त्रिविधो भवति प्रियः ।
 यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृणु ॥ १७-७ ॥
 आलारः तु अपि सर्वस्य त्रिविधः भवति प्रियः ।
 यज्ञः तपः तथा दानम् तेषाम् भेदम् एवम् शृणु ॥ १७-७ ॥
 आयुःसत्त्वबलारोग्यसुખप्रीतिविवर्धनाः ।
 रस्याः स्निग्धाः स्थिराः लुब्धा आलाराः सात्त्विकप्रियाः ॥ १७-८ ॥
 आयुः-सत्त्व-भल-आरोग्य-सुख-प्रीति-विवर्धनाः ।
 रस्याः स्निग्धाः स्थिराः लुब्धाः आलाराः सात्त्विक-प्रियाः ॥ १७-८ ॥
 कदम्बलवण्णात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाङ्गिनः ।
 आलारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः ॥ १७-९ ॥
 कदम्बलवण-अति-उष्ण-तीक्ष्ण-रूक्ष-विदाङ्गिनः ।
 आलाराः राजसस्येष्टाः दुःख-शोक-आमय-प्रदाः ॥ १७-९ ॥
 यातयामं गतरसं पूति पर्युषितं य यत् ।
 उच्छिष्टमपि यामेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥ १७-१० ॥
 यातयामम् गत-रसम् पूति पर्युषितम् य यत् ।
 उच्छिष्टम् अपि य अमेध्यम् भोजनम् तामस-प्रियम् ॥ १७-१० ॥
 अङ्गलाङ्गिर्भिर्यज्ञो विधिदृष्टो य ऽजयते ।
 यष्टव्यमेवेति मनः समाधाय स सात्त्विकः ॥ १७-११ ॥
 अङ्गल-आङ्गिभिः यज्ञः विधि-दृष्टः यः ऽजयते ।
 यष्टव्यम् एव ऽति मनः समाधाय सः सात्त्विकः ॥ १७-११ ॥
 अभिसन्धाय तु कलं दम्भार्थमपि यैव यत् ।
 ऽजयते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि राजसम् ॥ १७-१२ ॥
 अभिसन्धाय तु कलम् दम्भार्थम् अपि य एव यत् ।
 ऽजयते भरत-श्रेष्ठ तम् यज्ञम् विद्धि राजसम् ॥ १७-१२ ॥

વિધિહીનમસૃષ્ટાન્ન મન્ત્રહીનમદક્ષિણમ્ ।

શ્રદ્ધાવિરહિતં યજ્ઞં તામસં પરિચક્ષતે ॥ ૧૭-૧૩ ॥

વિધિ-હીનમ્ અસૃષ્ટ-અન્નમ્ મન્ત્ર-હીનમ્ અદક્ષિણમ્ ।

શ્રદ્ધા-વિરહિતમ્ યજ્ઞમ્ તામસમ્ પરિચક્ષતે ॥ ૧૭-૧૩ ॥

દેવદ્વિજગુરુપ્રાણપૂજનં શૌચમાર્જવમ્ ।

બ્રહ્મચર્યમહિંસા ચ શારીરં તપ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૧૪ ॥

દેવ-દ્વિજ-ગુરુ-પ્રાણ-પૂજનમ્ શૌચમ્ આર્જવમ્ ।

બ્રહ્મચર્યમ્ અહિંસા ચ શારીરમ્ તપઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૧૪ ॥

અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં પ્રિયહિતં ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસનં ચૈવ વાઙ્મયં તપ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૧૫ ॥

અનુદ્વેગકરમ્ વાક્યમ્ સત્યમ્ પ્રિય-હિતમ્ ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાય-અભ્યસનમ્ ચ એવ વાઙ્મયમ્ તપઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૧૫ ॥

મનઃ પ્રસાદઃ સૌમ્યત્વં મૌનમાત્મવિનિગ્રહઃ ।

ભાવસંશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥ ૧૭-૧૬ ॥

મનઃ-પ્રસાદઃ સૌમ્યત્વમ્ મૌનમ્ આત્મ-વિનિગ્રહઃ ।

ભાવ-સંશુદ્ધિઃ ઇતિ એતત્ તપઃ માનસમ્ ઉચ્યતે ॥ ૧૭-૧૬ ॥

શ્રદ્ધયા પરયા તપસં તપસ્તત્રિવિધં નરૈઃ ।

અફલાકાઙ્ક્ષિભિર્યુક્તૈઃ સાત્ત્વિકં પરિચક્ષતે ॥ ૧૭-૧૭ ॥

શ્રદ્ધયા પરયા તપમ્ તપઃ તત્ ત્રિવિધમ્ નરૈઃ ।

અફલ-આકાઙ્ક્ષિભિઃ યુક્તૈઃ સાત્ત્વિકમ્ પરિચક્ષતે ॥ ૧૭-૧૭ ॥

સત્કારમાનપૂજાર્થં તપો દમ્ભેન ચૈવ યત્ ।

ક્રિયતે તદિહ પ્રોક્તં રાજસં ચલમધ્રુવમ્ ॥ ૧૭-૧૮ ॥

સત્કાર-માન-પૂજાર્થમ્ તપઃ દમ્ભેન ચ એવ યત્ ।

ક્રિયતે તત્ ઇહ પ્રોક્તમ્ રાજસમ્ ચલમ્ અધ્રુવમ્ ॥ ૧૭-૧૮ ॥

મૂઢગ્રાહેણાત્મનો યત્પીડયા ક્રિયતે તપઃ ।

પરસ્થોત્સાદનાર્થં વા તત્તામસમુદ્ઘાતમ્ ॥ ૧૭-૧૯ ॥

મૂઢ-ગ્રાહેણ આત્મનઃ યત્ પીડયા ક્રિયતે તપઃ ।

પરસ્થ ઉત્સાદનાર્થમ્ વા તત્ તામસમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૭-૧૯ ॥

દાતવ્યમિતિ યદ્દાનં દીયતેઽનુપકારિણે ।

દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદ્દાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૦ ॥

દાતવ્યમ્ ઇતિ યત્ દાનમ્ દીયતે અનુપકારિણે ।

દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તત્ દાનમ્ સાત્ત્વિકમ્ સ્મૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૦ ॥

યત્તુ પ્રત્યુપકારાર્થં ફલમુદ્દિશ્ય વા પુનઃ ।

દીયતે ચ પરિક્લિષ્ટં તદ્દાનં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૧ ॥

યત્ તુ પ્રતિ-ઉપકારાર્થમ્ ફલમ્ ઉદ્દિશ્ય વા પુનઃ ।

દીયતે ચ પરિક્લિષ્ટમ્ તત્ દાનમ્ રાજસમ્ સ્મૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૧ ॥

અદેશકાલે યદ્દાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયતે ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાતં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૨ ॥

અદેશ-કાલે યત્ દાનમ્ અપાત્રેભ્યઃ ચ દીયતે ।

અસત્કૃતમ્ અવજ્ઞાતમ્ તત્ તામસમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૭-૨૨ ॥

ૐતત્સદિતિ નિર્દેશો બ્રહ્મણસ્ત્રિવિધઃ સ્મૃતઃ ।

બ્રાહ્મણાસ્તેન વેદાશ્ચ યજ્ઞાશ્ચ વિહિતાઃ પુરા ॥ ૧૭-૨૩ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ નિર્દેશઃ બ્રહ્મણઃ ત્રિવિધઃ સ્મૃતઃ ।

બ્રાહ્મણાઃ તેન વેદાઃ ચ યજ્ઞાઃ ચ વિહિતાઃ પુરા ॥ ૧૭-૨૩ ॥

તસ્માદોમિત્યુદાહૃત્ય યજ્ઞદાનતપઃક્રિયાઃ ।

પ્રવર્તન્તે વિધાનોક્તાઃ સતતં બ્રહ્મવાદિનામ્ ॥ ૧૭-૨૪ ॥

તસ્માત્ ૐ ઇતિ ઉદાહૃત્ય યજ્ઞ-દાન-તપઃ-ક્રિયાઃ ।

પ્રવર્તન્તે વિધાન-ઉક્તાઃ સતતમ્ બ્રહ્મ-વાદિનામ્ ॥ ૧૭-૨૪ ॥

તદિત્યનભિસન્ધાય ફલં યજ્ઞતપઃક્રિયાઃ ।

દાનક્રિયાશ્ચ વિવિધાઃ ક્રિયન્તે મોક્ષકાક્ષિભિઃ ॥ ૧૭-૨૫ ॥

તત્ ઇતિ અનાભિસન્ધાય ફલમ્ યજ્ઞ-તપઃ-ક્રિયાઃ ।

દાન-ક્રિયાઃ ચ વિવિધાઃ ક્રિયન્તે મોક્ષ-કાક્ષિભિઃ ॥ ૧૭-૨૫ ॥

સદ્ભાવે સાધુભાવે ચ સદિત્યેતત્પ્રયુજ્યતે ।

પ્રશસ્તે કર્મણિ તથા સચ્છબ્દઃ પાર્થ યુજ્યતે ॥ ૧૭-૨૬ ॥

સત્-ભાવે સાધુ-ભાવે ચ સત્ ઇતિ એતત્ પ્રયુજ્યતે ।
 પ્રશસ્તે કર્મણિ તથા સત્ શબ્દઃ પાર્થ યુજ્યતે ॥ ૧૭-૨૬ ॥

યજ્ઞે તપસિ દાને ચ સ્થિતિઃ સદિતિ ચોચ્યતે ।
 કર્મ ચૈવ તદર્થાયં સદિત્યેવાભિધીયતે ॥ ૧૭-૨૭ ॥

યજ્ઞે તપસિ દાને ચ સ્થિતિઃ સત્ ઇતિ ચ ઉચ્યતે ।
 કર્મ ચ એવ તત્-અર્થાયં સત્ ઇતિ એવ અભિધીયતે ॥ ૧૭-૨૭ ॥

અશ્રદ્ધયા હુતં દત્તં તપસ્તામં કૃતં ચ યત્ ।
 અસદિત્યુચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્પ્રેત્ય નો ઇહ ॥ ૧૭-૨૮ ॥

અશ્રદ્ધયા હુતમ્ દત્તમ્ તપઃ તપમ્ કૃતમ્ ચ યત્ ।
 અસત્ ઇતિ ઉચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્ પ્રેત્ય નો ઇહ ॥ ૧૭-૨૮ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ
 બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે
 શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગો નામ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ
 બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે
 શ્રદ્ધા-ત્રય-વિભાગ-યોગઃ નામ સપ્તદશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥

૧૮

અથાષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ । મોક્ષસંન્યાસયોગઃ ।
 અથ અષ્ટાદશઃ અધ્યાયઃ । મોક્ષ-સંન્યાસ-યોગઃ ।

અર્જુન ઉવાચ ।
 અર્જુનઃ ઉવાચ ।

સંન્યાસસ્ય મહાબાહો તત્ત્વમિચ્છામિ વેદિતુમ્ ।
 ત્યાગસ્ય ચ હૃષીકેશ પૃથક્કેશિનિષ્કૂદન ॥ ૧૮-૧ ॥

સંન્યાસસ્ય મહા-બાહો તત્ત્વમ્ ઇચ્છામિ વેદિતુમ્ ।
 ત્યાગસ્ય ચ હૃષીકેશ પૃથક્ કેશિ-નિષ્કૂદન ॥ ૧૮-૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ ।
 શ્રીભગવાન્ ઉવાચ ।

કામ્યાનાં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં કવયો વિદુઃ ।

સર્વકર્મફલત્યાગં પ્રાહુસ્ત્યાગં વિચક્ષણાઃ ॥ ૧૮-૨ ॥

કામ્યાનામ્ કર્મણામ્ ન્યાસમ્ સંન્યાસમ્ કવયઃ વિદુઃ ।

સર્વ-કર્મ-ફલ-ત્યાગમ્ પ્રાહુઃ ત્યાગમ્ વિચક્ષણાઃ ॥ ૧૮-૨ ॥

ત્યાજ્યં દોષવદિત્યેકે કર્મ પ્રાહુર્મનીષિણઃ ।

યજ્ઞદાનતપઃકર્મ ન ત્યાજ્યમિતિ ચાપરે ॥ ૧૮-૩ ॥

ત્યાજ્યમ્ દોષવત્ ઇતિ એકે કર્મ પ્રાહુઃ મનીષિણઃ ।

યજ્ઞ-દાન-તપઃ-કર્મ ન ત્યાજ્યમ્ ઇતિ ચ અપરે ॥ ૧૮-૩ ॥

નિશ્ચયં શૃણુ મે તત્ર ત્યાગે ભરતસત્તમ ।

ત્યાગો હિ પુરુષવ્યાઘ્ર ત્રિવિધઃ સમ્પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૪ ॥

નિશ્ચયમ્ શૃણુ મે તત્ર ત્યાગે ભરતસત્તમ ।

ત્યાગઃ હિ પુરુષ-વ્યાઘ્ર ત્રિવિધઃ સમ્પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૪ ॥

યજ્ઞદાનતપઃકર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવ તત્ ।

યજ્ઞો દાનં તપશ્ચૈવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥ ૧૮-૫ ॥

યજ્ઞ-દાન-તપઃ-કર્મ ન ત્યાજ્યમ્ કાર્યમ્ એવ તત્ ।

યજ્ઞઃ દાનમ્ તપઃ ચ એવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥ ૧૮-૫ ॥

એતાન્યપિ તુ કર્માણિ સઙ્ગં ત્યક્ત્વા ફલानિ ચ ।

કર્તવ્યાનીતિ મે પાર્થ નિશ્ચિતં મતમુત્તમમ્ ॥ ૧૮-૬ ॥

એતાનિ અપિ તુ કર્માણિ સઙ્ગમ્ ત્યક્ત્વા ફલानિ ચ ।

કર્તવ્યાનિ ઇતિ મે પાર્થ નિશ્ચિતમ્ મતમ્ ઉત્તમમ્ ॥ ૧૮-૬ ॥

નિયતસ્ય તુ સંન્યાસઃ કર્મણો નોપપદ્યતે ।

મોહાત્તસ્ય પરિત્યાગસ્તામસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૭ ॥

નિયતસ્ય તુ સંન્યાસઃ કર્મણઃ ન ઉપપદ્યતે ।

મોહાત્ તસ્ય પરિત્યાગઃ તામસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૭ ॥

દુઃખમિત્યેવ યત્કર્મ કાયકલેશભયાત્યજેત્ ।

સ કૃત્વા રાજસં ત્યાગં નૈવ ત્યાગફલમ્ લભેત્ ॥ ૧૮-૮ ॥

દુઃખમ્ ઇતિ એવ યત્ કર્મ કાય-કલેશ-ભયાત્ ત્યજેત્ ।

સઃ કૃત્વા રાજસમ્ ત્યાગમ્ ન એવ ત્યાગ-ફલમ્ લભેત્ ॥ ૧૮-૮ ॥

કાર્યમિત્યેવ યત્કર્મ નિયતં ક્રિયતેઽર્જુન ।

સડ્ગં ત્યક્ત્વા ફલં ચૈવ સ ત્યાગઃ સાત્ત્વિકો મતઃ ॥ ૧૮-૯ ॥

કાર્યમ્ ઇતિ એવ યત્ કર્મ નિયતમ્ ક્રિયતે અર્જુન ।

સડ્ગમ્ ત્યક્ત્વા ફલમ્ ચ એવ સઃ ત્યાગઃ સાત્ત્વિકઃ મતઃ ॥ ૧૮-૯ ॥

ન દ્વેષ્યકુશલં કર્મ કુશલે નાનુષજ્જતે ।

ત્યાગી સત્ત્વસમાવિષ્ઠો મેધાવી છિન્નસંશયઃ ॥ ૧૮-૧૦ ॥

ન દ્વેષ્ટિ અકુશલમ્ કર્મ કુશલે ન અનુષજ્જતે ।

ત્યાગી સત્ત્વ-સમાવિષ્ઠઃ મેધાવી છિન્ન-સંશયઃ ॥ ૧૮-૧૦ ॥

ન હિ દેહભૂતા શક્યં ત્યક્તું કર્માણ્યશેષતઃ ।

યસ્તુ કર્મફલત્યાગી સ ત્યાગીત્યભિધીયતે ॥ ૧૮-૧૧ ॥

ન હિ દેહ-ભૂતા શક્યમ્ ત્યક્તુમ્ કર્માણિ અશેષતઃ ।

યઃ તુ કર્મ-ફલ-ત્યાગી સઃ ત્યાગી ઇતિ અભિધીયતે ॥ ૧૮-૧૧ ॥

અનિષ્ટમિષ્ટં મિશ્રં ચ ત્રિવિધં કર્મણઃ ફલમ્ ।

ભવત્યત્યાગિનાં પ્રેત્ય ન તુ સંન્યાસિનાં ક્વચિત્ ॥ ૧૮-૧૨ ॥

અનિષ્ટમ્ ઇષ્ટમ્ મિશ્રમ્ ચ ત્રિવિધમ્ કર્મણઃ ફલમ્ ।

ભવતિ અત્યાગિનામ્ પ્રેત્ય ન તુ સંન્યાસિનામ્ ક્વચિત્ ॥ ૧૮-૧૨ ॥

પગ્ચૈતાનિ મહાબાહો કારણાનિ નિબોધ મે ।

સાઙ્ખ્યે કૃતાન્તે પ્રોક્તાનિ સિદ્ધયે સર્વકર્મણામ્ ॥ ૧૮-૧૩ ॥

પગ્ચ એતાનિ મહા-બાહો કારણાનિ નિબોધ મે ।

સાઙ્ખ્યે કૃત-અન્તે પ્રોક્તાનિ સિદ્ધયે સર્વ-કર્મણામ્ ॥ ૧૮-૧૩ ॥

અધિષ્ઠાનં તથા કર્તા કરણં ચ પૃથગ્વિધમ્ ।

વિવિધાશ્ચ પૃથક્ચેષ્ટા દૈવં ચૈવાત્ર પગ્ચમમ્ ॥ ૧૮-૧૪ ॥

અધિષ્ઠાનમ્ તથા કર્તા કરણમ્ ચ પૃથક્-વિધમ્ ।

વિવિધાઃ ચ પૃથક્ ચેષ્ટાઃ દૈવમ્ ચ એવ અત્ર પગ્ચમમ્ ॥ ૧૮-૧૪ ॥

શરીરવાઝ્મનોભિર્યત્કર્મ પ્રારભતે નરઃ ।

ન્યાય્યં વા વિપરીતં વા પગ્ચૈતે તસ્ય હેતવઃ ॥ ૧૮-૧૫ ॥

શરીર-વાઙ્-મનોભિઃ યત્ કર્મ પ્રારભતે નરઃ ।

ન્યાય્યમ્ વા વિપરીતં વા પગ્ચ એતે તસ્ય હેતવઃ ॥ ૧૮-૧૫ ॥

તત્રૈવં સતિ કર્તારમાત્માનં કેવલં તુ યઃ ।

પશ્યત્યકૃતબુદ્ધિત્વાન્ન સ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥ ૧૮-૧૬ ॥

તત્ર એવમ્ સતિ કર્તારમ્ આત્માનમ્ કેવલમ્ તુ યઃ ।

પશ્યતિ અકૃત-બુદ્ધિત્વાત્ ન સઃ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥ ૧૮-૧૬ ॥

યસ્ય નાહંકૃતો ભાવો બુદ્ધિર્યસ્ય ન લિપ્યતે ।

હત્વાઽપિ સ ઇમાંલ્લોકાન્ન હન્તિ ન નિબધ્યતે ॥ ૧૮-૧૭ ॥

યસ્ય ન અહંકૃતઃ ભાવઃ બુદ્ધિઃ યસ્ય ન લિપ્યતે ।

હત્વા અપિ સઃ ઇમાન્ લોકાન્ ન હન્તિ ન નિબધ્યતે ॥ ૧૮-૧૭ ॥

જ્ઞાનં જ્ઞેયં પરિજ્ઞાતા ત્રિવિધા કર્મચોદના ।

કરણં કર્મ કર્તેતિ ત્રિવિધઃ કર્મસંગ્રહઃ ॥ ૧૮-૧૮ ॥

જ્ઞાનમ્ જ્ઞેયમ્ પરિજ્ઞાતા ત્રિવિધા કર્મ-ચોદના ।

કરણમ્ કર્મ કર્તા ઇતિ ત્રિવિધઃ કર્મ-સંગ્રહઃ ॥ ૧૮-૧૮ ॥

જ્ઞાનં કર્મ ચ કર્તા ચ ત્રિધૈવ ગુણભેદતઃ ।

પ્રોચ્યતે ગુણસંખ્યાને યથાવચ્છૃણુ તાન્યપિ ॥ ૧૮-૧૯ ॥

જ્ઞાનમ્ કર્મ ચ કર્તા ચ ત્રિધા એવ ગુણ-ભેદતઃ ।

પ્રોચ્યતે ગુણ-સંખ્યાને યથાવત્ શૃણુ તાનિ અપિ ॥ ૧૮-૧૯ ॥

સર્વભૂતેષુ યેનૈકં ભાવમવ્યયમીક્ષતે ।

અવિભક્તં વિભક્તેષુ તજ્જ્ઞાનં વિદ્ધિ સાત્ત્વિકમ્ ॥ ૧૮-૨૦ ॥

સર્વ-ભૂતેષુ યેન એકમ્ ભાવમ્ અવ્યયમ્ ઈક્ષતે ।

અવિભક્તમ્ વિભક્તેષુ તત્ જ્ઞાનમ્ વિદ્ધિ સાત્ત્વિકમ્ ॥ ૧૮-૨૦ ॥

પૃથક્ત્વેન તુ યજ્જ્ઞાનં નાનાભાવાન્યથગ્વિધાન્ ।

વેત્તિ સર્વેષુ ભૂતેષુ તજ્જ્ઞાનં વિદ્ધિ રાજસમ્ ॥ ૧૮-૨૧ ॥

પૃથક્ત્વેન તુ યત્ જ્ઞાનમ્ નાના-ભાવાન્ પૃથક્-વિધાન્ ।

વેત્તિ સર્વેષુ ભૂતેષુ તત્ જ્ઞાનમ્ વિદ્ધિ રાજસમ્ ॥ ૧૮-૨૧ ॥

યત્તુ કૃત્સનવદેકસ્મિન્કાર્યે સક્તમહૈતુકમ્ ।

અતત્ત્વાર્થવદલ્પં ચ તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૨૨ ॥

યત્ તુ કૃત્સ્નવત્ એકસ્મિન્ કાર્યે સક્તમ્ અઠૈતુકમ્ ।
અતત્વાર્થવત્ અલ્પમ્ ચ તત્ તામસમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૨૨ ॥

નિયતં સડ્ગરહિતમરાગદ્વેષતઃ કૃતમ્ ।
અફલપ્રેપ્સુના કર્મ યત્તત્સાત્ત્વિકમુચ્યતે ॥ ૧૮-૨૩ ॥

નિયતમ્ સડ્ગ-રહિતમ્ અરાગ-દ્વેષતઃ કૃતમ્ ।
અફલ-પ્રેપ્સુના કર્મ યત્ તત્ સાત્ત્વિકમ્ ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૩ ॥

યત્તુ કામપ્રેપ્સુના કર્મ સાહંકારેણ વા પુનઃ ।
ક્રિયતે બહુલાયાસં તદ્રાજસમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૨૪ ॥

યત્ તુ કામ-ઈપ્સુના કર્મ સાહંકારેણ વા પુનઃ ।
ક્રિયતે બહુલ આયાસમ્ તત્ રાજસમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૨૪ ॥

અનુબન્ધં ક્ષયં હિંસામનપેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।
મોહાદારબ્યતે કર્મ યત્તતામસમુચ્યતે ॥ ૧૮-૨૫ ॥

અનુબન્ધમ્ ક્ષયમ્ હિંસામ્ અનપેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।
મોહાત્ આરબ્યતે કર્મ યત્ તત્ તામસમ્ ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૫ ॥

મુક્તસડ્ગોડનહંવાદી ધૃત્યુત્સાહસમન્વિતઃ ।
સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોર્નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્ત્વિક ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૬ ॥

મુક્ત-સડ્ગઃ અનહં-વાદી ધૃતિ-ઉત્સાહ-સમન્વિતઃ ।
સિદ્ધિ-અસિદ્ધ્યોઃ નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્ત્વિકઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૬ ॥

રાગી કર્મફલપ્રેપ્સુર્લુબ્ધો હિંસાત્મકોડશુચિઃ ।
હર્ષશોકાન્વિતઃ કર્તા રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૨૭ ॥

રાગી કર્મ-ફલ-પ્રેપ્સુઃ લુબ્ધઃ હિંસાત્મકઃ અશુચિઃ ।
હર્ષ-શોક-અન્વિતઃ કર્તા રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૮-૨૭ ॥

અયુક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્તબ્ધઃ શઠો નૈષ્ઠૃતિકોડલસઃ ।
વિષાદી દીર્ઘસૂત્રી ચ કર્તા તામસ ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૮ ॥

અયુક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્તબ્ધઃ શઠઃ નૈષ્ઠૃતિકઃ અલસઃ ।
વિષાદી દીર્ઘ-સૂત્રી ચ કર્તા તામસઃ ઉચ્યતે ॥ ૧૮-૨૮ ॥

બુદ્ધેર્ભેદં ધૃતેશ્ચૈવ ગુણતસ્ત્રિવિધં શૃણુ ।
પ્રોચ્યમાનમશેષેણ પૃથક્ત્વેન ધનગ્જય ॥ ૧૮-૨૯ ॥

बुद्धेः भेदम् धृतेः य एव गुणतः त्रिविधम् शृणु ।

प्रोच्यमानम् अशेषेण पृथक्त्वेन धनञ्जय ॥ १८-२६ ॥

प्रवृत्तिं य निवृत्तिं य कार्याकार्ये भयाभये ।

बन्धं मोक्षं य या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ १८-३० ॥

प्रवृत्तिम् य निवृत्तिम् य कार्य-अकार्ये भय-अभये ।

बन्धम् मोक्षम् य या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ १८-३० ॥

यया धर्ममधर्मं य कार्यं याकार्यमेव य ।

अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ १८-३१ ॥

यया धर्मम् अधर्मम् य कार्यम् य अकार्यम् एव य ।

अयथावत् प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ १८-३१ ॥

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसावृता ।

सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ १८-३२ ॥

अधर्मम् धर्मम् इति या मन्यते तमसा आवृता ।

सर्व-अर्थान् विपरीतान् य बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ १८-३२ ॥

धृत्या यया धारयते मनःप्राणैन्द्रियक्रियाः ।

योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ १८-३३ ॥

धृत्या यया धारयते मनः-प्राण-इन्द्रिय-क्रियाः ।

योगेन अव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ १८-३३ ॥

यया तु धर्मकामार्थान्धृत्या धारयतेऽर्जुन ।

प्रसङ्गेन कृपाकाङ्क्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ १८-३४ ॥

यया तु धर्म-काम-अर्थान् धृत्या धारयते अर्जुन ।

प्रसङ्गेन कृल-आकाङ्क्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ १८-३४ ॥

यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव य ।

न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ १८-३५ ॥

यया स्वप्नम् भयम् शोकम् विषादम् मदम् एव य ।

न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ १८-३५ ॥

सुभं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ।

અભ્યાસાદ્રમતે યત્ર દુઃખાન્તં ચ નિગચ્છતિ ॥ ૧૮-૩૬ ॥

સુખમ્ તુ ઇદાનીમ્ ત્રિવિધમ્ શૃણુ મે ભરતર્ષભ ।

અભ્યાસાત્ રમતે યત્ર દુઃખાન્તમ્ ચ નિગચ્છતિ ॥ ૧૮-૩૬ ॥

યત્તદગ્રે વિષમિવ પરિણામેઽમૃતોપમમ્ ।

તત્સુખં સાત્ત્વિકં પ્રોક્તમાત્મબુદ્ધિપ્રસાદજમ્ ॥ ૧૮-૩૭ ॥

યત્ તત્ અગ્રે વિષમ્ ઇવ પરિણામે અમૃત-ઉપમમ્ ।

તત્ સુખમ્ સાત્ત્વિકમ્ પ્રોક્તમ્ આત્મ-બુદ્ધિ-પ્રસાદજમ્ ॥ ૧૮-૩૭ ॥

વિષયેન્દ્રિયસંયોગાદ્યત્તદગ્રેઽમૃતોપમમ્ ।

પરિણામે વિષમિવ તત્સુખં રાજસં સ્મૃતમ્ ॥ ૧૮-૩૮ ॥

વિષય-ઇન્દ્રિય-સંયોગાત્ યત્ તત્ અગ્રે અમૃત-ઉપમમ્ ।

પરિણામે વિષમ્ ઇવ તત્ સુખમ્ રાજસમ્ સ્મૃતમ્ ॥ ૧૮-૩૮ ॥

યદગ્રે ચાનુબન્ધે ચ સુખં મોહનમાત્મનઃ ।

નિદ્રાલસ્યપ્રમાદોત્થં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૩૯ ॥

યત્ અગ્રે ચ અનુબન્ધે ચ સુખમ્ મોહનમ્ આત્મનઃ ।

નિદ્રા-આલસ્ય-પ્રમાદ-ઉત્થમ્ તત્ તામસમ્ ઉદાહૃતમ્ ॥ ૧૮-૩૯ ॥

ન તદસ્તિ પૃથિવ્યાં વા દિવિ દેવેષુ વા પુનઃ ।

સત્ત્વં પ્રકૃતિજૈર્મુક્તં યદેભિઃ સ્યાન્ત્રિભિર્ગુણૈઃ ॥ ૧૮-૪૦ ॥

ન તત્ અસ્તિ પૃથિવ્યામ્ વા દિવિ દેવેષુ વા પુનઃ ।

સત્ત્વમ્ પ્રકૃતિજૈઃ મુક્તમ્ યત્ એભિઃ સ્યાત્ ત્રિભિઃ ગુણૈઃ ॥ ૧૮-૪૦ ॥

બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં શૂદ્રાણાં ચ પરન્તપ ।

કર્માણિ પ્રવિભક્તાનિ સ્વભાવપ્રભવૈર્ગુણૈઃ ॥ ૧૮-૪૧ ॥

બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વિશામ્ શૂદ્રાણામ્ ચ પરન્તપ ।

કર્માણિ પ્રવિભક્તાનિ સ્વભાવ-પ્રભવૈઃ ગુણૈઃ ॥ ૧૮-૪૧ ॥

શમો દમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાન્તિરાર્જવમેવ ચ ।

જ્ઞાનં વિજ્ઞાનમાસ્તિક્યં બ્રહ્મકર્મ સ્વભાવજમ્ ॥ ૧૮-૪૨ ॥

શમઃ દમઃ તપઃ શૌચમ્ ક્ષાન્તિઃ આર્જવમ્ એવ ચ ।

જ્ઞાનમ્ વિજ્ઞાનમ્ આસ્તિક્યમ્ બ્રહ્મ-કર્મ સ્વભાવજમ્ ॥ ૧૮-૪૨ ॥

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे याप्यपलायनम् ।

दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ १८-४३ ॥

शौर्यम् तेजः धृतिः दाक्ष्यम् युद्धे य अपि अपलायनम् ।

दानम् ईश्वर-भावः य क्षात्रम् कर्म स्वभावजम् ॥ १८-४३ ॥

कृषिगौरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् ।

परिययात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ १८-४४ ॥

कृषि-गौरक्ष्य-वाणिज्यम् वैश्य-कर्म स्वभावजम् ।

परियया-आत्मकम् कर्म शूद्रस्य अपि स्वभावजम् ॥ १८-४४ ॥

स्वे स्वे कर्माण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ।

स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ १८-४५ ॥

स्वे स्वे कर्मणि अभिरतः संसिद्धिम् लभते नरः ।

स्वकर्म-निरतः सिद्धिम् यथा विन्दति तत् शृणु ॥ १८-४५ ॥

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम् ।

स्वकर्मणा तमव्यर्थं सिद्धिं विन्दति मानवः ॥ १८-४६ ॥

यतः प्रवृत्तिः भूतानाम् येन सर्वम् इदम् ततम् ।

स्वकर्मणा तम् अव्यर्थं सिद्धिम् विन्दति मानवः ॥ १८-४६ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।

स्वभावानियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ १८-४७ ॥

श्रेयान् स्वधर्मः विगुणः पर-धर्मात् स्वनुष्ठितात् ।

स्वभाव-नियतम् कर्म कुर्वन् न आप्नोति किल्बिषम् ॥ १८-४७ ॥

सङ्गं कर्म कौन्तेय सद्योषमपि न त्यजेत् ।

सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥ १८-४८ ॥

सङ्गम् कर्म कौन्तेय सद्योषम् अपि न त्यजेत् ।

सर्वारम्भाः हि दोषेण धूमेन अग्निः एव आवृताः ॥ १८-४८ ॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्मृढः ।

नैष्ठर्ग्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ १८-४९ ॥

असक्त-बुद्धिः सर्वत्र जित-आत्मा विगत-स्मृढः ।

नैष्ठर्ग्य-सिद्धिम् परमाम् संन्यासेन अधिगच्छति ॥ १८-४९ ॥

સિદ્ધિ પ્રાપ્તો યથા બ્રહ્મ તથાપ્રોતિ નિબોધ મે ।

સમાસેનૈવ કૌન્તેય નિષ્ઠા જ્ઞાનસ્ય યા પરા ॥ ૧૮-૫૦ ॥

સિદ્ધિમ્ પ્રાપ્તઃ યથા બ્રહ્મ તથા આપ્રોતિ નિબોધ મે ।

સમાસેન એવ કૌન્તેય નિષ્ઠા જ્ઞાનસ્ય યા પરા ॥ ૧૮-૫૦ ॥

બુદ્ધ્યા વિશુદ્ધયા યુક્તો ધૃત્યાત્માનં નિયમ્ય ચ ।

શબ્દાદીન્વિષયાંસ્ત્યક્ત્વા રાગદ્વેષૌ વ્યુદસ્ય ચ ॥ ૧૮-૫૧ ॥

બુદ્ધ્યા વિશુદ્ધયા યુક્તઃ ધૃત્યા આત્માનમ્ નિયમ્ય ચ ।

શબ્દાદીન્ વિષયાન્ ત્યક્ત્વા રાગ-દ્વેષૌ વ્યુદસ્ય ચ ॥ ૧૮-૫૧ ॥

વિવિક્તસેવી લઘ્વાશી યતવાક્કાયમાનસઃ ।

ધ્યાનયોગપરો નિત્યં વૈરાગ્યં સમુપાશ્રિતઃ ॥ ૧૮-૫૨ ॥

વિવિક્ત-સેવી લઘુ-આશી યત-વાક-કાય-માનસઃ ।

ધ્યાન-યોગ-પરઃ નિત્યમ્ વૈરાગ્યમ્ સમુપાશ્રિતઃ ॥ ૧૮-૫૨ ॥

અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં પરિગ્રહમ્ ।

વિમુચ્ય નિર્મમઃ શાન્તો બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥ ૧૮-૫૩ ॥

અહંકારમ્ બલમ્ દર્પમ્ કામમ્ ક્રોધમ્ પરિગ્રહમ્ ।

વિમુચ્ય નિર્મમઃ શાન્તઃ બ્રહ્મ-ભૂયાય કલ્પતે ॥ ૧૮-૫૩ ॥

બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।

સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભક્તિં લભતે પરામ્ ॥ ૧૮-૫૪ ॥

બ્રહ્મ-ભૂતઃ પ્રસન્ન-આત્મા ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।

સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મત્-ભક્તિમ્ લભતે પરામ્ ॥ ૧૮-૫૪ ॥

ભક્ત્યા મામભિજાનાતિ યાવાન્યશ્ચાસ્મિ તત્ત્વતઃ ।

તત્તો માં તત્ત્વતો જ્ઞાત્વા વિશતે તદનન્તરમ્ ॥ ૧૮-૫૫ ॥

ભક્ત્યા મામ્ અભિજાનાતિ યાવાન્ યઃ ચ અસ્મિ તત્ત્વતઃ ।

તતઃ મામ્ તત્ત્વતઃ જ્ઞાત્વા વિશતે તત્ અનન્તરમ્ ॥ ૧૮-૫૫ ॥

સર્વકર્માણ્યપિ સદા કુર્વાણો મદ્વ્યપાશ્રયઃ ।

મત્પ્રસાદાદવાપ્રોતિ શાશ્વતં પદમવ્યયમ્ ॥ ૧૮-૫૬ ॥

સર્વ-કર્માણિ અપિ સદા કુર્વાણઃ મત્-વ્યપાશ્રયઃ ।

મત્-પ્રસાદાત્ અવાપ્નોતિ શાશ્વતમ્ પદમ્ અવ્યયમ્ ॥ ૧૮-૫૬ ॥

એતસા સર્વકર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરઃ ।

બુદ્ધિયોગમુપાશ્રિત્ય મચ્ચિત્તઃ સતતમ્ ભવ ॥ ૧૮-૫૭ ॥

એતસા સર્વ-કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્-પરઃ ।

બુદ્ધિ-યોગમ્ ઉપાશ્રિત્ય મત્-ચિત્તઃ સતતમ્ ભવ ॥ ૧૮-૫૭ ॥

મચ્ચિત્તઃ સર્વદુર્ગાણિ મત્પ્રસાદાત્તરિષ્યસિ ।

અથ એત્વમહંકારાન્ન શ્રોષ્યસિ વિનંદ્યસિ ॥ ૧૮-૫૮ ॥

મત્-ચિત્તઃ સર્વ-દુર્ગાણિ મત્-પ્રસાદાત્ તરિષ્યસિ ।

અથ એત્ ત્વમ્ અહંકારાત્ ન શ્રોષ્યસિ વિનંદ્યસિ ॥ ૧૮-૫૮ ॥

યદહંકારમાશ્રિત્ય ન યોત્સ્ય ઇતિ મન્યસે ।

મિથ્યૈષ વ્યવસાયસ્તે પ્રકૃતિસ્ત્વાં નિયોક્ષ્યતિ ॥ ૧૮-૫૯ ॥

યત્ અહંકારમ્ આશ્રિત્ય ન યોત્સ્યે ઇતિ મન્યસે ।

મિથ્યા ઓષઃ વ્યવસાયઃ તે પ્રકૃતિઃ ત્વામ્ નિયોક્ષ્યતિ ॥ ૧૮-૫૯ ॥

સ્વભાવજેન કૌન્તેય નિબદ્ધઃ સ્વેન કર્મણા ।

કર્તુ નેચ્છસિ યન્મોહાત્કરિષ્યસ્યવશોઽપિ તત્ ॥ ૧૮-૬૦ ॥

સ્વભાવજેન કૌન્તેય નિબદ્ધઃ સ્વેન કર્મણા ।

કર્તુમ્ ન ઇચ્છસિ યત્ મોહાત્ કરિષ્યસિ અવશઃ અપિ તત્ ॥ ૧૮-૬૦ ॥

ઈશ્વરઃ સર્વભૂતાનાં હૃદ્દેશેઽર્જુન તિષ્ઠતિ ।

બ્રામયન્-સર્વભૂતાનિ યન્નારૂઢાનિ માયયા ॥ ૧૮-૬૧ ॥

ઈશ્વરઃ સર્વ-ભૂતાનામ્ હૃત્-દેશે અર્જુન તિષ્ઠતિ ।

બ્રામયન્ સર્વ-ભૂતાનિ યન્ન-આરૂઢાનિ માયયા ॥ ૧૮-૬૧ ॥

તમેવ શરણં ગચ્છ સર્વભાવેન ભારત ।

તત્પ્રસાદાત્પરાં શાન્તિં સ્થાનં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્ ॥ ૧૮-૬૨ ॥

તમ્ એવ શરણમ્ ગચ્છ સર્વ-ભાવેન ભારત ।

તત્ પ્રસાદાત્ પરામ્ શાન્તિમ્ સ્થાનમ્ પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્ ॥ ૧૮-૬૨ ॥

ઇતિ તે જ્ઞાનમાખ્યાતં ગુહ્યાદ્રુહ્યતરં મયા ।

વિમૃશ્યૈતદ્દેશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ ॥ ૧૮-૬૩ ॥

ઇતિ તે જ્ઞાનમ્ આખ્યાતમ્ ગુહ્યાત્ ગુહ્યતરં મયા ।
 વિમૃશ્ય એતત્ અશેષેણ યથા ઇચ્છસિ તથા કુરુ ॥ ૧૮-૬૩ ॥
 સર્વગુહ્યતમં ભૂયઃ શૃણુ મે પરમં વચઃ ।
 ઇષ્ટોડસિ મે દૃઢમિતિ તતો વક્ષ્યામિ તે હિતમ્ ॥ ૧૮-૬૪ ॥
 સર્વ-ગુહ્યતમમ્ ભૂયઃ શૃણુ મે પરમમ્ વચઃ ।
 ઇષ્ટઃ અસિ મે દૃઢમ્ ઇતિ તતઃ વક્ષ્યામિ તે હિતમ્ ॥ ૧૮-૬૪ ॥
 મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।
 મામેવૈષ્યસિ સત્યં તે પ્રતિજાને પ્રિયોડસિ મે ॥ ૧૮-૬૫ ॥
 મત્-મનાઃ ભવ મત્-ભક્તઃ મત્-યાજી મામ્ નમસ્કુરુ ।
 મામ્ એવ એષ્યસિ સત્યમ્ તે પ્રતિજાને પ્રિયઃ અસિ મે ॥ ૧૮-૬૫ ॥
 સર્વધર્માન્યરિત્યજય મામેકં શરણં વ્રજ ।
 અહં ત્વા સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥ ૧૮-૬૬ ॥
 સર્વ-ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામ્ એકમ્ શરણમ્ વ્રજ ।
 અહમ્ ત્વા સર્વ-પાપેભ્યઃ મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥ ૧૮-૬૬ ॥
 ઇદં તે નાતપસ્કાય નાભક્તાય કદાચન ।
 ન ચાશુશ્રૂષવે વાચ્યં ન ચ માં યોડભ્યસૂચતિ ॥ ૧૮-૬૭ ॥
 ઇદમ્ તે ન અતપસ્કાય ન અભક્તાય કદાચન ।
 ન ચ અશુશ્રૂષવે વાચ્યમ્ ન ચ મામ્ યઃ અભ્યસૂચતિ ॥ ૧૮-૬૭ ॥
 ય ઇદં પરમં ગુહ્યં મદ્ભક્તેષ્વભિધાસ્યતિ ।
 ભક્તિં મયિ પરાં કૃત્વા મામેવૈષ્યત્યસંશયઃ ॥ ૧૮-૬૮ ॥
 યઃ ઇદમ્ પરમમ્ ગુહ્યમ્ મત્-ભક્તેષુ અભિધાસ્યતિ ।
 ભક્તિમ્ મયિ પરામ્ કૃત્વા મામ્ એવ એષ્યતિ અસંશયઃ ॥ ૧૮-૬૮ ॥
 ન ચ તસ્માન્મનુષ્યેષુ કશ્ચિન્મે પ્રિયકૃત્તમઃ ।
 ભવિતા ન ચ મે તસ્માદન્યઃ પ્રિયતરો ભુવિ ॥ ૧૮-૬૯ ॥
 ન ચ તસ્માત્ મનુષ્યેષુ કશ્ચિત્ મે પ્રિય-કૃત્તમઃ ।
 ભવિતા ન ચ મે તસ્માત્ અન્યઃ પ્રિયતરઃ ભુવિ ॥ ૧૮-૬૯ ॥
 અધ્યેષ્યતે ચ ય ઇમં ધર્મ્યં સંવાદમાવયોઃ ।
 જ્ઞાનયજ્ઞેન તેનાહમિષ્ટઃ સ્થામિતિ મે મતિઃ ॥ ૧૮-૭૦ ॥

અધ્યેષ્યતે ચ યઃ ઇમમ્ ધર્મ્યમ્ સંવાદમ્ આવયોઃ ।

જ્ઞાન-યજ્ઞેન તેન અહમ્ ઇષ્ટઃ સ્યામ્ ઇતિ મે મતિઃ ॥ ૧૮-૭૦ ॥

શ્રદ્ધાવાનનસૂયશ્ચ શૃણુયાદપિ યો નરઃ ।

સોઽપિ મુક્તઃ શુભાલ્લોકાન્પ્રાપ્નુયાત્પુણ્યકર્મણામ્ ॥ ૧૮-૭૧ ॥

શ્રદ્ધાવાન્ અનસૂયઃ ચ શૃણુયાત્ અપિ યઃ નરઃ ।

સઃ અપિ મુક્તઃ શુભાન્ લોકાન્ પ્રાપ્નુયાત્ પુણ્ય-કર્મણામ્ ॥ ૧૮-૭૧ ॥

કચ્ચિદેતચ્છૃતં પાર્થ ત્વચૈકાગ્રેણ ચેતસા ।

કચ્ચિદજ્ઞાનસામ્મોહઃ પ્રનષ્ટસ્તે ધનઽજય ॥ ૧૮-૭૨ ॥

કચ્ચિત્ એતત્ શ્રુતમ્ પાર્થ ત્વયા એકાગ્રેણ ચેતસા ।

કચ્ચિત્ અજ્ઞાન-સામ્મોહઃ પ્રનષ્ટઃ તે ધનઽજય ॥ ૧૮-૭૨ ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અર્જુનઃ ઉવાચ ।

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધ્યા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત ।

સ્થિતોઽસ્મિ ગતસન્દેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥ ૧૮-૭૩ ॥

નષ્ટઃ મોહઃ સ્મૃતિઃ લબ્ધ્યા ત્વત્ પ્રસાદાત્ મયા અચ્યુત ।

સ્થિતઃ અસ્મિ ગત-સન્દેહઃ કરિષ્યે વચનમ્ તવ ॥ ૧૮-૭૩ ॥

સઽજય ઉવાચ ।

સઽજયઃ ઉવાચ ।

ઇત્યહં વાસુદેવસ્ય પાર્થસ્ય ચ મહાત્મનઃ ।

સંવાદમિમમશ્રૌષમદ્ભુતં રોમહર્ષણામ્ ॥ ૧૮-૭૪ ॥

ઇતિ અહમ્ વાસુદેવસ્ય પાર્થસ્ય ચ મહાત્મનઃ ।

સંવાદમ્ ઇમમ્ અશ્રૌષમ્ અદ્ભુતમ્ રોમ-હર્ષણામ્ ॥ ૧૮-૭૪ ॥

વ્યાસપ્રસાદાચ્છૃતવાનેતદ્બુદ્ધ્યમહં પરમ્ ।

યોગં યોગેશ્વરાત્કૃષ્ણાત્સાક્ષાત્કથયતઃ સ્વયમ્ ॥ ૧૮-૭૫ ॥

વ્યાસ-પ્રસાદાત્ શ્રુતવાન્ એતત્ ગુહ્યમ્ અહમ્ પરમ્ ।

યોગમ્ યોગેશ્વરાત્ કૃષ્ણાત્ સાક્ષાત્ કથયતઃ સ્વયમ્ ॥ ૧૮-૭૫ ॥

રાજન્સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમિમમદ્ભુતમ્ ।

કેશવાર્જુનયોઃ પુણ્યં હૃષ્યામિ ચ મુહુર્મુહુઃ ॥ ૧૮-૭૬ ॥

રાજન્ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમ્ ઇમમ્ અદ્ભુતમ્ ।

કેશવ-અર્જુનયોઃ પુણ્યમ્ હૃષ્યામિ ચ મુહુઃ મુહુઃ ॥ ૧૮-૭૬ ॥

તથ્ય સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમત્યદ્ભુતં હરેઃ ।

વિસ્મયો મે મહાન્ રાજન્ હૃષ્યામિ ચ પુનઃ પુનઃ ॥ ૧૮-૭૭ ॥

તત્ ચ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમ્ અતિ-અદ્ભુતમ્ હરેઃ ।

વિસ્મયઃ મે મહાન્ રાજન્ હૃષ્યામિ ચ પુનઃ પુનઃ ॥ ૧૮-૭૭ ॥

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥ ૧૮-૭૮ ॥

યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણઃ યત્ર પાર્થઃ ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીઃ વિજયઃ ભૂતિઃ ધ્રુવા નીતિઃ મતિઃ મમ ॥ ૧૮-૭૮ ॥

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ

બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે

મોક્ષસંન્યાસયોગો નામ અષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥

ૐ તત્ સત્ ઇતિ શ્રીમત્ ભગવત્ ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ

બ્રહ્મ-વિદ્યાયામ્ યોગ-શાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન-સંવાદે

મોક્ષ-સંન્યાસ-યોગઃ નામ અષ્ટાદશઃ અધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥

Gita - sandhi-vigraha

pdf was typeset on September 6, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

